

EVROPSKA KOMISIJA

Brisel, 9. novembar 2005.
SEC (2005) 1422

Bosna i Hercegovina

Izvještaj o napretku u 2005. godini

{COM (2005) 561 final}

A. UVOD	4
1. PREDGOVOR	4
2. ODNOSI IZMEĐU EU I BOSNE I HERCEGOVINE	5
B. PROVEDBA PROCESA STABILIZACIJE I PRIDRUŽIVANJA	9
3. POLITIČKA SITUACIJA	9
3.1 <i>Demokratija i vladavina prava</i>	10
3.2 <i>Ljudska prava i zaštita manjina</i>	19
3.3 <i>Regionalna pitanja i međunarodne obaveze</i>	25
3.4 <i>Opća ocjena</i>	28
4. EKONOMSKA SITUACIJA	29
4.4 <i>Ekonomski razvoj</i>	30
2.2 <i>Opća ocjena</i>	38
3. EVROPSKI STANDARDI	40
3.1 <i>Unutarnje tržište</i>	41
3.1.1. Slobodno kretanje roba	41
3.1.2. Kretanje ljudi, usluga i prava uspostave preduzeća	42
3.1.3. Slobodno kretanje kapitala	44
3.1.4. Carine i porezi	45
3.1.5. Konkurencija	47
3.1.6. Javne nabavke.....	47
3.1.7. Zakon o intelektualnom vlasništvu	48
3.1.8. Statistika	49
4.5 <i>Sektorske politike</i>	50
3.2.1. Industrija i mala i srednja preduzeća (SME).....	50
3.2.2. Poljoprivreda	51
3.2.3. Okoliš	53
3.2.4. Politika u oblasti transporta	54
3.2.5. Energetika	56
3.2.6. Informacijsko društvo i mediji	56
3.2.7. Finansijska kontrola.....	57
3.2.8. Ostale politike.....	58
4.6 <i>Pravosuđe, sloboda i sigurnost</i>	58
3.3.1. Vize, kontrola granica, azil i migracija	58
3.3.2. Pranje novca	60
3.3.3. Droge.....	61
3.3.4. Policija.....	62
3.3.5. Borba protiv organiziranog kriminala i terorizma	63
4.7 <i>Generalna ocjena</i>	64
B. EVROPSKO PARTNERSTVO: GENERALNA OCJENA	67
STATISTIČKI ANEKS	70

A. UVOD

1. Predgovor

Evropsko vijeće je u gradu u Feiri u junu 2000. potvrdilo da:

“njegov cilj ostaje najveća moguća integracija regije Zapadnog Balkana u politički i ekonomski prostor Evrope putem Procesa stabilizacije i pridruživanja, političkog dijaloga, liberalizacije trgovine i saradnje na pitanjima pravde i unutarnjih poslova. Sve te zemlje su potencijalni kandidati za članstvo u Evropskoj uniji”.

U vezi sa Samitom o Zapadnom Balkanu, održanom u Solunu u junu 2003. godine, Vijeće EU za opće poslove i vanjske odnose usvojilo je “Solunsku agendu za Zapadni Balkan: ka Evropskim integracijama”¹. Solunska agenda osnažila je Proces stabilizacije i pridruživanja uvođenjem novih instrumenata podrške reformama i evropskim integracijskim nastojanjima, uključujući Evropska partnerstva. Ova agenda je bila podržana od strane Evropskog vijeća i zemalja Zapadnog Balkana u junu 2003. godine.

U junu 2005. godine, Evropsko vijeće je ponovno potvrdilo da:

“... napredak svake zemlje ka Evropskim integracijama, uzimajući u obzir evoluciju acquis-ja, ovisi o njenim nastojanjima da ispuni Kopenhaške kriterije i uslove iz Procesa stabilizacije i pridruživanja. Štoviše, u ovom procesu, regionalna saradnja i dobrosusjedski odnosi ostat će suštinski element politike EU.”

Struktura izvještaja je uveliko ista kao i ona koja je korištena prethodnih godina te procjenjuje Provedbu Procesa stabilizacije i pridruživanja. Izvještaj:

- opisuje odnose između Bosne i Hercegovine i Unije;
- analizira političku situaciju u Bosni i Hercegovini u pogledu demokratije, vladavine prava, poštivanja ljudskih prava i zaštite manjina;
- procjenjuje ekonomsku situaciju u Bosni i Hercegovini u pogledu ekonomskog razvoja i napretka ka ekonomskoj stabilnosti i konkurentnosti;
- razmatra sposobnost Bosne i Hercegovine da provede evropske standarde, tj. da postepeno u ključnim područjima politika donosi zakone koji su kompatibilni sa evropskim zakonodavstvom i standardima;
- ispita do koje je mjere Bosna i Hercegovina odgovorila na prioritete Evropskog partnerstva.

Ovaj Izvještaj uzima u obzir napredak postignut od Izvještaja za 2004. godinu. Obuhvata period od marta 2004. do 30. septembra 2005. godine. Izvještaj prati da li su planirane reforme spomenute u Godišnjem izvještaju za 2004. godinu provedene i provjerava nove inicijative, te procjenjuje opći nivo provedbe.

Napredak je mjereno na osnovu odluka koje su stvarno donesene, zakona koji su stvarno usvojeni i stepena provedbe. U pravilu, zakoni ili mjere koji se nalaze u raznim fazama pripreme ili parlamentarnog usvajanja, nisu uzeti u obzir. Ovaj pristup osigurava jednak

---

¹ Zaključci Vijeća za opće poslove i vanjske odnose, 16 juni 2003. godine

tretman svih zemalja i omogućava objektivnu ocjenu svake zemlje u pogledu njihovog konkretnog napretka u provedbi Procesu stabilizacije i pridruživanja.

Izveštaj se temelji na brojnim izvorima informacija. Bosna i Hercegovina je pozvana da pruži informacije o napretku postignutom od datuma objavljivanja posljednjeg Izveštaja. Gledišta Vijeća i izvještaji i rezolucije Evropskog parlamenta su isto tako uzeti u obzir u izradi ovog izvještaja.² Komisija se također oslanjala na ocjene koje su dale razne međunarodne organizacije, pogotovo Vijeće Evrope, OSCE, međunarodne finansijske institucije i nevladine organizacije.

2. Odnosi između EU i Bosne i Hercegovine

Noviji razvoj bilateralnih odnosa

Bosna i Hercegovina učestvuje u Procesu stabilizacije i pridruživanja (SAP). Trenutno, ne postoji ugovorni okvir između EU i Bosne i Hercegovine. Politički i tehnički dijalog se odvija putem **Konsultativne radne grupe** (CTF), koja se sastaje redovno nekoliko puta godišnje. Formalni ugovorni odnos treba da se uspostavi zaključivanjem **Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju** (SAA).

Studija izvodljivosti Bosne i Hercegovine za pregovore i provedbu SAA usvojena je od strane Komisije u novembru 2003. godine. Kako bi se pratio napredak u prioritetima Studije izvodljivosti, održano je šest sastanaka Konsultativne radne grupe (CTF). Bosna i Hercegovina je postigla značajan napredak u rješavanju ovih prioriteta.

Kao rezultat Solunske agende, prvi sastanak političkog dijaloga na ministarskom nivou između EU i Bosne i Hercegovine održan je u septembru 2004. godine (u formatu tzv. Trojke). Drugi sastanak ministara održan je u septembru 2005. godine, zajedno sa godišnjim sastankom Generalne skupštine UN-a.

Interparlamentarni sastanci EU-Bosna i Hercegovina, kojima su prisustvovala delegacije Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine i Evropskog parlamenta, održane su novembru 2004. i maju 2005. godine. Mada ne postoje formalni odnosi sa Evropskim ekonomskim i socijalnim komitetom, prva posjeta pri kojoj je došlo do uspostave kontakta sa tijelima civilnog društva održana je u martu 2005. godine.

Bosna i Hercegovina je sve više u fokusu političkog interesa EU, pogotovo u odnosu na mjere CFSP i ESDP. U junu 2004. godine, Vijeće je usvojilo Zajedničku akciju o vojnoj operaciji EU u BiH (EUFOR/Althea). Ova odluka je dovela do razmještanja snaga krajem 2004. godine. Također, u junu 2004. godine, Evropsko vijeće je usvojilo sveobuhvatnu politiku u vezi sa Bosnom i Hercegovinom, kao jedan od početnih provedbenih prioriteta Evropske sigurnosne strategije. Mandat Specijalnog predstavnika EU (EUSR) u zemlji, čija je uloga "pružiti savjet od Evropske unije i omogućiti politički proces te promovirati opću političku koordinaciju", produžen je do kraja februara 2006. godine. Sada su u toku rasprave u tijelima EU za novu policijsku misiju koja bi trebalo da od 1. januara 2006. godine

---

² Za Evropski Parlament izvjestilac tokom perioda bila je gospođa Doris Pack, članica Evropskog parlamenta.

zamijeni sadašnju (EUPM). Monitoring misija EU nastavlja djelovati na temelju svoje Zajedničke akcije. Njen sadašnji mandat ističe krajem 2005. godine.

Prvo **Evropsko partnerstvo** za Bosnu i Hercegovinu usvojeno je od strane Vijeća u junu 2004. godine (*vidjeti dio C – Evropsko partnerstvo: Opća ocjena*). Njegovi kratkoročni prioriteti koincidiraju u velikoj mjeri sa onim identificiranim u Studiji izvodljivosti iz 2003. godine. U maju 2005. godine, Bosna i Hercegovina je usvojila akcioni plan koji odgovara na prioritete Evropskog partnerstva. Mada je formalno usvajanje ovog akcionog plana odgođeno, zbog suprotstavljanja Republike Srpske, Bosna i Hercegovina je bila u stanju postići značajan napredak u rješavanju mnogih kratkoročnih prioriteta Partnerstva.

Glavni **trgovinski** partner Bosne i Hercegovine je EU. U 2004. godini, izvoz u EU povećan je 12% za 2003. godinu, što čini 72% ukupnog izvoza BiH. Uvoz iz EU povećan je za 9% u 2004. godini, u odnosu na 2003. te iznosi 67%.

Glavni izvoz u EU su proizvedene robe, sirovine, poljoprivredni proizvodi i transportna oprema. Glavni uvoz iz EU su mehanizacija i transportna oprema, poljoprivredni proizvodi i hemikalije. Neki trgovinski sporovi između EU i Bosne i Hercegovine dešavali su se u ovom izvještajnom periodu. Uslovi za uvoz piva i tekućih deterdženata iz EU u Bosnu i Hercegovinu izazvali su određenu zabrinutost u 2004. godini, zbog nepoštivanja standarda i praksi WTO te standarda EU. U kontekstu pridruživanja WTO-u, Bosna i Hercegovina nije adekvatno verificirala kompatibilnost svoje ponude za liberalizaciju trgovine usluga sa *acquis*-jem Evropske zajednice i obavezama koje proizlaze iz budućeg SAA. Važno je da Bosna i Hercegovina poboljša saradnju i koordinaciju sa Komisijom u svim pitanjima koji se tiču WTO-a.

Bosna i Hercegovina je imala koristi kad su 2000. godine uvedene **Autonomne trgovinske mjere** (ATM). Te mjere omogućavaju da gotovo sav uvoz iz Bosne i Hercegovine uđe u EU bez kvantitativnih restrikcija i oslobođen carina. Jedini izuzeci su neki goveđi i riblji proizvodi, te šećer i vino, na koje se primjenjuju tarifne kvote. ATM je pomogao u poboljšanju izvoznog učinka Bosne i Hercegovine, mada značajan trgovinski deficit sa EU i dalje postoji (1.65 milijardi eura u 2004.). Bosna i Hercegovina nije bila u stanju iskoristiti punu prednost ATM-a, između ostalog zbog nedostatka tehničkih standarda certifikacije te teškoća u garantiranju autentičnosti njenih potvrda porijekla. Daljnja reforma i industrijsko restrukturiranje su neophodni kako bi zemlja u potpunosti iskoristila ATM.

Pomoć Zajednice

Od kraja rata 1995. godine, **pomoć Zajednice** u Bosni i Hercegovini ukupno je iznosila više od 2 milijarde eura. PHARE, OBNOVA i CARDS programi obezbijedili su oko 1.15 milijardi eura Bosni i Hercegovini tokom perioda 1995-2004., od čega je 72 miliona eura bilo 2004. godini.

Od 2001. godine, glavni izvor pomoći EU za Bosnu i Hercegovinu bio je program CARDS. Podrška pružena putem CARDS programa u 2005. godini usmjerena je uglavnom na prioritete Evropskog partnerstva koji rješavaju političku i ekonomsku situaciju zemlje, kao i uslove koje ona mora ispuniti kako bi mogla provesti buduću SAA. Ukupna pomoć iz programa CARDS za Bosnu i Hercegovinu u 2005. iznosila je 49.4 miliona eura. Četiri glavna područja podrške su:

Demokratska stabilizacija (3.1 miliona eura) – pomoć vlastima Bosne i Hercegovine da ispune svoje odgovornosti u pogledu povratka i reintegracije izbjeglica i interno raseljenih lica te osigura da građani imaju pristup profesionalnim i nepristranim medijima koji, između ostalog, pomažu porastu uzajamnog razumijevanja između konstitutivnih naroda zemlje. Ovo uključuje ispravno reguliranje sistema javnih emitera i telekomunikacija.

Dobro upravljanje i izgradnja institucija, uključujući administrativne kapacitete, pravdu i unutarnje poslove (31.3 miliona eura) – (1) reformirati sudski sistem Bosne i Hercegovine jačanjem njegove učinkovitosti i nepristranosti, dovođenjem pravnog okvira za borbu protiv organiziranog kriminala i terorizma u sklad sa standardima EU, te omogućavanjem sudskom sistemu da primjenjuje moderne istražne tehnike; (2) reformirati policijske snage, jačanjem njihovih kapaciteta da provode vladavinu prava i garantiraju sigurnost i stabilnost; (3) razviti i provesti integrirano upravljanje granicama kako bi se omogućilo zakonito kretanje ljudi i roba preko granica te osigurala granična kontrola; (4) ojačati kapacitet države da formulira i provodi politiku azila i migracija konzistentnu sa standardima EU i međunarodnim standardima; (5) postići održivu, učinkovitu i transparentnu javnu upravu; (6) dalje podržavati carinske i porezne politike i administraciju kako bi se maksimizirali prihodi a minimizirali efekti organiziranog kriminala i korupcije na tim područjima.

Ekonomski i socijalni razvoj, uključujući okoliš (14.5 miliona eura) – poboljšati investicijsku klimu i razviti potpuno funkcionalno unutarnje tržište u Bosni i Hercegovini, promovirati trgovinu provedbom učinkovite trgovinske politike, pomoći Bosni i Hercegovini da maksimizira pomoć međunarodnih finansijskih institucija (IFI) za razvoj njene infrastrukture, ojačati kapacitete na nivou države za zaštitu okoliša i pomoći zemlji da reformira svoje sisteme stručnog obrazovanja i obuke, kao i visokog obrazovanja (Komisija je do sada podržala 66 projekata saradnje sa univerzitetima u EU u kontekstu programa «Tempus» koji se finansira iz CARDS).

Programi Zajednice (0.5 miliona eura) – pomoć Bosni i Hercegovini da započne učešće u programima Zajednice. Okvirni sporazum za učešće Bosne i Hercegovine u programima Zajednice je ratificiran. Finansijski doprinos Bosne i Hercegovine (njena ‘ulazna članarina’), kako bi pokrila troškove svog učešća u tim programima, može biti dijelom plaćen iz budžeta CARDS-a.

Bosna i Hercegovina također koristi **regionalni CARDS** program, koji u 2005. godini ima ukupni budžet od 40.4 miliona eura za podršku mjerama od zajedničkog interesa regiona Zapadnog Balkana, kao što je razvoj infrastrukture, izgradnja institucija i prekogranična saradnja.

Finansijsku podršku CARDS-a Bosni i Hercegovini provodi delegacija Evropske komisije u Sarajevu. Stope provedbe su zadovoljavajuće, postignuto je 93% preuzetih obaveza i 84% oslobođenih sredstava za period 2001- 2004. godine.

Uz CARDS pomoć, fondovi Zajednice u iznosu od približno 28.8 miliona eura obezbijedeni su u 2005. godini, kao podrška Policijskoj misiji EU (EUPM), Uredu visokog predstavnika (OHR) i Specijalnom predstavniku EU (20 miliona eura, 8.5 miliona i 0.27 miliona eura respektivno). Bosna i Hercegovina je ostala u fokusu pažnje Evropske inicijative za demokratiju i ljudska prava te koristi okolišni program LIFE, te šesti Okvirni program podrške istraživanju i razvoju za deminiranje, koji je nastavljen pod nazivom Program akcije protiv nagaznih mina.

Bosna i Hercegovina također koristi **makro-finansijsku pomoć EU** (60 miliona eura, koju čini 20 miliona eura kredita i 40 miliona granta). Ta pomoć je oslobođena u tri rate. Prve dvije su isplaćene 2003. i 2004. godine. U julu 2005. godine, nakon ispunjenja relevantnih uslova, treća i konačna rata od 15 miliona eura je bila uplaćena.

Direkcija za Evropske integracije (DEI) u Bosni i Hercegovini ima ukupnu koordinacionu ulogu u vezi sa pomoći Zajednice. Uz pomoć CARDS-a, DEI-ov Odjel za koordinaciju pomoći je povećao kapacitete te je sada sposoban djelovati kao stvarni Nacionalni koordinator pomoći. Viši programski oficiri (SPO) su imenovani u većini ministarstava i drugih institucija. SPO su odgovorni za razradu projektnih prijedloga u svojim institucijama, rukovođenje procesom programiranja kako interno, tako i u koordiniranju sa drugim relevantnim tijelima. Po prvi put do sada Bosna i Hercegovina preuzima vodeću ulogu u programiranju, a DEI i SPO su pripremili projektne prijedloge za 2006. godinu. To je važan korak ka mogućoj budućoj decentralizaciji pomoći Zajednice. Organizacije civilnog društva su tokom ovog procesa redovno konsultirane o prioritetima i detaljnom obimu pomoći Zajednice, u okviru foruma nevladinih organizacija diljem Bosne i Hercegovine.

Twinning

Jedan od najvećih izazova s kojim se suočava Bosna i Hercegovina je potreba jačanje njenih administrativnih i sudskih kapaciteta. Evropsko vijeće u Solunu odlučilo je proširiti i na Zapadni Balkan svoj «**twinning**» mehanizam, korišten uspješno tokom nedavnog proširenja. Twinning čini stručnost i znanja u javnom sektoru država članica Evropske unije dostupnim zemljama partnerima, kroz dugoročno «pozajmljivanje» državnih službenika te prateće kratkoročne stručne misije i obuku. Cilj je pojačati javnu upravu zemlje partnera kako bi se osigurala ispravna provedba i primjena zakonodavstva. Zapadni Balkan može koristiti i stručna znanja država članica, kroz takozvani «twinning light», mehanizam koji se koristi za podršku projektima ograničenog obima.

U okviru CARDS programa, dva twinning projekta su već finalizirana (Ministarstvo sigurnosti, Državna granična služba) a jedan projekat (Regulatorna agencija za telekomunikacije) je u toku.

Devet «twinning light» projekata je također pokrenuto, kako bi se pomoglo nekoliko ministarstava, direkcija i agencija u područjima poput unutarnje organizacije i ukupnog poboljšanja administrativnog kapaciteta, pripreme za učešće u programima Zajednice, te progresivno usaglašavanje sa Evropskim standardima.

B. PROVEDBA PROCESA STABILIZACIJE I PRIDRUŽIVANJA

3. Politička situacija

Uslovi Procesu stabilizacije i pridruživanja su utvrđeni u zaključcima Vijeća za opće poslove u aprilu 1997. godine. Da bi postale članice Evropske unije, zemlje treba da zadovolje kriterije utvrđene u zaključcima Evropskog vijeća u Kopenhagenu u junu 1993. godine. Kopenhaški politički kriteriji zahtijevaju da zemlje moraju postići «stabilnost institucija koje jamče demokratiju, vladavinu prava, ljudska prava i poštivanje i zaštitu manjina».

Pitanja koja treba procjenjivati uključuju demokratske principe, ljudska prava i vladavinu prava, poštivanje i zaštitu manjina i regionalnu saradnju. Usto se ispituju specifična pitanja relevantna za pojedinačne zemlje, uključujući poštivanje međunarodnih obaveza kao što su mirovni sporazumi i saradnja sa Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju (ICTY).

U novembru 2003. godine, Komisija je prezentirala **Izveštaj o izvodljivosti** koji ocjenjuje spremnost za otvaranje pregovora o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju (SAA) sa Bosnom i Hercegovinom. U Izveštaju se zaključuje da preduslovi još uvijek nisu u potpunosti ispunjeni te navodi 16 prioriteta koja treba rješavati prije no što pregovori mogu započeti. U Izveštaju se također zaključuje da će Komisija predložiti preporuku za odluku Vijeća da otvori pregovore čim se utvrdi da je postignut značajan napredak u ispunjavanju prioriteta identificiranih u Izveštaju.

Izveštaj o Procesu stabilizacije i pridruživanja (SAP) iz 2004. godine, objavljen nekoliko mjeseci kasnije, zaključuje da je Bosna i Hercegovina postigla umjereni napredak u pogledu prioriteta identificiranih u Studiji izvodljivosti iz 2003. godine u vezi sa političkom situacijom. U Izveštaju se podvlači da su daljnji i postojani naponi potrebni da bi se konsolidirala reformska dinamika koja se iskazivala, a koja je zabilježena u zemlji te osigurala da se ne zaustave dostignuća u izgradnji države. U vezi sa saradnjom sa Haškim tribunalom, u Izveštaju stoji da je Bosna i Hercegovina postigla samo ograničeni napredak.

Što se tiče **demokratije i vladavine prava**, izveštaj za 2004. godinu pozdravlja napredak postignut od strane Bosne i Hercegovine u razvijanju sudskog sistema, posebno priprema za uspostavu Visokog sudskog i tužilačkog vijeća (HJPC) te uspostave Državnog suda i Tužilaštva Bosne i Hercegovine. On također pozdravlja napredak Bosne i Hercegovine u ispunjavanju jednog broja postprijemnih obaveza prema Vijeću Evrope. Na planu javne uprave, Izveštaj zapaža da postoji opredijeljenost Bosne i Hercegovine da pripremi strategiju sveobuhvatne Reforme javne uprave (PAR) u cijeloj zemlji i uspostavi Upravni odbor za funkcionalni pregled koji bi provodio sistemski i funkcionalni pregled, kao osnov strategije PAR-a. Ipak, Izveštaj ukazuje i na jedan broj slabosti i naročito naglašava potrebu za poboljšanjem sveopćeg funkcioniranja demokratskih institucija, jačanjem novih ministarstava i agencija na nivou države te osiguranjem propisne koordinacije između države, entiteta i Brčko Distrikta.

U pogledu **ljudskih prava i zaštite manjina**, Izveštaj pozdravlja uspjeh koji je registriran u područjima povratka izbjeglica, povrata imovine te prijenosa odgovornosti institucija za ljudskih prava sa međunarodne zajednice na Bosnu i Hercegovinu. Međutim, on podvlači i potrebu da zemlja i dalje poboljšava stanje ljudskih prava.

Što se tiče **regionalnih pitanja**, Izvještaj pozdravlja aktivno učešće Bosne i Hercegovine u regionalnim inicijativama. U pogledu bilateralnih odnosa sa susjedima u regionu, zapaža sve veću i općenito konstruktivnu saradnju sa Hrvatskom i Srbijom i Crnom Gorom.

U nastavku dajemo procjenu političkog razvoja u Bosni i Hercegovini nakon Izvještaja za 2004. godinu, uključujući opće funkcioniranje izvršnog i sudskog sistema zemlje, vladavine prava, poštivanja ljudskih prava, zaštitu manjina i regionalna pitanja. Taj razvoj je tijesno povezan sa sposobnošću Bosne i Hercegovine da provede reforme i dostigne standarde koji su potrebni kako bi se postigao daljnji napredak u Procesu stabilizacije i pridruživanja u EU.

3.1 Demokratija i vladavina prava

Nakon proglašenja nezavisnosti u aprilu 1992. godine, Bosna i Hercegovina je bila zahvaćena trogodišnjim **građanskim ratom**. To je dovelo do velikog raseljavanja stanovništva i ogromnog fizičkog i ekonomskog razaranja. Na dan 21. novembra 1995. godine, u Daytonu (SAD), Mirovnim sporazumom okončan je rat. Daytonski mirovni sporazum očuvao je međunarodne granice Bosne i Hercegovine i stvorio dva entiteta unutar države Bosne i Hercegovine: bošnjačko/hrvatsku Federaciju Bosne i Hercegovine (Federacija Bosne i Hercegovine) i Republiku Srpsku koju predvode bosanski Srbi (Republika Srpska). U skladu sa ovim sporazumom, Visoki predstavnik pod mandatom Ujedinjenih nacija postavljen je da bi podržao provedbu mira. Trenutno, Visoki predstavnik djeluje i Specijalni predstavnik EU.

Daytonski mirovni sporazum (DPA) daje Visokom predstavniku i međunarodnoj zajednici značajnu ulogu u općem upravljanju zemljom te pruža ustavni okvir Bosni i Hercegovini. *Ustav Bosne i Hercegovine* je aneks Daytonskom sporazuma. On utvrđuje da je Bosna i Hercegovina demokratska država u kojoj funkcionira vladavina prava sa slobodnim demokratskim izborima, te osigurava visoko decentraliziranu državu. Taj visoki stepen decentralizacije doveo je do uspostave velikog broja vlada i za njih vezanih uprava. Ustavom je također uspostavljen sofisticirani sistem kontrole kojim se jamče prava «konstitutivnih naroda» - Bošnjaka, Hrvata i Srba. Državni i entitetski ustavi uspostavljaju mehanizme blokade kojim se štite «vitalni interesi» tih konstitutivnih naroda.

Dok je Daytonski mirovni sporazum imao neprocjenjiv značaj za zaustavljanje rata i donošenje mira i stabilnosti Bosni i Hercegovini, često se postavlja pitanje adekvatnosti Daytonskog ustavnog sistema u sadašnjim okolnostima, kako u zemlji tako i van nje. Uveliko se smatra da su strukture koje su proizašle iz Daytonskog mirovnog sporazuma previše kompleksne i fiskalno neodržive. Također se smatra da se uloga i ovlasti date međunarodnoj zajednici trebaju progresivno smanjivati kako zemlja bude postizala normalizaciju.

Iz perspektive Evropskih integracija teško je tvrditi da je sadašnji ustavni poredak optimalan. Sadašnja postavka ne podržava brzo odlučivanje te onemogućava provedbu reforme. To podriva mogućnosti Bosne i Hercegovine da postigne brz napredak na putu ka EU. Unatoč značajnim dostignućima u pogledu jačanja državnih institucija, krupne reforme i dalje se odlažu zbog razlika unutar državnih institucija i između centralne države i entiteta. Pokušaji da se stvore nove državne strukture ili da se prenesu nadležnosti na nivo države često se posmatraju kao nešto što podriva entitete i njihovu održivost. To nepovjerenje prema bilo kakvom prijenosu nadležnosti sa entiteta ili

kantona na centralne vlasti jest krupna prepreka svakom ozbiljnom pomaku ka sveobuhvatnoj i održivoj reformi institucija i ustavnog poretka.

Općinski *izbori* održani su u oktobru 2004. godine. To su bili prvi izbori koji su u potpunosti financirani i organizirani od strane vlasti Bosne i Hercegovine a općenito se smatralo da su održani u skladu sa međunarodnim standardima. U aprilu 2005. godine, Visoki predstavnik je donio odluku o povlačenju međunarodnih članova iz Izborne Komisije BiH. Taj razvoj događaja obilježio je još jedan važan korak u prijenosu „vlasništva“ na vlasti same zemlje. Pa ipak, problem identificiran u Studiji izvodljivosti 2003. godine u vezi sa izborima članova Predsjedništva Bosne i Hercegovine i delegata Doma naroda, nisu još riješeni. Prema Venecijanskoj komisiji Vijeća Evrope, izbori za Predsjedništvo i Dom naroda su nekompatibilni sa Članom 14 Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Nedostatak osoblja u Odjelu za razmatranje odluka Izborne komisije onemogućavaju provedbu Zakona o financiranju političkih partija. Dok je državni Zakon o sukobu interesa uspješno proveden, državnim zakonima omogućeno je postojanje različitih tijela provedbe, što može ugroziti jednoobrazno rješavanje slučajeva sukoba interesa u cijeloj zemlji.

Slijedeći parlamentarni i predsjednički izbori se očekuju u oktobru 2006. godine.

Bosna i Hercegovina ima direktno birano tročlano **Predsjedništvo**, koje se rotira na osmomjesečnoj osnovi. Predsjedništvo je odgovorno, između ostalog, za vođenje vanjske politike, predlaganje godišnjeg budžeta i za zastupanje Bosne i Hercegovine u međunarodnim organizacijama. U entitetima također postoje predsjedništva.

Nekoliko bivših članova Predsjedništva je bilo obavezno napustiti te položaje zbog aktivnosti koje su se smatrale inkompatibilnim sa Daytonskim sporazumom, a odnosi unutar Predsjedništva su nekada bivali napeti zbog različitih gledišta o ustavnom poretku i budućnosti Bosne i Hercegovine. U martu 2005. godine, Visoki predstavnik uklonio je jednog člana Predsjedništva nakon što je optužen za korupciju. Takav razvoj događaja je negativno utjecao na funkcioniranje i percepciju ove institucije u javnosti.

Parlament

Bosna i Hercegovina ima dvodijelni Parlament na nivou države, parlamente entiteta, Brčko Distrikta te parlamente na kantonalnom nivou.

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine je općenito naklonjena Evropskim integracijama i najveći dio zakonodavstva koji se odnosi na Studiju izvodljivosti iz 2003. godine usvojen je po hitnom postupku. Oba Parlamentarna doma (Predstavnički dom i Dom naroda) usvojio je rezolucije kojim se daje puna podrška Evropskim integracijama i pozivaju vlasti da ubrzaju integracijske procese. To nije sprečavalo političke partije i delegate da povremeno odlažu slanje specifičnih zakona potrebnih za napredak zemlje u Procesu stabilizacije i pridruživanja. Državni parlament je postao efikasniji u pripremi zakonodavstva, a tehničke komisije u oba Doma su dobile veći značaj. Međutim, mada situacija jeste bolja, rad Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine i dalje je otežan zbog nedostatka tehničkih resursa i kvalificiranog osoblja. Jedan broj nedostataka identificiranih Studija izvodljivosti i dalje postoji. Parlament se i dalje sastaje nedovoljno često, jer redovne sjednice održava približno samo dva puta mjesečno. Tempo i kvalitet

usvojenih zakona i dalje je pod velikim utjecajem slabog inputa Vijeća ministara i nedostatka adekvatno kvalificirane i organizirane parlamentarne administracije. Tempo zakonodavstva je također često pod utjecajem previše kompliciranih parlamentarnih procedura. To vodi do povremene zloupotrebe skraćene procedure te do usvajanja zakona po hitnom postupku, što ograničava učešće Parlamenta u zakonodavnom procesu. Vanjski nadzor koji nad Parlamentarnom skupštinom ostvaruje civilno društvo i dalje je ograničen.

Mada sve političke partije općenito podržavaju Evropske integracije i strukturalne reforme, one nisu uvijek spremne da učine potrebne ustupke da bi se postigao stvarni napredak. Članovi državnog Parlamenta često i dalje glasaju po etničkoj pripadnosti ili prema pripadnosti svome entitetu. Tu poteškoću dodatno komplicira to što i dalje postoje ponekad konkurentni centri zakonodavne nadležnosti na entitetskom i kantonalnom nivou. Postoji jasna potreba da se osigura bolja i institucionalizirana koordinacija zakonodavnih programa između svih nivoa vlasti.

Vlada

Između državnog Vijeća ministara i Vlade Republike Srpske došlo je do stanovitih političkih zastoja, što je imalo negativne efekte na normalno funkcioniranje izvršne vlasti. Nakon ponuđene ostavke dva srpska ministra u Vijeću ministara krajem 2004. godine, rad Vlade na državnom nivou je bio blokiran gotovo dva mjeseca. Daljnji problemi pojavili su se kada je jedan ministar podnio ostavku nakon optužbi za korupciju, a otvoreni sukob izbio je između predsjedavajućeg Vijeća ministara i ministra vanjskih poslova. Štoviše, u decembru 2004. godine, kao rezultat nesaradnje sa Haškim tribunalom, Visoki predstavnik/Specijalni predstavnik EU i SAD najavio je seriju sankcija koje su ciljane uglavnom protiv Republike Srpske. Nakon tih mjera i u znak protesta, premijer Republike Srpske je podnio ostavku, a sa njim i cijela Vlada. U februaru 2005. godine formirana je nova Vlada. Vlada Federacije Bosne i Hercegovine ostala je u velikoj mjeri stabilna, iako su dva ministra zamijenjena u septembru 2005. godine.

Konsolidacija državnih ministarstava i agencija nastavila se sporijim tempom. Mada su državna ministarstva postala operativna a druga tijela uspostavljena Zakonom o vijeću ministara su bila osnovana, imenovanje osoblja je išlo sporo, a mnoge od tih institucija još nisu u potpunosti kadrovski popunjene. Nedostatak osoblja očito utječe na zakonodavni kapacitet i kapacitete definiranja politika Bosne i Hercegovine, kao na i njenu sposobnost za provedbu reforme. Unutar državne vlade ograničeni su bili i rezultati u izlaganju zakona u parlamentarnoj proceduri. To ponekad odražava nedostatak političke volje i različite nacionalne interese, ali je i rezultat strukturalnih slabosti, poput nerazvijenih kapaciteta za izradu zakona i neefikasnih struktura podrške. Kada se radi o izradi zakona, ovisnost o međunarodnoj zajednici je još uvijek jaka, mada očito sve manja.

Vijeće ministara usvojilo je plan jačanja državne vlade, osmišljen kako bi ojačao njene kapacitete. Ovaj plan ima za cilj poboljšavanje učinkovitosti centralne vlade kroz uspostavu: (i) Komisije za upravljanje imovinom; (ii) Plana implementacije Agencije za državnu službu; (iii) Komisije za državnu imovinu. Rokovi ustanovljeni ovim planom su uveliko bili premašeni, a Republika Srpska je pogotovo bila nespremna učestvovati u radu Komisije o državnoj imovini tvrdeći da je neustavna.

Da bi se riješio problem rascjepkanog procesa definiranja politika, Vijeća ministara, u saradnji sa entitetskim vladama, sačinilo je Srednjoročnu strategiju razvoja. Cilj je bio razraditi Strategiju srednjoročnog ekonomskog razvoja koja bi se implementirala od 2004. do 2007. godine. Na osnovu konačnog nacрта tog dokumenta, Vijeće ministara i entitetske vlade odobrile su Akcioni plan za provedbu najhitnijih reformi. Kao rezultat uspostavljena je Jedinica za planiranje ekonomske politike (EPPU), pod nadležnošću predsjedavajućeg Vijeća ministara. EPPU je osmišljena prvenstveno da bi koordinirala socioekonomska istraživanja vezana za Evropske integracije i koordinirala provedbu Srednjoročne razvojne strategije Bosne i Hercegovine.

Uspostavljen je Zakonodavni ured, odgovoran da osigura unutarnju pravnu harmonizaciju a njegov direktor imenovan. Generalni sekretarijat sada je operativan, a stalni Generalni sekretar imenovan. Međutim, još uvijek nema osoblja koje bi izvršavalo sve njegove zadatke, a obilježava ga previše ispolitizirana klima. U Bosni i Hercegovini sve funkcije normalno vezane za opće odjele Vlade obavljaju Kabineti premijera i drugih ministara.

Direkcija za Evropske integracije (DEI) nastavlja igrati važnu ulogu u Vijeću ministara Bosne i Hercegovine kao i, općenito, u promoviranju Evropskih integracija. DEI, koja je pod direktnom odgovornošću predsjedavajućeg Vijeća ministara poboljšava koordinaciju sa, i angažman, državnih i entitetskih ministarstava kroz redovne sastanke sa koordinatorima za EU integracije u tim ministarstvima.

DEI je razradila Akcioni plan za rješavanje prioriteta Evropskog partnerstva. Taj dokument je odobren u maju 2005. godine, nakon ozbiljnog kašnjenja koje je izazvano naročito neslaganjima Republike Srpske. DEI igra ključnu ulogu u promociji debate o Evropskim integracijama te održava redovne seminare i sastanke sa javnošću. Ona je također razradila komunikacijsku strategiju sa ciljem pridobijanja javne podrške u Bosni i Hercegovini za proces Evropske integracije.

Opća situacija sa osobljem u DEI je poboljšana, mada neke ključne funkcije, kao što je rukovodilac Odjela za koordinaciju pomoći, još nisu popunjene. Sposobnosti DEI u pogledu Koordinacije pomoći su poboljšane, te DEI može igrati prominentnu ulogu u programiranju pomoći. Viši programski oficiri (SPO) u državnim ministarstvima i ključnim institucijama su imenovani kako bi učestvovali u programiranju pomoći. Postignut je i napredak u razvoju Odjela za pravnu harmoniziranju u DEI. Ipak, unatoč stvarnom napretku u svim odjelima DEI, daljnji napor i obuka neophodni su za daljnje razvijanje njegovih kapaciteta.

Međunarodna zajednica

Na osnovu Daytonskog mandata, međunarodna zajednica je i dalje duboko angažirana u Bosni i Hercegovini. Visoki predstavnik i dalje igra važnu ulogu. Uz odgovornosti koje su dio Daytonskog mandata, Visoki predstavnik ima ovlast, zahvaljujući takozvanim

Bonskim ovlastima, da nameće pravno obavezujuće odluke. To se u praksi koristi na tri načina: (i) usvajanje zakona, (ii) smjenu zvaničnika sa položaja (iii) nametanje drugih obavezujućih odluka. Broj odluka koje je usvojio Visoki predstavnik je smanjen u 2005. (52 do kraja septembra) u poređenju sa 2004. godinom, kada je bilo 158 takvih odluka (uključujući i smjenu 59 zvaničnika zbog nesaradnje sa Haškim tribunalom u junu 2004. godine). Došlo je do postepenog pomaka ka odlukama koje prosto slijede unaprijed dogovorene politike. Visoki predstavnik počeo je ukidati neke ranije sankcije, npr. zabranu političkog angažmana nametnutu jednom broju pojedinaca. Ipak, u martu 2005. godine Visoki predstavnik je smijenio jednog člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine nakon optužbi za korupciju te njegovog odbijanja da se dobrovoljno povuče. Visoki predstavnik također je morao imenovati direktora Državne agencije za istrage i zaštitu (SIPA) i direktora Državne granične službe (DGS). U oba slučaja, intervencija Visokog predstavnika bila je rezultat nesposobnosti Vijeća ministara da se složi oko kandidata za ta dva ključna položaja.

Korištenje Bonskih ovlasti i dalje igra određenu ulogu u postizanju reformi. Ipak, vlasti Bosne i Hercegovine su do izvjesnog stepena preuzele vlasništvo nad reformskim procesom te u ovom izvještajnom periodu Visoki predstavnik nije nametao zakone, niti odluke direktno vezane za prioritete iz Studije izvodljivosti.

Sadašnji Visoki predstavnik također djeluje kao Specijalni predstavnik EU. Mandat Specijalnog predstavnika EU jest da «ponudi savjet Evropske unije i omogući političke procese te da promovira ukupnu političku koordinaciju Bosne i Hercegovine». Taj mandat je produžen do februara 2006. godine. Specijalni predstavnik EU održava mjesečne koordinacijske sastanke i ima jedan broj osoblja koji su i dalje u potpunosti integrirani u Ured visokog predstavnika (OHR).

U decembru 2004. godine, vojna misija EUFOR/Althea preuzela je misiju SFOR-a koja je bila pod vodstvom NATO-a. U isto vrijeme, nastavljen je dugoročni angažman NATO-a u Bosni i Hercegovini obilježen otvaranjem novog sjedišta NATO-a u Sarajevu. EUFOR i dalje djeluje sa snagom otprilike jednake veličine (oko 7 000 vojnika), istom vojnom strukturom, te pod istim osnovnim mandatom kao što je to činio SFOR. EUFOR ima glavnu ulogu u stabilizaciji mira i praćenju provedbe vojnih aspekata Daytonskog sporazuma. Uspješno je preduzeo svoju prvu krupnu operaciju - inspekciju vojnih objekata diljem zemlje - u decembru 2004. godine. Aspekt u kojem se EUFOR razlikuje od SFOR-a je u tome što on ima eksplicitan mandat da pruži podršku u borbi protiv organiziranog kriminala, sa ciljem jačanja sigurnosti i pomoći Bosni i Hercegovini da poveća svoje kapacitete u pogledu samoupravljanja i policijskog djelovanja.

Javna uprava

Bosna i Hercegovina je polako počela rješavati one nalaze iz Studije izvodljivosti koje identificiraju Reformu javne uprave kao veliki izazov. Ured za koordinaciju Reforme javne uprave (PAR) uspostavljen je u oktobru 2004. godine pod nadležnošću predsjedavajućeg Vijeća ministara. Koordinator PAR-a igra ulogu u promociji plana Reforme javne uprave, ali je onemogućen nedostatkom dovoljnih budžetskih sredstava, adekvatnih prostorija i potrebnog osoblja za podršku. Kao rezultat, priprema sveobuhvatne strategije javne uprave u cijeloj zemlji, planiranE za jesen 2004. godine, ozbiljno kasni. Akcioni plan za reformu javne uprave Bosne i Hercegovine još nije

usvojen.

Unatoč bitnim poboljšanjima, djelotvornost javne uprave Bosne i Hercegovine treba povećati. U pokušaju da se ovo pitanje riješi, provedeni su pregledi sedam sektora javne uprave (policija, pravosudni sektor, obrazovanje, zdravstvo, poljoprivreda, okoliš i povratak izbjeglica). Usto, jedan sistemski pregled cijele javne uprave objavljena je u martu 2005. godine, sa provjerom horizontalnih aspekata, kao što su ljudski resursi, javne finansije, izrada zakona, administrativne procedure, informacijska tehnologija i institucionalna komunikacija. Ti pregledi su rezultirale detaljnim preporukama vlastima o tome kako poboljšati javnu upravu Bosne i Hercegovine i učiniti je rentabilnijom i djelotvornijom. Provedba ovih preporuka je za sada ograničena. Entitetske vlade, pogotovo u Republici Srpskoj, su povremeno bile neprijateljski nastrojene prema decentralizaciji javne uprave, jer bi to vodilo do prijenosa nadležnosti sa entiteta na državni nivo.

Rad na uspostavi profesionalne, nepolitične državne službe, uz zapošljavanje i napredovanje zasnovano na iskustvu i kvalitetima, doživio je napredak kada se radi o državnim službenicima nižeg nivoa. Međutim, u ovom trenutku postoji još uvijek nedovoljna zaštita od političkog miješanja u javnu upravu, kada se radi o višim rukovodnim pozicijama, gdje etnički identitet i partijsko članstvo i dalje igraju značajnu ulogu.

Što se tiče plata, Vijeće ministara je odlučilo dopuniti Ustav Bosne i Hercegovine time što je izbrisao stav kojim se utvrđuje da «naknada za osobe koje na položaju u institucijama zemlje ne može biti smanjena tokom mandata službenika». Ova odluka, koja je usvojena na Parlamentarnom nivou u septembru 2005. godine, donesena je nakon savjeta Međunarodnog monetarnog fonda da plate na državnom nivou treba da se smanje za 10%.

Zakon o državnoj službi postoji na državnom i entitetskom nivou, kao i Agencije za državnu službu zadužene za provedbu tog Zakona. Agencije za državnu službu Bosne i Hercegovine i Republike Srpske su operativne od 2003. godine. Agencija u Federaciji postala je u potpunosti operativna u oktobru 2004. godine. Agencija za državnu službu Bosne i Hercegovine nije do sada bila sposobna zaposliti veliki broj državnih službenika utvrđen planom izgradnje države. To je dijelom uzrokovano kompliciranim i predugim procedurama, ali i loše utvrđenim prioritetima institucija kojih se to tiče. Početkom 2004. godine do sredine maja 2005. godine, Agencija za državnu službu je objavila samo 69 oglasa za otvaranje radnih mjesta i zaposlila ukupno 284 državna službenika. U pokušaju da se riješi ta nedjelotvornost i ubrza zapošljavanje državnih službenika, dopunjen je Zakon o državnoj službi. Usto, praktični problemi vezani za nedostatak adekvatnog prostora ostaju prepreka ispravnom radu državnih ministarstava i drugih institucija na nivou države. Unatoč svijesti vlasti i početnim mjerama koje su one izvršile, ovaj problem još nije u potpunosti razriješen.

Odgovornost javnih zvaničnika poboljšana je, a kodeksi ponašanja postoje na državnom i entitetskom nivou. Zasebni zakoni o slobodnom pristupu informacijama na snazi su na raznim nivoima vlasti. Ti zakoni se odnose i na pristup informacijama koje posjeduje Vlada. Informacije su dostupne građanima nakon pisanog zahtjeva, ali javnost ne pokazuje tendenciju da ostvaruje to pravo.

Bosna i Hercegovina ima neke procedure administrativne kontrole, tj. institucije Ombudsmena, Državni ured za reviziju i Odbor za žalbe državne službe. Zakon o državnom Ombudsmenu Bosne i Hercegovine dopunjen je u decembru 2003. godine, a od januara 2004. godine ta institucija je i stvarno prenesena sa međunarodne zajednice na Bosnu i Hercegovinu. Tri državna Ombudsmena (po jedan iz svakog konstitutivnog naroda) su potom imenovana. Izrađen je novi zakon, koji predviđa spajanje entitetskih institucija Ombudsmena sa državnim Ombudsmenom. Taj zakon je u skladu sa međunarodnim konvencijama, ali još nije usvojen zbog političkog i institucionalnog lobiranja i protivljenja Republike Srpske. U međuvremenu, Narodna skupština Republike Srpske usvojila je amandmane svog Zakona o Ombudsmenu i uvela dva zamjenika sadašnjeg Ombudsmena (po jedan iz svakog od dva preostala konstitutivna naroda). U Federaciji nije bilo promjena u posljednje vrijeme. Najveći broj žalbi koje je Ombudsmen dobio u ovom izvještajnom periodu tiču se dostupnosti pravde i socijalnih prava. Predmeti koji se tiču restitucije imovine, koji su u prošlosti predstavljali najveći dio njihovog posla, sada su manje brojni.

Državni ured za reviziju provodi godišnje revizije svih državnih institucija. Taj ured je podnio izvještaj o krupnim nedostacima i finansijskim nepravilnostima u mnogim institucijama, uključujući i Predsjedništvo Bosne i Hercegovine. Odgovarajuće daljnje praćenje ovih izvještaja treba osigurati. Odbor za žalbe u državnoj službi djeluje kao drugostepeno tijelo za rješavanje žalbi protiv odluka koje su donijele institucije Bosne i Hercegovine a tiču se statusa državnih službenika. Ovaj Odbor također djeluje i kao drugostepeno tijelo u disciplinskim postupcima koje se vode protiv državnih službenika te nadzire odluke koje donose institucije u vezi sa ravnopravnim statusom državnih službenika. Međutim, drugostepena žalbena tijela u upravnom postupku nisu jasno identificirana. S obzirom da zemlja ima četiri zakona o upravnom postupku – za državu, dva entiteta i Brčko Distrikt – nije uvijek lako utvrditi koji je primjenjiv i kojem se drugostepenom tijelu žalba treba uložiti, tamo gdje je to primjenjivo.

U maju 2005. godine, Vijeće ministara usvojilo je program obuke o Evropskim integracijama. Program uključuje opće i specijalizirane programe obuke za državne službenike, ali provedba još nije započela. Potreba za obrazovanjem o pitanjima Evropskih integracija je prepoznata kao prioritet u programima obuke koje organiziraju bilateralni donatori i EU.

Pitanje lokalne samouprave je odgovornost entiteta. S obzirom na veoma kompleksnu strukturu Federacije Bosne i Hercegovine i značajne ovlasti koje su svedene na kantone, reforma lokalne samouprave i dalje je talac suprotstavljenih pristupa. U martu 2005. godine, Novi nacrt zakona o principima lokalne uprave u Federaciji BiH počeo je svoje „putovanje“ kroz Parlament Federacije, ali još nije usvojen. Prema Vijeću evrope, nacrt zakona ne ispunjava standarde Povelje o lokalnoj samoupravi u cijelom nizu kritičnih tačaka, uključujući i definiciju lokalne samouprave. U Republici Srpskoj, novi Zakon o lokalnoj samoupravi stupio je na snagu, ali je provedba tek u ranoj fazi

Nakon stupanja na snagu novog statusa Mostara u martu 2004. godine, ovaj grad gradi svoju jedinstvenu administraciju. Bilo je izvjesnog napretka u ujedinjavanju gradske uprave, ali je to usporeno ograničenom saradnjom lokalnih političkih snaga.

Policijska i odbrambena reforma

Nakon mnogih teškoća i odlaganja, pozitivan napredak je vremenom registriran u području policijske reforme. Narodna skupština Republike Srpske je od oktobra 2005. godine podržala prijedlog političkog sporazuma o policijskoj reformi. Taj prijedlog je bio u skladu sa principima koje je utvrdila Evropska Komisija o ovom pitanju, npr. i) sve zakonodavne i budžetske nadležnosti date su državnom nivou; ii) nema političkog miješanja u operativni rad policije; iii) funkcionalna policijska područja utvrđena tehničkim pitanjima vezanim za rad policije. Ovaj «Sporazum o restrukturiranju policijskih struktura» je također podržan od Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine i Parlamenta BiH. Sada je suštinski važno da taj politički sporazum bude blagovremeno i ispravno proveden, posebno kroz uspostavu Direkcije za provedbu restrukturiranja policije do decembra 2005. godine i pripremu i usvajanje akcionog plana za provedbu reforme u vremenskim okvirima utvrđenim Sporazumom.

Napredak na području odbrambene reforme je značajan, unatoč nekim sporadičnim otporima među sektorima oružanih snaga. Stimulativna za napredak je perspektiva pridruživanja Bosne i Hercegovine NATO-ovom partnerstvu za mir (PfP). Entitetski i državni parlamenti su usvojili paket odbrambene reforme koji uključuje pune državne nadležnosti za odbranu, jedinstven budžet za odbranu, ukidanje entitetskih ministarstva odbrane, ukidanje opće regrutacije, kao i restrukturirane i manje rezervne snage.

Bosna i Hercegovina je dosegla zadate uslove koje je utvrdilo Sjeveroatlantsko vijeće kao kriterij za kredibilnu kandidaturu za Partnerstvo za mir (PfP) a nedavni napredak u reformi odbrane trebao bi da pomogne zemlji da postigne svoj cilj vezan za PfP. Međutim, nedostatak pune saradnje sa Haškim tribunalom, pogotovo neuspjeh u hapšenju optuženih ratnih zločinaca Mladića i Karadžića, i dalje je prepreka eventualnom ulasku Bosne i Hercegovine u PfP.

Sudski sistem

Struktura sudskog sistema Bosne i Hercegovine odražava unutarnju strukturu zemlje, a sudovi postoje na državnom i entitetskom nivou i u entitetima. Bosna i Hercegovina ima 192 suda. Broj sudija je 1 018 (25.4 na 100 000 stanovnika) a 271 tužilac (7 na 100 000 stanovnika). Sudovi na državnom nivou uključuju članove koji nisu državljani Bosne i Hercegovine: tri člana Ustavnog suda i dvanaest članova Državnog suda. Strane sudije državnog Ustavnog suda imenuje predsjednik Evropskog suda za ljudska prava, dok one na Državnom sudu (kao i tužioce u Državnom tužilaštvu) imenuje Visoki predstavnik. Proces reizbora svih sudija i tužilaca je okončan 2004. godine. To je rezultiralo smjenom oko 20% sudija i tužilaca. Paralelni sistem restrukturiranja sudova sveo je broj sudskih pozicija i sudova. Što se tiče tužilaca, broj je ostao otprilike isti, zbog povećane odgovornosti tužilaca u skladu sa reformiranim zakonima o krivičnom postupku.

Nezavisnost sudstva je unesena u zakon i općenito je poštovana u praksi. Sudski sistem Bosne i Hercegovine je doživio cijeli niz strukturalnih promjena. Visoko sudsko i tužilačko vijeće (HJPC) uspostavljeno je kao institucija Bosne i Hercegovine u junu 2004. godine. HJPC ima široke ovlasti u vezi sa sudstvom na svim nivoima, uključujući *imenovanje i discipliniranje* sudija i tužilaca. Odgovarajući zakon utvrđuje stroge kriterije kvalificiranosti za imenovanje sudije i tužioce, uključujući detaljan proces kandidiranja, detaljno otkrivanje ličnih interesa, intervjuje, istrage, itd. Početni problemi

vezani za finansiranje HJPC -a i državnih sudova su riješeni, a Vijeće ministara odlučuje o statusu i nivoima plata osoblja HJPC -a. HJPC čini ukupno petnaest članova: jedanaest sudija i tužilaca iz entiteta (izabranih od strane sudija i tužilaca raznih kategorija), dva advokata (po jednog biraju advokatske komore dva entiteta), i još dva člana (jednog bira Parlament Bosne i Hercegovine, a drugog Vijeće ministara).

Sudije i tužioci imaju relativno visoke *plate*, i kada se porede sa platama u Bosni i Hercegovini općenito a i kada se porede sa kolegama u drugim zemljama regiona. Ipak, odluku o zamrzavanju sudijskih plata nametnuo je Visoki predstavnik u decembru 2004. godine te je sveobuhvatna revizija sistema sudskih plata sada u toku.

Postoje dva centra za *obuku* sudstva, po jedan u svakom entitetu. Dok sudstvo države i Brčko Distrikta nemaju formalni centar za obuku, oni općenito učestvuju u programima obuke i aktivnostima koje se organiziraju u entitetima. Obuka o širokom spektru materijalnih i proceduralnih tema je posebno važna s obzirom na veliki obim zakonodavnih promjena u posljednjim godinama, uključujući i temeljne promjene pravosudnog sistema Bosne i Hercegovine. Kursevi o sudskoj *etici* i temama poput početne obuke za novoimenovane sudije postoje i kontinuirano se razvijaju u saradnji sa relevantnim domaćim i međunarodnim partnerima. Poznavanje prava EU je još uvijek ograničeno, dijelom zbog toga što veliki dio tog zakonodavstva nije inkorporiran u domaće zakonodavstvo. Obuka i drugi programi podizanja svijesti na ovom polju su u toku. Što se tiče ljudskih prava, cijeli niz instrumenata zaštite ljudskih prava inkorporiran je u domaće zakonodavstvo, od kojih je najvažnija Evropska konvencija o ljudskim pravima. Tu treba nastaviti rad kako bi se osigurala ispravna provedba odredbi o ljudskim pravima i postigla puna kompatibilnost krivičnog zakonodavstva sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima. Treba također obratiti pažnju na daljnji razvoj pravnog okvira u pogledu zaštite svjedoka, i to tako da se osigura da sigurnost osjetljivih svjedoka bude u odgovarajućoj ravnoteži sa pravom optuženog na odbranu.

Budžetski proces za sudstvo je vezan za cijeli niz budžetskih vlasti. To vodi do značajnih dispariteta u finansiranju sudstva i kvalitata sudova, što, s druge strane, otvara prostor za ozbiljnu zabrinutost u pogledu jednakosti građana pred zakonom. Opći nivo *infrastrukture i opreme* u velikoj se mjeri razlikuje, mada se materijalna situacija suda mora posmatrati u kontekstu opće teške političke situacije u svim institucionalnim sektorima.

Još uvijek postoji značajan broj *zaostalih* predmeta u sudovima, pogotovo na polju građanskog i upravnog zakona. To treba rješavati. Potrebno je osigurati da nedavne zakonodavne promjene u usmjeravanju i skraćivanju građanskog postupka te drugi napori dovedu do konkretnih rezultata u ovom području.

Antikorupcijska politika

Pregledi i procjene provedene od strane domaćih i međunarodnih organizacija potvrđuju da je korupcija i dalje ozbiljan i raširen problem u Bosni i Hercegovini. Korupcija utiče na gotovo sve aspekte i nivoe društva.

Što se tiče ratifikacije međunarodnih konvencija na planu borbe protiv korupcije, Bosna i Hercegovina je ratificirala Konvenciju UN-a protiv transnacionalnog kriminala, Konvenciju Vijeća Evrope o krivičnom zakonu o korupciji, te Konvenciju Vijeća Evrope

o građanskom zakonu protiv korupcije. UN-ova Konvencija o borbi protiv korupcije (Konvencija iz Méride) potpisana je u septembru 2005. godine. Bosna i Hercegovina još nije potpisala Dodatni protokol uz Konvenciju o krivičnom zakonu o korupciji, i još nije postala strana potpisnica OECD-ove Konvencije o borbi protiv podmićivanja stranih i javnih zvaničnika u međunarodnim poslovnim transakcijama, koju je OECD donio 1997. godine.

Državni krivični zakon uključuje poglavlja koja se bave korupcijom, sankcijama protiv korupcije i mjerama za promociju odgovornosti zvaničnika. Ista pitanja su obuhvaćena odgovarajućim entitetskim zakonodavstvom, ali postoji potreba harmonizacije krivičnih zakona. Antikorupcijska nastojanja su pojačana usvajanjem Zakona o sukobu interesa i usvajanjem Nacionalne strategije borbe protiv korupcije u okviru Strategije srednjoročnog razvoja BiH. Međutim, ovaj dokument još ne sadrži Akcioni plan sa detaljnim mjerama i vremenskim rokovima te za sada ima malo efekta. Usvojeni su Zakon o javnim nabavkama i novi Zakon o sistemu indirektnog oporezivanja, ali je provedba još uvijek u ranoj fazi a efekat tih zakona na smanjenje korupcije tek ostaje da se vidi.

Ministarstvo sigurnosti i Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA) koordiniraju antikorupcijska nastojanja na državnom nivou. Specijalni odjel za organizirani kriminal i korupciju, uključujući i međunarodne tužioce, uspostavljen je u okviru Tužilaštva Bosne i Hercegovine. Sudovi su počeli procesuirati predmete navodne korupcije - kako privatnih građana, tako i političara (uključujući i jednog bivšeg člana držanog Predsjedništva). Ipak, mada sudski sistem ima kapacitete da procesuiru korupciju, broj uspješnih optužbi i dalje je nizak i uglavnom se temelji na aktivnostima međunarodnih tužilaca. Sa uspostavom Državnog suda i Državnog tužilaštva, primarna odgovornost za istrage, gonjenje i suđenje većine najkrupnijih predmeta organiziranog kriminala i korupcije sve se više prenosi sa međunarodnih na domaća tijela

Bosna i Hercegovina je članica Grupe država Vijeća Evrope protiv korupcije (GRECO). Izvještaj prve runde ocjene, kojeg je dao GRECO, usvojen je 2003. godine i u njemu se preporučuje, između ostalog, uspostava tijela odgovornog za jačanje antikorupcijske aktivnosti u cijeloj zemlji, harmonizaciju u najvećoj mogućoj mjeri, krivičnog zakona i zakona o krivičnom postupku unutar zemlje, te razvijanje adekvatnih pravila o javnim nabavkama na državnom i entitetskom nivou. Izvještaj o drugoj rundi ocjene, koji će pružiti detaljne komentare o provedbi preporuke iz izvještaja o prvoj rundi, očekuje se krajem 2005. godine. Bosna i Hercegovina je također uključena u Antikorupcijski inicijativu Pakta stabilnosti (SPAI). U tom pogledu, Regionalni sekretarijat SPAI-a otvoren je u Bosni i Hercegovini u martu 2004. godine.

3.2 Ljudska prava i zaštita manjina

Poštivanje međunarodnog zakona o ljudskim pravima

Postignut je napredak na polju ljudskih prava. Što se tiče prijenosa tijela za ljudska prava uspostavljenih Daytonskim mirovnim sporazumom sa međunarodne zajednice na BiH, premijeri BiH i entiteta u junu 2004. godine potpisali su Sporazum o prijenosu nadležnosti Komisije za imovinske zahtjeve (CRPC) na državnu Vladu. Nakon toga, Baza podataka CRPC-a prenesena je državnim vlastima i sada funkcioniра.

Predsjedništvo Bosne i Hercegovina imenovalo je članove nove Komisije u novembru 2004. godine. Komisija je sada operativna.

Kao sljednica Doma za ljudska prava, Komisija za ljudska prava uspostavljena je pri Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine početkom 2004. godine. Komisija je značajno smanjila broj zaostalih predmeta u vezi sa ljudskim pravima. Njen mandat je produžen do kraja 2005. godine.

Bosna i Hercegovina je ratificirala jedan broj međunarodnih konvencija o ljudskim pravima, uključujući Evropsku Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda. Bosna i Hercegovina je također ratificirala sve glavne Konvencije UN-a o ljudskim pravima, u nekim slučajevima kao zemlja sljednica Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Rezultati Bosne i Hercegovine u izvještavanju međunarodnih tijela za monitoring su poboljšani, ali je potrebno daljnje poboljšavanje.

Zakonodavstvo Bosne i Hercegovine pruža zaštitu svih ljudskih prava i sloboda identificiranih u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i njenim Protokolima. Prema Ustavu Bosne i Hercegovine, ta prava se direktno primjenjuju i imaju prednost nad svim drugim zakonima.

Izabran je prvi sudija iz Bosne i Hercegovine pri Evropskom sudu za ljudska prava. Evropski sud za ljudska prava u 2004. godini nije donio nijednu presudu o Bosni i Hercegovini. Međutim, krajem 2004. godine podnesen je jedan broj žalbi (205), a jedan broj žalbi je već dodijeljen tijelu koje će o njima odlučivati (137).

Bosna i Hercegovina još nije provjerila kompatibilnost domaćeg zakonodavstva i prakse sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima te - mada je zastupanje osigurano u vidu Pravobranilaštva Bosne i Hercegovine - agent Vlade pri Evropskom sudu za ljudska prava tek treba da bude imenovan.

U vezi sa zaštitom ličnih podataka, status zaštite ličnih podataka u Bosni i Hercegovini i dalje je nezadovoljavajući. Novi Zakon o zaštiti ličnih podataka kojim se omogućava uspostava Agencije za zaštitu podataka još nije usvojen.

Građanska i politička prava

Ustav Bosne i Hercegovine i Ustav Federacije Bosne i Hercegovine ne dopuštaju *smrtnu kaznu*. Međutim, Član 11 Ustava Republike Srpske još uvijek dozvoljava smrtnu kaznu za najteža krivična djela. To nije kompatibilno sa standardima EU.

Državni i entitetski Ustavi zabranjuju *torturu i maltretiranje* a Bosna i Hercegovina je ratificirala Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i njene relevantne Protokole. Povremeno fizičko maltretiranje zatvorenika je prijavljivano, ali su istrage policijskog lošeg ponašanja i policijske odgovornosti poboljšane. Jedinice za profesionalne standarde su uspostavljene kao istražne službe za interna pitanja u entitetskim ministarstvima unutarnjih poslova te u Brčko Distriktu. Postojanje ovih jedinica dovelo je do ispravnog procesuiranja žalbi na loše ponašanje policije te disciplinskih odluka u skladu sa standardnim procedurama.

Amandmani poglavlja Zakona o krivičnom postupku koji se tiču *pritvora prije suđenja* jamče princip pretpostavke nevinosti a usvojen je i novi državni Zakon o izvršenju krivične kazne. Nakon ovoga treba da uslijede dopune entitetskih zakona o zatvorima.

Osobe koje se pritvore prije suđenja drže se odvojeno od osuđenih kriminalaca. Što se tiče zatvorskih objekata, proces *zatvorske* reforme je u toku. Treba nastaviti sa tim naporima na jedan koherentan i koordiniran način. Zatvorski standardi su općenito i dalje loši, a pretrpani zatvori i dalje predstavljaju problem. Nema zasebnih zatvora za žene i maloljetne zatvorenike. Posebno zabrinjava nedostatak sredstava za rješavanje pitanja maloljetnih delinkvenata. Etnički motivirani incidenti su također zabilježeni. Provizorni pritvorski objekat visoke sigurnosti sa 21 krevetom na nivou BiH postao je operativan, što zadovoljava potrebe Odjeljenja za ratne zločine Suda Bosne i Hercegovine. U budućnosti, on će se koristiti i za osobe pritvorene u vezi sa predmetima navodnog organiziranog kriminala.

Što se tiče *pristupa pravdi*, pravni okvir Bosne i Hercegovine omogućava pravo na pravno zastupanje i pravnu pomoć. U krivičnim predmetima, pravna pomoć je obavezna. Pravna pomoć se također pruža ako se optuženom sudi u sudu, a on nije u stanju osigurati svoju odbranu. Međutim, provedba ovog prava nije osigurana svim pojedincima na transparentnoj i konzistentnoj osnovi u cijeloj zemlji. Dostupnost i kvalitet pravne pomoći razlikuje se uveliko ovisno od toga gdje optuženog očekuje suđenje. Stoga, postoji ozbiljna zabrinutost u pogledu garancije jednakosti pred zakonom. Ograničena finansijska sredstva leže u korijenu ovog problema. Pravnu pomoć u građanskim predmetima prvenstveno pružaju na *ad hoc* bazi nevladine organizacije koje se finansiraju iz privatnih izvora. Nema koherentne šeme za cijelu državu o javnom finansiranju pomoći u građanskim predmetima.

Ustavi Bosne i Hercegovine pružaju *slobodu vjeroispovijesti*. Državni Zakon o vjerskim slobodama pruža sveobuhvatna prava vjerskim zajednicama i daje im novi pravni status. Unatoč ustavnim i pravnim odredbama koje štite vjerske slobode, vjerska netolerancija je još uvijek prisutna u zemlji. Etnički simboli, svećenstvo i vjerski objekti su mete etnički motiviranog nasilja. Lokalna policija nije uvijek provodila ozbiljnu istragu o incidentima ove prirode.

Ustavi BiH jamče *slobodu izražavanja* i *slobodu štampe*, mada su zakoni koji garantiraju slobodu štampe spušteni na kantone u Federaciji Bosne i Hercegovine a na nivo centralnih organa u Republici Srpskoj. Slobodu izražavanja općenito poštuju sve vlasti, mada se događaju i verbalni napadi političara i javnih zvaničnika na masovne medije. Povremeni fizički napadi i sporadični pokušaji političkih snaga da izvrše pritisak također se bilježe. Masovni mediji a posebno novine uveliko su i dalje etnički podijeljene i pod utjecajem političkih partija. Vijeće za štampu Bosne i Hercegovine postoji, ali nema sredstva da nametne Etički kodeks štampanim medijima. Do pozitivnog razvoja došlo je u decembru 2004. godine spajanjem tri novinarska udruženja iz Sarajeva, Mostara i Banje Luke.

Što se tiče radio-televizijskih emitera, državni kanal BHTV1 počeo je emitiranje programa u augustu 2004. godine i pokriva gotovo cijelu teritoriju Bosne i Hercegovine. Usto, dva entitetska javna kanala i dalje postoje (FTV i RTRS), kao i cijeli niz privatnih i lokalnih kanala. Državni Zakon o sistemu javnog emitiranja je ipak usvojen u oktobru 2005. godine. Značajan napredak je također postignut usvajanjem državnog Zakona o javnom rtv-servisu. Kada svi zakoni na nivou države budu formalno usvojeni, Bosna i Hercegovina će trebati usvojiti relevantno zakonodavstvo na entitetskom nivou. Glavni cilj svih tih zakona je objedinjavanje tri postojeća javna rtv-emitera (dva entitetska i

jedan državni) u jedan pravni subjekt kojim upravlja jedan upravni odbor kako bi se spriječili jednojezični kanali. Postoji potreba da se doprinese smanjenju etničkih podjela i sprječavanju neodgovarajuće političke upotrebe javnih rtv-servisa.

Regulatorna agencija za komunikacije (RCA) i dalje učinkovito funkcionira. Prisustvo RCA -a i učinkovitost njegove procedure ulaganja žalbi i provedbe odredbi značajno je smanjilo nivo zapaljivog jezika u elektronskim medijima, a klima za elektronske medije sada je mnogo transparentnija i bolje regulirana. I situacija sa osobljem i resursima RCA -a znatno je bolja. RCA izdaje dugoročne licence za emitiranje svim privatnim radio i TV stanicama u Bosni i Hercegovini koje sada imaju licence na period od oko 10 godina, dok su javne stanice dobile licencu na dvije godine. Bosna i Hercegovina je također ratificirala Evropsku konvenciju o prekograničnoj televiziji.

Ustavi zemlje pružaju *slobodu okupljanja i udruživanja* a vlasti općenito poštuju ovo pravo. Zakon o udruženjima i fondacijama Bosne i Hercegovine je u skladu sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i slobodama i jamči ostvarenje prava na udruživanje. Međutim, u praktičnom pogledu nevladine organizacije i dalje se suočavaju sa brojnim preprekama kada pokušavaju da se registrišu po odredbama ovog Zakona.

Etnička pitanja i dalje su važna u zemlji, a političke partije i dalje koriste etnički identitet. Dok je broj etničkih incidenata općenito smanjen, istrage o cijelom broju slučajeva su problematične. Bilo je i slučajeva maltretiranja i *diskriminacije* manjina, najčešće romske populacije. Diskriminacija na planu zapošljavanja i obrazovanja ostaje ključna prepreka održivom povratku izbjeglica i raseljenih lica.

Ustavi Bosne i Hercegovine zabranjuju diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije, a postojeći krivični zakoni ne penaliziraju spolne manjine, niti ograničavaju njihova prava. Međutim, to se ne sprovodi u praksi a homoseksualci su često predmet diskriminacije. Ima izvještaja da se ljudi koji pripadaju seksualnim manjinama otpuštaju s posla i maltretiraju u školama i drugdje. Mediji i društvo su također neprijateljski usmjereni prema seksualnim manjinama. Prva organizacija za afirmaciju i zaštitu ljudskih prava seksualnih manjina osnovana je u Bosni i Hercegovini 2004. godine. Općenito, čini se da je još uvijek potrebno činiti napore kako bi Bosna i Hercegovina ispunila standarde EU u pogledu zaštite od diskriminacije. Ti standardi nalažu provedbu principa jednakog tretmana osoba bez obzira na rasno ili etničko porijeklo te uspostavu općeg okvira za jednak tretman u zapošljavanju i na radnom mjestu, bez obzira na religiju ili uvjerenje, onesposobljenje, starost ili seksualnu orijentaciju.

Zakon o udruženjima i fondacijama Bosne i Hercegovine omogućava *nevladinim organizacijama* (NGO) mogućnost da se registrišu na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine. Dok postoji pravni osnov na državnom nivou da nevladine organizacije djeluju u cijeloj državi, tek nekoliko nevladinih organizacija djeluje u cijeloj zemlji. Svi zakonski akti za uspostavu i djelovanje NGO su komplicirani i ne pomažu brzom razvoju lokalnih organizacija. NGO-i također imaju ozbiljne poteškoće u prikupljanju potrebnih sredstava. Razvoj cijelog društva je usporen kompleksnom strukturom zemlje. Dijelom kao posljedica rata, mnoge NGO stvorene su i razvijene tako da su se finansirale donacijama, sa veoma slabom vezom sa stvarnim socijalnim potrebama. Nacionalistička orijentacija mnogih političkih partija također je iscjepkala civilno društvo i dovela mnoge NGO da djeluju na etničkoj osnovi.

Ekonomska i socijalna prava

Sadašnja socioekonomska situacija u Bosni i Hercegovini ima negativan efekat na zaštitu ekonomskih i socijalnih prava. Službeno, do 40% stanovništva je nezaposleno. Oko 20% živi ispod linije siromaštva a još 30% je blizu te linije. To dijelom odražava neuspjeh sistema socijalne sigurnosti da rješava potrebe ekonomski najugroženijih stanovnika.

Na području *gender jednakosti*, Bosna i Hercegovina primjenjuje Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije protiv žena, a također je prihvatila Pekinšku deklaraciju i Akcionu platformu. Zakon o jednakosti na osnovu gendera usvojen je 2003. godine te bio prvi zakon u Bosni i Hercegovini koji regulira to pitanje. Agencija za jednakost u pogledu gendera je uspostavljena i sad je operativna. Usto, postoje dva entitetska gender-centra. U novembru 2004. godine, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine dostavilo je izvještaj o preduzetim akcijama u vezi sa primjenom Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije protiv žena, naglašavajući napredak postignut u pogledu zakonodavstva i općih provedbenih kapaciteta. Unatoč izvjesnom razvoju i dalje postoji znatna razlika između zakonodavstva i prakse. Učešće žena u politici i javnom životu i dalje je ograničeno. Nasilje u porodici, koje se rijetko prijavljuje vlastima, ostaje problem.

Na polju *prava djeteta*, Konvencija o pravima djece je dio Ustava Bosne i Hercegovine. Vijeće ministara je usvojilo Akcioni plan za djecu za period 2002. – 2010. Ovaj Akcioni plan temelji se na zaključcima Svjetskog samita za djecu. Vijeće za djecu je uspostavljeno kao savjetodavno tijelo Vijeća ministara. Ovo Vijeće je nedavno ojačano te sada ima 15 članova, od kojih su većina predstavnici civilnog društva. Socijalne službe za djecu i dalje su ograničene. Obrazovanje je besplatno i obavezno do 15. godine. Djeca do 15 godina starosti imaju pravo na besplatnu medicinsku zaštitu prema zakonu, mada u praksi medicinska zaštita djece nije osigurana ukoliko nije obuhvaćena medicinskim osiguranjem kojeg plaćaju roditelji. Djeca sa posebnim potrebama nemaju dovoljno medicinske brige i mogućnosti obrazovanja. Općenito, nema diskriminacije između dječaka i djevojčica u pogledu obrazovanja i pristupa medicinskoj brizi. Međutim, razdvajanje djece u školama po etničkim linijama je sve veći problem zbog nedostatka provedbe Zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju. Korištenje dva sistema u osnovnom obrazovanju i tri nacionalna obrazovna programa sprječavaju vertikalnu i horizontalnu mobilnost učenika.

U pogledu *socijalno ugroženih*, zakoni u oba entiteta zabranjuju diskriminaciju protiv ljudi sa onesposobljenima. Ipak, ljudi sa onesposobljenjima koje je rezultat rata imaju privilegirani tretman. Zakoni koji se tiču omogućavanja pristupa onesposobljenim ljudima nisu provedeni. Stopa nezaposlenosti među osobama sa onesposobljenjima je veoma visoka.

Što se tiče *prava na rad*, u maju 2004. godine Bosna i Hercegovina je potpisala revidiranu Evropsku socijalnu povelju, ali njena ratifikacija još uvijek nije provedena. Pristup socijalnoj zaštiti i dalje je ozbiljan problem. Praktično organiziranje sistema socijalne zaštite odstupa od usvojenog zakonodavstva. Razlike između prava na socijalnu sigurnost koje ostvaruju građani Bosne i Hercegovine i dalje postoje, ne samo u dva entiteta, već i u kantonima u Federaciji Bosne i Hercegovine. Ova situacija dovodi do ozbiljnih praktičnih problema i negativno utječu na radnike i državljane Bosne i Hercegovine općenito.

Entitetski ustavi i zakoni o radu omogućavaju radnicima (osim pripadnika vojske) da formiraju i udružuju se u *sindikate* po vlastitom izboru i bez prethodne saglasnosti. Zakoni u oba entiteta zabranjuju diskriminaciju od strane poslodavaca prema članovima i organizatorima sindikata u skladu sa standardima ILO-a. Kolektivno pregovaranje je omogućeno, ali ono u oba entiteta nema oblik dobrovoljnih neposrednih pregovora između sindikata i pojedinih poslodavaca. Kolektivni sporazumi umjesto toga uveliko primjenjuju ugovore o radu postignute između Vlade i radnika u javnom sektoru. Zakon daje pravo na štrajk i radnici ostvaruju to pravo u praksi.

U vezi sa *socijalnim dijalogom*, glavni problem u Bosni i Hercegovini je veoma kompleksan oblik vlasti i iscjepkano zakonodavstvo. Socijalni dijalog je decentraliziran na entitetskom nivou a svaki entitet Bosne i Hercegovine ima vlastito zakonodavstvo i svoja vlastita tijela za socijalni dijalog. Državno Ministarstvo civilnih poslova nedavno je preduzelo neke inicijative u tom pogledu i zatražilo pomoć Evropske zajednice i Međunarodne organizacije rada (ILO) kako bi uspostavilo Ekonomski i socijalni komitet Bosne i Hercegovine. Dva glavna sindikata aktivna na entitetskom nivou započela su spajanje u junu 2005. godine u svrhu učešća u državnom Ekonomskom i socijalnom vijeću te kako bi stvorila jednu krovnu organizaciju na državnom nivou. Državno udruženje poslodavaca, koje okuplja udruženja na entitetskom nivou, također postoji. Općenito, visok nivo neformalne ekonomije predstavlja problem za organizaciju i razvoj kako udruženja radnika, tako i udruženja poslodavaca.

Kako bi se riješio problem rascjepkanog zakonodavstva, reprezentativni poslodavci u oba entiteta su se udružili sa «Buldožer inicijativom» kako bi raščistili put kroz to iscjepkano zakonodavstvo što bi omogućilo razvoj biznisa. Nastojanja na ovom polju treba dalje nastaviti. Nedostatak ravnoteže između tripartitnog i bipartitnog socijalnog dijaloga i između različitih industrija te sektorskih pregovora, predstavlja dodatni problem.

Manjinska prava, kulturna prava i zaštita manjina

Bosna i Hercegovina je strana Okvirne konvencije Vijeća Evrope o nacionalnim manjinama, ali nije potpisala Evropsku povelju o regionalnim ili manjinskim jezicima.

Vlasti Bosne i Hercegovine su počele posvećivati pažnju nacionalnim manjinama, što se vidi po usvajanju Zakona o zaštiti prava osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama i po amandmanima Izbornog zakona. Nadalje, entiteti su uskladili svoje relevantno zakonodavstvo, čime su omogućili daljnji razvoj obrazovanja na manjinskim jezicima. Ipak, provedba je i dalje nedovoljna. Odredbe o nastavi na manjinskim jezicima, medijima koji emitiraju program za nacionalne manjine i proporcionalnoj zastupljenosti u javnim organima vlasti te u državnoj službi nisu izazvale značajne praktične promjene. Nove konsultativne strukture za nacionalne manjine, kao što je to predloženo Vijeće za nacionalne manjine i odgovarajuća tijela na entitetskom nivou, nisu uspostavljena, unatoč zakonskoj obavezi. Što se tiče pristupa političkim pozicijama, rigidna pravila i dalje su na snazi na državnom nivou, ali je izvjestan napredak nedavno postignut na entitetskom nivou u pogledu širenja pristupa predstavnicima manjina. Daljnja nastojanja su potrebna kako bi se riješio problem isključenosti osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama u odnosu na pristup određenim pozicijama na državnom i entitetskom nivou.

Kako to pokazuje izvještaj Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije (ECRI), preveliki naglasak koji pravni okvir Bosne i Hercegovine pridaje statusu «konstitutivnih naroda» Bosne i Hercegovine (Bošnjaka, Hrvata i Srba) ima negativne efekte na zaštitu manjina BiH koje ne pripadaju tim «konstitutivnim narodima». To se također smatra preprekom ostvarenju individualnih ljudskih prava svih građana Bosne i Hercegovine, i evoluciji Bosne i Hercegovine ka državi koja se temelji na građanskoj, a ne na etničkoj pripadnosti.

Ozbiljni problemi ostaju u primjeni Okvirne konvencije za nacionalne manjine u vezi sa romskom populacijom (procjena je da njih ima od 40 000 do 80 000). Puna i učinkovita jednakost nije osigurana za Rome, koji su i dalje izloženi diskriminaciji i suočeni sa posebnim teškoćama na područjima poput stambenog, zdravstva, zaposlenja i obrazovanja. Vlasti Bosne i Hercegovine su 2002. godine uspostavile Vijeće za Rome, kojeg čine predstavnici 22 romske organizacije. Ovo Vijeće i dalje ima veoma ograničenu ulogu. Vijeće ministara je 2005. godine osnovalo Odbor za Rome kao dio Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice. Taj Odbor čini 18 članova a pod okriljem je Vijeća ministara. Usvajanje Nacionalne strategije za Rome u julu 2005. godine pozitivan je korak. To treba sada da bude i ispravno provedeno.

Druge manjine u Bosni i Hercegovini, poput Jevreja i Ukrajinaca, imaju manje problema u poređenju sa Romima, mada slaba provedba zakona vezanih za manjine i na njih utječe. Manjinski jezici ne koriste se u upravi, sudstvu i obrazovanju. Manjinske grupe nemaju svoje vlastite štampane medije. Proceduralni problemi znače da predstavnici manjina rijetko učestvuju u parlamentima i općinskim skupštinama. U Republici Srpskoj je formirano Udruženje nacionalnih manjina. U Federaciji BiH i na državnom nivou nema slične organizacije, izuzev Vijeća za Rome Bosne i Hercegovine.

3.3 Regionalna pitanja i međunarodne obaveze

Bosna i Hercegovina i dalje promovira *regionalnu saradnju*. Ona je uspješno predsjedavala Procesom saradnje u Jugoistočnoj Evropi od aprila 2003. do aprila 2004. godine te aktivno učestvovala u drugim regionalnim inicijativama, poput Srednjoevropske inicijative, Jadransko-jonske inicijative, Inicijative za saradnju u Jugoistočnoj Evropi, te Dunavskog procesa saradnje.

Bosna i Hercegovina je ispunila svoje obaveze iz Pakta stabilnosti i ratificirala Sporazum o slobodnoj trgovini s Albanijom, Bugarskom, Hrvatskom, bivšom Jugoslavenskom Republikom Makedonijom, Moldavijom, Rumunijom i Srbijom i Crnom Gorom. Međutim, Bosna i Hercegovina se suočila sa teškoćama u provedbi tih sporazuma. Ona treba da uloži dodatne napore kako bi osigurala njihovu ispravnu provedbu.

U pogledu bilateralnih odnosa sa drugim zemljama Zapadnog Balkana, Bosna i Hercegovina i Srbija i Crna Gora nastavljaju se redovno sastajati u okviru Međudržavnog vijeća za saradnju. Potpisan je i jedan broj bilateralnih sporazuma, uključujući onaj o odbrambenoj saradnji, utvrđivanju graničnih prijelaza i omogućavanju protoka osoba i roba. U decembru 2004. godine srbijanski predsjednik ponudio je izvinjenje Bosni i Hercegovini za ratne zločine počinjene u Bosni i Hercegovini, a u julu 2005. godine

srbijanski predsjednik i drugi zvaničnici Srbije i Crne Gore prisustvovali su komemoraciji povodom 10. godišnjice srebreničkog genocida. Blizak odnos između Republike Srpske i Srbije je nastavljen, ali to ne sprečava normalne međudržavne odnose. Ipak, neka pitanja između dvije države i dalje postoje. Tužba Bosne i Hercegovine protiv Srbije i Crne Gore na Međunarodnom sudu pravde (ICJ) za **navodni** genocid još uvijek stoji i povremeno izaziva vatreni politički diskurs. Sporazum o državnoj granici još nije potpisan. U februaru 2005. godine, Bosna i Hercegovina je usvojila privremenu odluku o uvođenju 30% takse na izvoz brašna i piva iz Srbije i Crne Gore. Od tada su neslaganja između dvije zemlje dijelom razriješena pa su i Srbija i Crna Gora i Bosna i Hercegovina povukle svoje zaštitne mjere.

Odnosi sa Hrvatskom su razvijeni i zemlje se sastaju u okviru Međudržavnog vijeća. Potpisani su bilateralni sporazumi o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja i izvršenja presuda u krivičnom postupku. Dokument pod nazivom «Smjernice za poboljšanje odnosa između Bosne i Hercegovine i Hrvatske» također je dogovoren. Bilateralna međudržavna granična komisija se dogovorila o granici, mada taj Sporazum još nije ratificiran. Sporazum o saradnji granične policije također je predmet pregovora. Potpisan je Sporazum o dvojnog državljanstvu. Bez obzira na te pozitivne korake, malo je napretka postignuto u rješavanju pitanja poput Sporazuma o luci Ploče i Sporazuma o rješavanju imovinskih pitanja. U martu 2005. godine Bosna i Hercegovina je suspendirala dio Sporazuma o slobodnoj trgovini sa Hrvatskom. Politički kontakti na najvišem nivou su tokom ovog izvještajnog perioda bili ograničeni, te je nekoliko mjeseci bilateralna diplomatska komunikacija bila svedena na nivo otpravnik poslova.

Na političkom nivou odnosi sa bivšom Jugoslavenskom Republikom Makedonijom su dobri i razvijaju se. Bilateralni sporazumi su potpisani, npr. onaj o redovnom zračnom saobraćaju i socijalnom osiguranju. Rasprave o Sporazumu o ekstradiciji i uzajamnom izvršavanju sudskih presuda u krivičnom predmetima su finalizirani, a Sporazum o uzajamnoj pravnoj pomoći se upravo razmatra.

Odnosi sa Albanijom su i dalje dobri i obje zemlje su saglasne da jačaju saradnju posebno u području pravde i unutarnjih poslova.

Što se tiče *izbjeglica i raseljenih lica*, do kraja 2004. godine preko milion izbjeglica i raseljenih lica vratilo se u svoje predratne domove i općine u Bosni i Hercegovini. To i domaći političari i međunarodna zajednica smatraju nečim što predstavlja stvaran i opipljiv napredak. Ipak, proces povratka nije okončan. Predstavници Bosne i Hercegovine procjenjuju da još približno pola miliona ljudi želi da se vrati. Uz veliki broj uslova potrebnih da bi povratak bio održiv, uključujući dostupnost pomoći za obnovu, zapošljavanje, zdravstvo, penzije, komunalne usluge i obrazovni sistem neopterećen predrasudama, i dalje postoji zabrinutost u pogledu sigurnosti pojedinačnih povratnika. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine je, uz podršku UNHCR-a, provelo novu registraciju izbjeglica i raseljenih lica. Rezultati pokazuju da još uvijek ima preko 180 000 registriranih izbjeglica i raseljenih lica u Bosni i Hercegovini.

Amandmani na Zakon o izbjeglicama i raseljenim licima u Bosni i Hercegovini predviđa uspostavu Fonda za povratak i Državne komisije za izbjeglice i raseljena lica stupili su na snagu u novembru 2003. godine. Nakon ozbiljnih odlaganja, entiteti su početkom 2005. godine usvojili usaglašene zakone. Usvajanje Državnog zakona o izbjeglicama i raseljenim licima omogućilo je uspostavu Fonda za povratak i taj Fond polako postaje

operativan. Ta nastojanja treba nastaviti kako bi se osigurala finansijska održivost Fonda. Državna komisija za izbjeglice i raseljena lica je također operativna i, kako predviđa relevantno zakonodavstvo, NVO učestvuju u njemu kao posmatrači. Četiri regionalna ureda Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice ustanovljena su i postala u potpunosti operativna.

Proces deminiranja u Bosni i Hercegovini, što je važan faktor povratka izbjeglica, i dalje se nastavlja. Akcioni plan protiv mina za 2005. godinu je usvojen. On je pripremljen na osnovu revidirane «Strategije deminiranja od 2005. do 2008. godine za Bosnu i Hercegovinu» i predviđa da će područja za koje se sumnja da kriju nagazne mine u Bosni i Hercegovini biti smanjena za 181 km² u 2005. godini.

Provedba procesa povrata imovine u Bosni i Hercegovina smatra se velikim dostignućem. Prema vlastima Bosne i Hercegovine, 99.5% predmeta je već riješeno. Preostali predmeti će biti rješavani u Komisiji za imovinske zahtjeve raseljenih lica i izbjeglica imenovanoj od Predsjedništva Bosne i Hercegovine. Mandat Komisije ističe krajem 2005. godine, ali bi mogao biti produžen ukoliko to bude potrebno.

Parlament Federacije Bosne i Hercegovine usvojio je Zakon o povratu, dodjeli i prodaji stanova. Taj Zakon predviđa povrat stanova za koje su vlasnici iz 1991. godine podnijeli zahtjev. Povrat oko 6 000 stanova, od kojih je 3 000 u sarajevskom području, omogućen je ovim Zakonom. Stanovi, na koje nema zahtjeva za povrat, uglavnom se koriste kao alternativni smještaj za izbjeglice i raseljena lica.

Regionalna saradnja po pitanju izbjeglica je također pojačana, posebno kroz preuzimanje obaveza Bosne i Hercegovine, Hrvatske te Srbije i Crne Gore da udruže snage kako bi riješili pitanje izbjeglica prije kraja 2006. godine. Važno je da kompromisi postignuti «Sarajevskom deklaracijom» iz januara 2005. budu brzo provedeni.

Saradnja Bosne i Hercegovine sa *Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju (ICTY)* je poboljšana, mada kao rezultat povećanog pritiska međunarodne zajednice. Republika Srpska pokazuje kooperativniji stav, a razradila je politiku koja potiče dobrovoljne predaje. Od decembra 2004. godine, petnaest optuženika za ratne zločine počinjene u Bosni i Hercegovini prebačeno je u Hag. Međunarodna zajednica je prepoznala taj postignuti napredak. Ipak, treba povećati daljnja nastojanja kako bi se osiguralo da svi optuženi ratni zločinci koji su još uvijek na slobodi, budu brzo uhapšeni i privedeni pravdi.

Nastojanja se čine i u pogledu utvrđivanja potpunog spiska svih drugih osoba umiješanih u genocid u Srebrenici. Komisija koja istražuje srebreničke događaje donijela je izvještaj koji je potvrdila i Vlada Republike Srpske. Daljnja saradnja Republike Srpske je neophodna kako bi se otkrila puna istina i kaznili počionici zločina. Drugi važni koraci su bili uspostava Grupe za monitoring Haškog tribunala, koja uključuje vlasti Bosne i Hercegovine i predstavnike međunarodne zajednice, te organizacija informativnih kampanja za podizanje svijesti među građanima Republike Srpske o političkoj i ekonomskoj šteti koje optuženici koji su još uvijek na slobodi čine tom entitetu i zemlji u cjelini.

Što se tiče zamrzavanja imovine bjegunaca haških optuženika, Bosna i Hercegovina je preduzela zakonodavne korake da bi provela Uredbu Evropske komisije o zamrzavanju imovine iz 2004. godine. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Srpske je podnijelo

izvještaj o tome da se relevantni zakon provodi i da je imovina u vlasništvu haških optuženika zamrznuta. Centralna banka Bosne i Hercegovine također je potvrdila da su bankovni računi haških optuženika blokirani.

U vezi sa *domaćim suđenjima za ratne zločine*, uspostava Odjeljenja za ratne zločine pri Državnom sudu početkom 2005. godine imala je za cilj osiguravanje učinkovitog i neovisnog krivičnog gonjenja pojedinaca optuženih za ratne zločine. Ured registrara – Registra za ratne zločine i organizirani kriminal unutar Državnog suda, koji pruža podršku Specijalnim odjelima za ratne zločine i organizirani kriminal, postao je operativan u januaru 2005. godine. Registrar je odgovoran za upravljanje i vođenje Projekta ratnih zločina (uključujući vođenje Registra, Specijalnog vijeća, Specijalnog odjeljenja). Zatvorski objekat maksimalne sigurnosti za pritvor prije suđenja i nakon presude također je uspostavljen. Nakon odluke Haškog tribunala, iz Haga je prebačen jedan broj predmeta ratnih zločina. Prebacivanje prvog optuženika kome će suditi u Bosni i Hercegovini izvršen je u septembru 2005. godine.

Što se tiče *Međunarodnog krivičnog suda (ICC)*, Bosna i Hercegovina je ratificirala, 2003. godine bilateralni sporazum o imunitetu sa Sjedinjenim Državama koji je u suprotnosti sa «vodećim principima EU koji se tiču aranžmana između države koja je strana potpisnica Rimskog statuta Međunarodnog suda pravde i Sjedinjenih Država u vezi sa uslovima predaje osoba tom Sudu», koje je Vijeće EU usvojilo u septembru 2002. godine. Nema novih dešavanja u ovom pogledu.

U svom postprijemnom izvještaju o monitoringu iz aprila 2005. godine, *Vijeće Evrope* zaključilo je da je Bosna i Hercegovina, nakon tri godine članstva, ispunila većinu svojih postprijemnih obaveza. Vijeće Evrope zapaža da je «pored značajnog napretka u pogledu saradnje sa Haškim tribunalom, postignut i napredak na planu ljudskih prava i vladavine prava». Ipak, Vijeće Evrope također naglašava da provedba usvojenih zakona ostaje slaba. Sada je hitno potrebno da Bosna i Hercegovina ispuni svoje preostale obaveze, tj. one na području izborâ i obrazovanja te da učini odlučne korake kako bi osigurala ispravnu provedbu.

3.4 Opća ocjena

Što se tiče **političke situacije**, Bosna i Hercegovina je postigla napredak u daljoj konsolidaciji stabilnosti svojih institucija koje jamče demokratiju, vladavinu prava, ljudska prava i poštivanje i zaštitu manjina. Većina postprijemnih obaveza Vijeća Evrope je ispunjena. Ipak, potrebna su daljnja nastojanja kako bi se osigurala nepovratna, samoodrživa država kadra da preuzme punu odgovornost nad svojim upravljanjem.

Što se tiče demokratskih principa, Bosna i Hercegovina je preuzela punu organizacionu i finansijsku odgovornost za Općinske izbore 2004. godine. Daljnji napredak je učinjen u provedbi Zakona o Vijeću ministara i Zakona o ministarstvima. Treba nastaviti sa nastojanjima da se poveća učinkovitost izvršne i zakonodavne vlasti, osigura da državne institucije budu na pravi način opremljene kako bi obavljale svoje zadatke radi jačanja koordinacije između države i entiteta.

Neki pozitivni koraci su preduzeti na polju javne uprave. Koordinacioni ured za Reformu javne uprave je uspostavljen; Direkcija za evropske integracije je ojačana; pregled ključnih administrativnih sektora provedena. Povećani naponi su sada potrebni da se

stvari moderna i učinkovita državna služba. Sveobuhvatan akcioni plan reforme uprave nije još usvojen. Nedostatak neophodnog osoblja i adekvatnih prostorija za razna administrativna tijela stalni je problem. Izgradnja kapaciteta za obuku državnih službenika je također od ključnog značaja.

Napredak je postignut u vezi sa sudskim sistemom. Zakon o uspostavi jedinstvenog Visokog sudskog i tužilačkog vijeća je usvojen. Taj zakon je osnažio nezavisnost sudstva diljem zemlje. Bosna i Hercegovina sve više preuzima odgovornost od međunarodne zajednice kada je u pitanju upravljanje vlastitim sudskim sistemom.

Daljnja nastojanja su potrebna u borbi protiv korupcije. Dok je osigurano krivično gonjenje za jedan broj slučajeva korupcije, mnogi počinioci i dalje izbjegavaju pravdu. Adekvatni antikorupcijski akcioni planovi treba da se pripreme i provedu. Usvajanje Zakona o sukobu interesa je bio pozitivan korak. Njegova dosljedna provedba treba da se osigura.

Pozitivan razvoj se desio i u vezi sa odbrambenom reformom, kroz usvajanje zakona neophodnih za uspostavu jedne jedinstvene manje i profesionalnije armije, u skladu sa zahtjevima NATO-ovog Partnerstva za mir. U pogledu reforme policije, dobrodošlo je usvajanje Sporazuma o restrukturiranju policije u skladu sa zahtjevima EU od strane entitetskih i državnog parlamenta. Sad je potrebna pravilna provedba.

Preostali zakoni koji podržavaju povratak izbjeglica su usvojeni, a Fond za povratak izbjeglica postao operativan. Značajan napredak je postignut u vezi sa povratkom izbjeglica i raseljenih lica u njihove predratne krajeve. Prioritet treba sada da bude dovršavanje tog procesa i rad na socioekonomskoj integraciji izbjeglica. Prijenos organa za zaštitu ljudskih prava sa međunarodne zajednice na domaće vlasti bio je značajan napredak. Međutim, treba nastaviti napredak kako bi se ispunili međunarodni standardi na planu ljudskih i manjinskih prava. U tom pogledu, dužnu pažnju treba posvetiti izbjegavanju etničkih podjela u školama. Treba također posvetiti napore poboljšanju integracije romske manjine.

Saradnja sa Haškim tribunalom je doživjela poboljšanje. Međutim, daljnje napore treba činiti kako bi se postigla puna saradnja sa Tribunalom tako da svi optuženi budu privedeni pred lice pravde. Konstruktivna saradnja sa susjednim državama je nastavljena. Ipak, pravilna provedba regionalnih sporazuma o slobodnoj trgovini treba da se osigura. Bosna i Hercegovina treba također da učini napore kako bi ispunila zaostale postprijemne obaveze prema Vijeću Evrope, posebno one koji se tiču izborâ i obrazovanja.

4. Ekonomska situacija

U Studiji izvodljivosti o spremnosti Bosne i Hercegovine da pregovara o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju sa EU, objavljenog 2003. godine, Komisija je zaključila da:

«Općenito, Bosna i Hercegovina je razvila zdrave makroekonomske politike i postigla napredak u strukturalnoj reformi. Ipak, rizik po makroekonomsku stabilnost i dalje postoji. U situaciji sve manje strane pomoći, visokog deficita tekućeg računa i stalnog nedostatka samoodrživog domaćeg rasta (kojeg sprječava slabo upravljanje preduzećima i rigidnosti tržišta rada) mogli bi ugroziti stabilnost valute sa potencijalnim efektom na inflaciju i održivost servisiranja duga. Na fiskalnom frontu, javna potrošnja i dalje su usmjereni na tekuće a ne na investicijske rashode.

Također, vanjski javni dug ima silazni trend, ali domaći javni dug, koji uključuje neizmirene obaveze, ratne štete i zamrznute devizne depozite, nije još u potpunosti kvantificiran».

U Izvještaju za 2004. godinu, Komisija je navela da:

«Unatoč izvjesnom uspjehu u makroekonomskoj stabilizaciji, Bosna i Hercegovina još uvijek nije čvrsto na putu održivog rasta. Kako je naglašeno u Studiji izvodljivosti, proizvodni kapaciteti, a time izvoz i dalje su slabi; strane direktne investicije, mada su poboljšane, nedovoljne su da nadoknade veliki disbalans tekućeg računa. Razvoj privatnog sektora treba da se potiče kroz poboljšanu poslovnu klimu, bolje upravljanje preduzećima, smanjenu rigidnost u pogledu radne snage, obnovljenu privatizaciju i stvaranje klime koja omogućava ulaz i izlaz na tržište. Čak i ako/kada riješi ograničene kratkoročne prioritete identificirane u Studiji izvodljivosti, još uvijek će morati rješavati izazovne srednjoročne prioritete. To podvlači potrebu za koherentnom, ali hitnom akcijom».

U analizi ekonomskog razvoja Bosne i Hercegovina, pristup Komisije rukovodio se zaključcima Evropskog vijeća u Kopenhagenu u junu 1993. godine, u kojima se navodi da članstvo u Evropskoj uniji zahtijeva:

- postojanje funkcionalne tržišne ekonomije;
- kapacitete da se nosi sa pritiscima konkurencije i tržišnim snagama unutar Unije;

te Zaključcima Vijeća ministara EU od 29-30. aprila 1997. godine, u kojima se navodi da ugovorni odnosi sa Evropskom unijom zahtijevaju:

- makroekonomske institucije i politike potrebne da se osigura stabilna ekonomska klima;
- sveobuhvatnu liberalizaciju cijena, trgovine i tekuća plaćanja;
- uspostavu transparentnog i stabilnog pravnog i regulatornog okvira;
- demonopolizaciju i privatizaciju preduzeća u državnom ili društvenom vlasništvu;
- uspostavu konkurentnog i mudro vođenog bankarskog sektora.

U analizi koja slijedi, Komisija je primijenila metodologiju iz prethodnih godišnjih Izvještaja.

4.4 Ekonomski razvoj

Makroekonomski razvoj

Ekonomski razvoj je ojačan i priliv direktnih stranih investicija je povećan, ali je vanjski disbalans i dalje veliki. Rast GDP-a povećan je tokom 2004. godine na oko 5%³.

Oživljavanje poljoprivredne proizvodnje kao i povećana industrijska proizvodnja u oba entiteta doprinijeli su višoj stopi rasta. GDP per capita također je povećan sa 1 642 eura u 2003. na 1 732 u 2004. godini Vanjski disbalansi i dalje su veoma veliki, mada su bili u

---

³ Centralna banka Bosne i Hercegovine procjenjuje stvarni rast na 3% u 2003. a 5% u 2004. godini. MMF procjenjuje da je stvarni rast GDP-a 4% u 2003. a 6% u 2004. godini, dok Svjetska banka procjenjuje da je rast GDP-a u 2004. godini iznosio 6, 5%.

blagom padu tokom godine, pri čemu procjene ukazuju na smanjenje deficita tekućeg računa sa 24.5% u 2003. godini na 23.3% u 2004. Glavno objašnjenje disbalansa je veliki trgovinski deficit, koji je djelomično potican porastom kredita privatnom sektoru od strane bankarskog sektora. Priliv direktnih stranih investicija povećan je tokom godine te dostigao ukupno oko 7% GDP. Međutim, nedosljednosti i nizak kvalitet statistike nosi visok stepen neizvjesnosti u pogledu stvarne ekonomske situacije i razvoja. Currency Board, koji vezuje bosansku konvertibilnu marku za euro, bio je uspješan u održavanju monetarne stabilnosti a inflacija je zadržana na oko 0, 5% u 2004. godini. Situacija sa Vladinim vanjskim javnim dugom dalje je poboljšana, dijelom zahvaljujući efektima deviznog kursa, dok je vanjski dug smanjen je na 30, 7% GDP-a na kraju 2004. godine. Međutim, velika neizmirena domaća potraživanja nose rizik povećanja opterećenja javnog duga - i to značajnog - u bliskoj budućnosti.

Bosna i Hercegovina – glavni ekonomski trendovi

		2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.
Stvarni rast GDP-a	%	5, 6	4, 5	5, 5	3, 5	5, 0	
Stopa inflacije	% (prosjeak)	4, 8	3, 1	0, 4	0, 6	0, 4	jun yoy
Stopa nezaposlenosti	% radne snage	39, 7	40, 3	40, 9	42, 0	47, 0	
Opći bilans vlade ¹	% GDP	-16, 3	-10, 4	-8, 6	-6, 5	-4, 8	
Opći bilans Vlade ²	% GDP	-7, 0	-3, 3	-2, 2	-1, 3	-1, 1	
Trgovinski bilans	% GDP	-49, 8	-55, 1	-55, 8	-54, 6	-51, 1	-9, 9 1 stqu ³
Bilans tekućeg računa	% GDP	-9, 8	-16, 0	-22, 0	-24, 5	-23, 3	-3, 8 1 stqu ³
Vanjski dug	% GDP	40, 3	40, 3	36, 8	32, 7	30, 7	32, 8 1 stqu ³
	milijardi eura	4055	4421	4291	4018	3983	42571 stqu
Odnos dug prema iznosu	%	218, 5	183, 7	171, 9	135, 8	120, 6	90. 01 st qu.yoy
Direktne strane investicije	% GDP	3, 2	2, 6	4, 1	5, 4	7, 3	
	miliona eura	161, 1	147, 6	219, 4	337, 6	487, 7	

Projekcije (1) prije grantova (2) nakon grantova (3) korišteni GDP za 2004.

Izvori: Procjene domaćih vlasti, MMF-a, EC.

Proces fiskalne konsolidacije je nastavljen, mada sporijim tempom, uz konsolidirani bilans budžeta Vlade procijenjen na -1.1% GDP-a u 2004. godini, prema -1.3%, u 2003. godini.

Strukturalne reforme

Strukturalne reforme su napredovale, mada u nekim područjima sporim tempom.

Nastavljene su reforme koje imaju za cilj harmonizaciju uslova u dva entiteta. Važni koraci su bili stvaranje Uprave za indirektno oporezivanje (ITA), spajanje entitetskih i

carinskih uprava u ITA-u, kao i usvajanje pravnog osnova za unificiran sistem indirektnog oporezivanja. U maju 2005. godine, uspostavljeno je Nacionalno fiskalno vijeće sa zadatkom da utvrdi ukupne ciljane fiskalne prihode i rashode te ojača fiskalnu koordinaciju, ali to Vijeće još nema formalnopravnu osnovu. Nekoliko velikih privatizacijskih poslova je zaključeno u 2004. godini, ali je opći napredak u privatizaciji bio ograničen. Napredak u vezi sa restrukturiranjem preduzeća bio je spor a preduzeća koja proizvode gubitke predstavljaju ozbiljnu neefikasnu raspodjelu resursa. Finansijski sektor, a pogotovo bankarski sektor, nastavio je jačati, a njihovo regulatorno okruženje je poboljšano.

2.2. Napredak na planu ekonomske stabilnosti i konkurentnosti

Uvođenje tržišnih principa

Razvoj tržišnih principa nalaže da cijene, kao i trgovina, budu liberalizirane, a da bude uspostavljen pravni sistem koji se da provoditi, uključujući i onaj u vezi sa imovinskim pravima. Makroekonomska stabilnost i konsenzus u ekonomskoj politici jačaju učinak tržišne ekonomije. Dobro razvijen finansijski sektor i odsustvo bilo kakvih znatnijih barijera ulasku i izlasku na tržište poboljšavaju efikasnost ekonomije.

Koordinacija ekonomskih politika je poboljšana, ali odlučivanje o politikama ostaje i dalje pod jakim utjecajem međunarodne zajednice te su potrebna dalja poboljšanja u koordinaciji. Postoji širok politički konsenzus koji daje Currency Board, kojim upravlja Centralna banka, odgovarajući monetarni i ekonomski okvir politika. U drugim područjima ekonomske politike, proces kompliciraju politička i administrativna organizacija Bosne i Hercegovine, potreba za širokom koordinacijom između raznih faktora te nedostatak efikasne strukture i odgovarajućih sposobnosti da se provede koordinacija i utvrđivanje politika. Međutim, saradnja je poboljšana, a gledišta o ekonomskoj politici se u izvjesnoj mjeri približila. Uprava za indirektno oporezivanje (ITA), koja je počela funkcionirati 2004. godine, stvorila je jednu novu platformu za saradnju, a novouspostavljeno Nacionalno fiskalno vijeće, zajedno sa povećanim analitičkim kapacitetima u okviru ITA, između ostaloga, ima za cilj jačanje fiskalne koordinacije i analize te utvrđivanje ukupnih fiskalnih ciljanih prihoda i rashoda. Međutim, još uvijek postoji neizvjesnost u pogledu buduće operativne funkcionalnosti Nacionalnog fiskalnog vijeća, koji još nema nikakvu formalnopravnu osnovu.

Rast GDP-a je ubrzan 2004. godine na oko 5%¹. Obnavljanje poljoprivredne proizvodnje, kao i povećana industrijska proizvodnja u oba entiteta doprinijeli su višoj stopi rasta. Rast industrijske proizvodnje je bio posebno bio potican povećanom proizvodnjom u rudarskoj i metalnoj industriji, proizvodnoj industriji te energetici i vodovodu. Bosna i Hercegovina je mala i relativno otvorena ekonomija, što u kombinaciji sa velikim vanjskim disbalansom povećava njenu osjetljivost na negativne vanjske šokove.

Vanjski disbalansi i dalje su veoma veliki. Veliki trgovinski deficit, procijenjen na 50% GDP-a u 2004. godini, odražava slabe izvozne kapacitete Bosne i Hercegovine kao i kreditnu ekspanziju u posljednjim godinama, koji su doprinijeli povećanju uvoza. To je vjerovatno i odraz niske procjene GDP-a, za koji su nedavne studije pokazale da su preoštre. Neki pozitivni znaci u pogledu vanjskotrgovinske situacije se pojavljuju. Rast

izvoza ubrzan je sa 12% u 2003. na 20% u 2004. godini, dok je rast uvoza usporen 7% u odnosu na prethodnu godinu, što su trendovi koji su nastavljeni i u prvoj polovini 2005. godine. Privatni transferi predstavljaju važan izvor finansiranja, i obuhvataju oko 30 % trgovinskog deficita. Međutim, deficit tekućeg računa i dalje je vrlo visok i samo je blago je smanjen, sa 24.5% na 23.3%. Direktno strane investicije povećane su za 45% u 2004. godini u poređenju sa 2003. godinom, te predstavljaju sve važniji izvor finansiranja, jer obuhvataju oko 30% deficita tekućeg računa, dok su službeni transferi i dalje u opadanju. Finansiranje od oko 20% deficita tekućeg računa i dalje je nejasno, što naglašava posebnu slabost platnobilansne statistike.

Nezaposlenost je visoka te dalje povećana tokom 2004. godine. Prema službenoj statistici, udio nezaposlenih u ukupnoj radnoj snazi povećan je za 6%, i iznosio preko 48% na kraju 2004. godine. Međutim, ove brojke ne ukazuju na stvarnu nezaposlenost jer službene procjene stvarnih nivoa ukazuju na stvarnu nezaposlenost od 19% u 2003. i 21.4% na kraju 2004. godine. Trend rasta nezaposlenosti dešava se unatoč snažnom rastu tokom proteklih godina. Međutim, ukupna nezaposlenost povećana je za 2%, što ukazuje na rast ukupne radne snage. Nezaposlenost je u velikoj mjeri strukturalne prirode, pošto ga naglašava prosječan koji radnici provedu na čekanju koji iznosi više od tri godine. Čak je i duži za stariji segment radne snage, kome je teško ući na tržište rada. Osobe iznad 54 godine predstavljaju tek 8% ukupnog broja zaposlenih. Zaposlenost u privatnom sektoru i dalje je niska – na nivou od 36% od ukupne zaposlenosti.

Inflacija je bila niska, mada pokazuje znake rasta. Inflacija, mjerena indeksom maloprodajnih cijena⁴, u prosjeku je bila 0.4% u 2004. godini, ali je prema Centralnoj banci procijenjeno da je povećana tokom prve polovine 2005. godine na 2.5% godišnje. Inflacija je historijski viša u Republici Srpskoj, ali se razlika postepeno smanjuje.

Currency board je i dalje sidro monetarne politike. Nakon početnog vezivanja konvertibilne marke (KM) za DEM, KM je nakon 2002. godine vezana za euro po neizmijenjenom kursu. Kako okvir Currency Boarda ograničava opseg monetarne politike, glavno sredstvo politike je nivo obaveznih rezervi komercijalnih banaka. Kao odgovor na kreditnu ekspanziju, obavezne rezerve su povećane u 2004. godini sa 5% na 10%. Tokom 2004. godine, stvarni efektivni devizni kurs KM ostao je prilično stabilan i smanjen za samo dva postotka, pri čemu je amortizacija rezultat slabljena KM u odnosu na hrvatsku kunu.

Unatoč daljnjoj fiskalnoj konsolidaciji, tekuća javna potrošnja i dalje je razmjerno velika. Konsolidirani bilans Vlade poboljšan je sa -1.3% u 2003. na -1.1% GDP u 2004⁵. Unatoč brzom stvaranju deficita od 2000. godine nadalje, ukupna tekuća potrošnja prikazana kao udio GDP-ja iznosi oko 50% GDP-a. Socijalna davanja su najveća stavka rashoda u oba entiteta i predstavljaju 36% vladinih rashoda (bez općina), što dijelom odražava skupe penzije i boračke naknade. Što se tiče prihoda, ubiranje carina i akciza je bilo niže no što je očekivano te je, kao konsekvencija, rebalans budžeta u toku 2004. godine izvršen u oba entiteta. Udio vlastitih rashoda savezne države u ukupnim rashodima blago je porastao u 2004. godini, sa 2.9% na 3.5%. Glavne promjene fiskalne

---

⁴ Indeks potrošačkih cijena nije na raspolaganju.

⁵ Procjena MMF-a.

arhitekture su izvršene, jer je indirektno oporezivanje harmonizirano, a nadležnosti u tom području prenesene sa entiteta na novoformiranu Upravu za indirektno oporezivanje (ITA). Dok ovo novo rješenje bolje osigurava finansiranje državnog nivoa, koji se prethodno oslanjao na transfere entiteta, ono povećava potrebu za fiskalnom koordinacijom. Vanjski dug Vlade smanjen je dalje - na 30.7% GDP-a. Do smanjenja je došlo uslijed slabljena američkog dolara, jer je 20% duga iskazan u toj valuti, kao i zbog neto otplate dugova. Međutim, postoje velika zaostala i neizmirena domaća potraživanja. Sporazum, koji je prethodno postignut, o restrukturiranju javnog duga odbijen je od Ustavnog suda a revidirani uslovi izmirenja će vjerovatno znatno povećati teret javnog duga.

S obzirom na aranžman Currency Boarda i visoke vanjske disbalanse, odgovarajuća kombinacija politika zahtijeva mudre fiskalne politike. Unatoč rastu izvoza, deficit tekućeg računa i dalje je velik. Mada su neki pokušaji usporavanja kreditnog rasta učinjeni, rast je ostao znatan, što potiče uvoz, dok domaća štednja ostaje niska. Štoviše, čini se da značajni gubici kompanija generiraju opću negativnu štednju u korporativnom sektoru, te imaju negativne implikacije na ukupnu poslovnu klimu. U kontekstu Currency Boarda takva situacija vrši snažan pritisak na fiskalnu poziciju. Usto, potraživanja u vezi sa domaćim dugom će nakon izmirenja zaostalih potraživanja također značajno povećati fiskalni pritisak.

Napredak u liberalizaciji cijena je ograničen, a regulirane cijene uveliko prevladavaju u komunalijama i infrastrukturi, kao i u nekim drugim područjima. O reguliranju cijena se odlučuje zasebno u dva entiteta, a u nekim područjima rješavaju ga općinski i kantonalni nivo. Izvršena je harmonizacija metoda odlučivanja o reguliranju cijena i tarifne strukture su vezane za troškove, ali se za neke proizvode regulirani nivoi cijena i dalje razlikuju između entiteta. Razlike također postoje u regulaciji cijena određenih proizvoda/usluga u dva entiteta. Općenito, cijene na području energije, telekomunikacije, željezničkog transporta i lokalnih komunalija su regulirane i tržištem dominiraju monopolisti. U Republici Srpskoj postoji i regulacija cijena za druge proizvode, kao što su određeni tipovi kruha i drveta.

Obim privatnog sektora u blagom je porastu posljednjih godina. Njegov udio u GDP-u povećan je sa 45% u 2002. na 50% u 2004. godini.

Privatizacija je rasla prilično slabim tempom, što odražava slabu političku volju i kompleksne strukture i propise. Slaba finansijska situacija mnogih kompanija također je glavni faktor usporavanja procesa. Nekoliko velikih kompanija, uglavnom u rudarskoj i metalnoj industriji, je privatizirano 2004. godine. Unatoč tim prodajama, opći napredak u privatizaciji je ograničen. U Federaciji, 39% ukupnog kapitala planiranog za privatizaciju je uspješno prodat do kraja 2004. godine, dok je 53% prodato u Republici Srpskoj. Uspješno zaključenje privatizacijskih poslova je usporeno iscjepkanim i dijelom slabim institucionalnim okvirom gdje privatizacijske agencije nemaju dovoljno snage da u potpunosti provedu i finaliziraju prodaju. Prodaju preostalih preduzeća komplicira i njihova velika radna snaga i zaostala dugovanja, koja ih čine manje atraktivnim za kupce. U energetsom sektoru i fiksnom telefonskom sektoru tržište javnog vlasništva i monopola ili oligopola i dalje preovladavaju.

Poslovna klima je blago poboljšana, a barijere smanjene, mada su preduzeća i dalje onemogućavana razgraničenjem između entiteta, slabom poduzetničkom klimom i

birokratskim procedurama. Inicijativa da se smanji obim birokracije te omogući uspostava i funkcioniranje privatnih kompanija, posebno radom tzv. «Buldožer» komiteta, traje neko vrijeme i izvjesna poboljšanja su postignuta, Procedure osnivanja preduzeća su skraćene, ali su u 2004. podrazumijevale prosječno 12 različitih koraka i trajale prosječno 49 dana⁶. Da bi se harmonizirao i pojednostavio proces u oba entiteta, državni okvirni zakon o registraciji preduzeća usvojen je 2004. godine sa ciljem stvaranja jednog registra preduzeća za cijelu državu. Nivoi naknada za registraciju se još uvijek trebaju harmonizirati i smanjiti. Osnovanje novog preduzeća je i dalje skupa jer naknade za registraciju iznose prosječno 46% *per capita* GDP-a u 2004. godini. Dostupnost kredita za privatne kompanije bolja je zbog ekspanzije bankarskog sektora, ali nalaženje izvora finansiranja i dalje predstavlja ozbiljno ograničenje za mnoge kompanije. Banke se radi sigurnosti uveliko oslanjaju na kolateral. Registracija imovine je u 2004. godini trajala prosječno 331 dan. Mikrofinansijske institucije, stoga, igraju važnu ulogu kao izvor finansija za manja preduzeća. Zakon o bankrotu je nedavno poboljšan i harmoniziran između dva entiteta, te je zakonodavstvo sad u skladu sa međunarodnim standardima. Međutim, efikasna provedba novog zakona ostaje neizvjesna.

Sudski sistem je i dalje slab, a na poslovnu klimu negativno utječu proizvoljne i diskrecione odluke. Provođenje imovinskih prava je slabo, mada su rezultati provedbe donekle bolji kada su u pitanju piratske kopije i druga intelektualna imovinska prava. Novi zakon sa odredbama koji se tiču zasebnog instituta za intelektualno vlasništvo usvojen je 2004. godine, ali sam institut još nije operativan.

Bankarski sektor je pod dominacijom banaka u stranom vlasništvu, te i dalje doživljava ekspanziju i produbljivanje. Bankovni krediti privatnom sektoru (izuzev javnih preduzeća) povećan je sa 32% GDP u 2003. na 40% GDP u 2004. godini. Krediti domaćinstvima također su u snažnoj ekspanziji i porasli su za 34% u 2004. godini, a krediti nefinansijskim privatnim preduzećima povećani su za 33%. Krediti preduzećima u javnom vlasništvu smanjeni su u smislu udjela u ukupnom kreditiranju. U junu 2005. godine, godišnja stopa rasta je bila konstantna za kredite nefinansijskim privatnim preduzećima, dok je donekle usporena na 29%, za kredite domaćinstvima. Banke u stranom vlasništvu dominiraju bankarskim sektorom i u 2004. su činile 84% ukupnog kapitala bankarskog sektora. Sektor je također postao umjereno koncentriran, sa 5 banaka koje drže 62% ukupnih sredstava. Privatizacija banaka je okončana u Republici Srpskoj, te su sve banke većinom u privatnom vlasništvu, dok je u Federaciji Bosne i Hercegovine jedan broj banaka i dalje u javnom vlasništvu. Te banke predstavljaju 15% ukupnog kapitala bankarskog sektora, udio koji je povećan za 5% u 2004. godini, uslijed povećanja kapitala Vlade Federacije u jednoj banci.

Prisustvo stranih banaka i jačanje propisa, te nadzora doprinijeli su sve većoj konkurenciji i kvalitetu operacija. Kamatne marže i dalje su u padu i u prosjeku su iznosile 6.6% u 2004. godini, a povjerenje u bankarski sistem je poboljšano šemom obaveznog osiguranja depozita koji je krajem 2004. godine obuhvatao blizu 90% svih depozita. Rizici od promjena deviznog kursa u bankarskom sistemu su smanjeni zato što su obaveze izvještavanja postaje oštrije te poboljšani propisi koji se tiču indeksacije aktive i pasive u stranoj valuti. Propisi koji se tiču struktura prispjeća otplate duga su

---

⁶ Prema pregledu Svjetske banke pod naslovom "Kako poslovati".

također poboljšani, ali kao konsekvencija dugoročnih kredita koji rastu mnogo brže od dugoročnih depozita, neusaglašenost prispjeca ostaje problem za određene banke. Brza kreditna ekspanzija nije rezultirala opadanjem kvaliteta kreditnog portfolja a udio neotplaćenih kredita u odnosu na ukupne kredite i dalje opada - sa 9% u 2003. na 6.6% u 2004. godini⁷.

Ostali dijelovi finansijskog sektora su manje razvijeni. Međutim, berze su se brzo razvijale tokom 2004. godine. Ukupna kapitalizacija tržišta na banjalučkoj berzi povećana je za 84%, što je rezultiralo kapitalizacijom 12% GDP, dok je kapitalizacija sarajevske berze također povećana. Tržište za korporativne ili vladine obveznice još uvijek ne postoje.

Konkurentnost ekonomije

Konkurentnost ekonomije ovisi o napretku u uspostavi tržišnih principa i postizanju stabilnog makroekonomskog okvira koji ekonomskim faktorima omogućuje da u predvidljivom okruženju donose odluke. To također ovisi od ljudskog i fizičkog kapitala, uključujući infrastrukturu. Državna preduzeća trebaju se restrukturirati a sva preduzeća trebaju investirati kako bi povećali efikasnost. Nadalje, što više bude pristupa preduzeća vanjskim finansijama i što ona budu uspješnija u restrukturiranju i inovativnosti, veća će biti i njihova sposobnost prilagođavanja. Općenito, ekonomija će biti sposobnija preuzeti ugovorne obaveze iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju te budućeg članstva, što se veći stepen ekonomske integracije postigne sa Unijom prije samog pristupanja. I obim i spektar proizvoda kojim se trguje sa državama članicama Evropske unije pružaju dokaze za to.

Mada je inflacija niska i ekonomski rast je u ekspanziji, prijetnje makroekonomskoj stabilnosti i dalje rastu. Ovo je uglavnom vezano za veliki vanjski disbalans u kontekstu aranžmana Currency Boarda, a vezano je za nerestrukturirani korporativni sektor, koji negativno utječe i na ekonomske perspektive i na poslovnu klimu. Javna potrošnja je također visoka i dijelom neefikasna, a miješane vlade u ekonomiju znatno. Usto, domaća potraživanja, kada se izmire, predstavljaju značajan rizik da povećaju fiskalne prihode.

Tržišta rada su nefleksibilna, posebno za radnu snagu u velikim i preduzećima u javnom vlasništvu, dok su kvalitet i koordinacija obrazovanja često neadekvatni. Učešće na tržištu rada je nisko, a samo 43% populacije je uposljeno u formalnoj ekonomiji. Tržište je iscjepkano, a mobilnost radne snage niska i onemogućena nedostatkom koordinacije između biroa za zapošljavanje u cijeloj zemlji. Sistem utvrđivanja plaća, pogotovo u javnom sektoru, i dalje je rigidan i netransparentan. Sredstva koja se odvajaju za stimuliranje otvaranja novih radnih mjesta vrlo su ograničena. Obrazovni sistem je iscjepkan i njime upravljaju 23 organizacije na različitim nivoima vlasti uz preklapanje funkcijama. Nema koherentnog pravnog okvira za školstvo. Propisi i nastavni programi često su zastarjeli. U kombinaciji sa nedostatkom strateškog planiranja i koordinacije obrazovanja, sve to negativno utiče na kvalitet. Rashodi na obrazovanje porasli su sa 5.7% GDP u 2003. na 6% GDP u 2004. godini. Međutim, 80-90% troškova obrazovanja ide na finansiranje zaposlenih, dok se ograničena sredstva izdvajaju za kapitalna

---

⁷ NPL koji je definirala Centralna banka Bosne i Hercegovine kao kredite u kategoriji C-E (gdje je A najviši, a E najniži kvalitet).

ulaganja. Stopa upisa u osnovne škole je oko 95%. Stopa pismenosti za starosnu grupu od 15-24 je visoka (preko 99%), ali je ispod 90% za ukupno stanovništvo iznad 15 godina starosti. Osnovno obrazovanje je nedavno produženo sa osam na devet godina, ali će uspješna provedba reforme zahtijevati dodatna sredstva. Stručna obuka nije prioritet i ne ispunjava potrebe tržište rada.

Napredak u pogledu zapošljavanja i socijalne politike jest dio aktivnosti približavanja evropskim standardima. Daljnja nastojanja na uspostavi ekonomskih i socijalnih prava, kao i promociji zapošljavanja i potjecanja socijalnog dijaloga doprinijet će poboljšanom učinku u upravljanju i ekonomiji.

Priliv direktnih stranih investicija (FDI) je povećan. Priliv FDI porastao je za 45% u 2004. te dostigao 7.3% GDP, što je porast podržan postignutim privatizacijskim dogovorima tokom godine. Od ukupnih stranih investicija između 2000. i 2004. godine, 60% su bile usmjerene na proizvodnju, uglavnom kroz privatizaciju, dok je 15% investirano u bankarski sektor. Mada su glavni radovi na obnovi infrastrukture okončani, i dalje su znatne potrebe u pogledu izgradnje puteva, željeznica i telekomunikacija.

Restrukturiranje preduzeća je ograničeno, kako u ključnoj industrijskoj bazi iz predratnog perioda, tako i u javnim komunalnim kompanijama i infrastrukturi. Ovaj je proces posebno u korporativnom sektoru bio onemogućen zbog različitih interesa i ograničenih kapaciteta u vezi sa postupkom bankrota. Također je kompliciran velikim gubicima preduzeća i velikom radnom snagom. Za privatizirane kompanije, vlasništvo je često podijeljeno i slabo. Ograničena sredstva su ubrizgana kao injekcija podrške restrukturiranju ali zbog korporativnog upravljanja često ostaju slaba. Za javna komunalna preduzeća i infrastrukturu restrukturiranje još nije počelo na jedan sistematičniji način. Određene zakonske reforme su postignute u energetskom sektoru, što je stvorilo osnovni okvir za daljnje reforme. Napori se čine i u reformiranju željezničkog sektora.

Udio službi javnog sektora ostaje visok. U Federaciji Bosne i Hercegovine, prema brojkama za 2003. godinu, poljoprivreda čini 7.9% ukupnog outputa, što je pad sa 8.4% u 2002. godini. Građevinski sektor je zaustavio svoj prethodni pad i blago se oporavio na 4%. Unatoč umjerenom proizvodnom sektoru, ekonomija se i dalje zasniva na javnim službama (29%, uključujući zdravstvo i obrazovanje) i nekim službama u privatnom sektoru, posebno u trgovini i transportu. Međutim, u Republici Srpskoj, poljoprivreda je znatno viša, na više od 18% u 2004. godini, a udio javnog sektora u outputu u 2004. godini bio je za 24% niži. U oba dijela zemlje, međutim, udio usluga javnog sektora je pao prilično nedavno. Kada se radi o zapošljavanju, u 2004. godini više od 30% ukupnog broja uposlenih radio je u javnoj upravi, uključujući zdravstvo i obrazovanje.

Mala i srednja preduzeća i dalje igraju relativno malu ulogu. Sektor malih i srednjih preduzeća u Bosni i Hercegovini je mali i njegov udio po stanovniku je nizak. Regulatorni okvir koji utječe na kompanije općenito je nešto poboljšán, ali nema jasnih i specifičnih politika usmjerenih na mala i srednja preduzeća. Razvojna strategija malih i srednjih preduzeća je urađena u 2004. godini, ali još uvijek nije usvojena. Ta strategija je suštinski bitna za razvoj kapaciteta potrebnih da se osigura puno učešće u Evropskoj povelji za mala preduzeća, kao i mogućem budućem učešću u programima Zajednice.

Jedan broj koraka je preduzet na poboljšanju konkurentnosti korporativnog sektora, ali državni angažman ostaje znatan. Konkurencijsko vijeće je osnovano, sa uredima u entitetima. Kompanije su počele, mada u premalom obimu, koristiti Vijeće kao način podnošenja žalbi i dobijanja pravnog mišljenja o pitanjima konkurencije. Novi Zakon o javnim nabavkama koji obuhvata cijelu zemlju na državnom nivou, harmonizacija i poboljšanje propisa o javnim nabavkama također su usvojeni, mada odgovarajuće institucije (jedno tijelo za praćenje, a drugo za utvrđivanje politika, te jedno odgovorno za odlučivanje o žalbama) su nakon značajnih odlaganja uspostavljene tek u junu 2005. godine i još nisu operativni. Transparentnost u pogledu državne pomoći preduzećima je niska, a javni angažman u ekonomiji je i dalje znatan. Nema utvrđenog autoriteta koji nadzire državnu pomoć niti sveobuhvatne inventure državne pomoći.

Trgovinska otvorenost Bosne i Hercegovine je blago povećana. Trgovina robama i uslugama/udio u GDP porasla je u 2004. godini prema Centralnoj banci sa 115% na 117% GDP. Mada druge procjene pokazuju niži ukupni nivo trgovine prema GDP, trend je sličan. Povećana trgovina je dijelom rezultat stupanja na snagu Sporazuma o slobodnoj trgovini sa susjednim zemljama, kao i viših cijena i većih obima trgovine za neke izvozne robe. Visok udio trgovine u GDP uglavnom odražava veliki uvoz, koji je u 2004. godini iznosio 83% GDP, dok je izvoz iznosio samo 34%. Nedavna privatizacija rudarske i metalske industrije rezultirala je povećanom proizvodnjom i udio sirovina i proizvoda niske dodane vrijednosti u ukupnom izvozu je povećan. Vrijednost izvoza osnovnih metala (i njihovih artikala) povećan je za 35%, tj. na 25% ukupnog izvoza, gdje se 18% povećanja u vrijednosti tumači višim cijenama, a ostatak povećanim obimom. Vrijednost izvoza mineralnih proizvoda povećan je za 50% tokom godine i dostigao je 12% ukupnog izvoza. Drvo i proizvodi od drveta također su ostali važna izvozna roba, te predstavljaju 15% ukupnog izvoza. U 2004. godini, izvoz u EU povećan je za 12% u poređenju sa 2003. godinom, te predstavlja 72% od ukupnog izvoza BiH. Uvoz iz EU povećan je za 9% u 2004. godini u poređenju sa 2003., i iznosi 67%. Susjedne države postaju sve važniji trgovinski partner, a Hrvatska je u 2004. godini bila najveći trgovinski partner kako u pogledu izvoza, tako i uvoza.

Da bi Bosna i Hercegovina pristupila WTO, potrebne reforme treba da se provedu kako bi se ispoštovala pravila i obaveze WTO-a.

Konkurentnost izvoznih cijena je relativno slaba. Nivoi plaća povećani su znatno između 1997. i 2003. godine a nastavili su se povećavati brže od inflacije tokom 2004. godine. Međutim, ako se uzme u obzir povećanje industrijske dodane vrijednosti, vanjska konkurentnost u formalnoj ekonomiji povećana je u 2004. godini, ali plaće u odnosu na dodanu vrijednost još uvijek su komparativno visoke.

2.2 Opća ocjena

Ekonomija Bosne i Hercegovine djeluje samo u ograničenom stepenu u okviru funkcionalnih tržišnih principa. Snažna daljnja reformska nastojanja potrebna su kako bi se riješili ozbiljni nedostaci u pogledu konkurentnosti ekonomije.

Ekonomski rast, koji je obnovljen u 2004. godini, kao i industrijska proizvodnja također su pokrenuti. Inflacija je ostala niska, dok je priliv direktnih stranih investicija bio značajan. Daljnja harmonizacija između entiteta se odvijala, posebno u području indirektnog oporezivanja, gdje su nadležnosti prenesene sa entiteta na Upravu za

indirektno oporezivanje (ITA). To je stvorilo jednu novu platformu saradnje a i druga nastojanja su učinjena na povećanju fiskalne koordinacije i koordinacije ekonomske politike, naprimjer, kroz uspostavu Nacionalnog fiskalnog vijeća. Neki koraci ka poboljšanju poslovne klime su također preduzeti. Bankovno posredovanje je dalje produbljeno, kako je regulatorni okvir nastavio da se poboljšava.

Međutim, nezaposlenost i vanjski disbalans ostali su veoma veliki, a fiskalni izazovi porasli. Da bi se održala makroekonomska stabilnost i osigurala održivost Currency Boarda, od imperativnog je značaja jedna mudra kombinacija makroekonomskih politika. Kako bi se ojačala proizvodna baza ekonomije, uveliko gubitnički korporativni sektor mora biti hitno i duboko restrukturiran, a privatizacija ubrzana. Usto, akcije na smanjenju općeg vladinog miješanja u ekonomiju, te poboljšanje poslovne klime bit će od suštinskog značaja. Fleksibilnost tržišta rada treba osnažiti a sudski sistem, posebno vođenje predmeta bankrota i imovinskih prava, mora biti osnaženo. Da bi se uspješno upravljalo fiskalnim izazovima, koordinaciju i analitički kapacitete treba poboljšati, a obim javne potrošnje smanjiti u realne kategorije. Ovi zahtjevni zadaci nalagat će brzu akciju i čvrstu političku opredijeljenost te saradnju između nivoa vlasti.

3. Evropski standardi

Ovo poglavlje daje ocjenu provedbe Procesu stabilizacije i pridruživanja. Uz ocjenu relevantnog razvoja u ključnim područjima od Izvještaja iz 2004. godine i pokretanja Evropskih partnerstva, ovo poglavlje daje opću ocjenu napretka Bosne i Hercegovine u približavanju evropskim standardima, a i o onome što još treba uraditi.

Ovo poglavlje također uključuje administrativne kapacitete Bosne i Hercegovine u njihovim raznim aspektima. Bosna i Hercegovina mora poboljšati svoje institucije, upravljačke kapacitete i administrativne i sudske sisteme, kako na državnom, tako i na regionalnom nivou, sa ciljem postizanja daljnjeg napretka ka ispunjavanju evropskih standarda. Na općem nivou, to zahtijeva funkcionalnu i stabilnu javnu upravu, sagrađenu na efikasnoj i nepristranoj državnoj službi, te neovisan i efikasan sudski sistem.

U Procesu stabilizacije i pridruživanja (SAP), glavni kratkoročni cilj Bosne i Hercegovine je zaključivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SAA) sa EU. Međutim, zemlja bit će kadra ispravno provesti Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju amo ako dovoljan napredak bude postignut u jednom broju područja detaljno navedenih u ovom poglavlju.

Izvještaj o izvodljivosti (o spremnosti Bosne i Hercegovine za pregovore i provedbu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa EU) iz novembra 2003. godine zaključuje, u vezi sa standardima EU:

*«Mada je Bosna i Hercegovina u više navrata ponovila svoju želju da nastavi sa SAA i iskazala uvjerenje da se može nositi sa izazovima koje to podrazumijeva, ne može biti sumnje da će provedba SAA biti za nju krupan izazov. Ovo poglavlje, koje se bavi tehničkim izazovima koje podrazumijeva SAA, ukazuje na jednu šemu neprestanog napretka, koji se odnosi na područja u kojima ključne reforme još nisu završene ili, u nekim slučajevima, nisu čak ni počele. (...) Ukratko, priprema, i provedba SAA je **jedan holistički posao** koji podrazumijeva sve elemente političkog sistema Bosne i Hercegovine. Ako Bosna i Hercegovina unese političku odlučnost i učinkovito usmjeri svoje resurse, mogla bi u razumnom vremenskom roku riješiti sektorske izazove SAA ».*

U martu 2004. godine, Komisija je zaključila da je na planu evropskih standarda:

*«Rezultati na planu **napretka** Bosne i Hercegovine **su pomiješan**. U onim od 16 tačaka koje su relevantne za ispunjavanje tehničkih standarda SAP određeni napredak je postignut. Tako je, naprimjer, dobrodošla činjenica da je Parlament u potpunosti usvojio Zakon o upravi za indirektno oporezivanje koji sadrži odredbe o osnivanju četiri regionalna ureda. (...) Međutim, napredak u pogledu preporuka iz Studije izvodljivosti bio je postepen; nijedna od preporuka iz Studije izvodljivosti još nije u potpunosti ispunjena. Za Bosnu i Hercegovinu tehničke reforme vezane sa SAP su suštinske kako bi se zaključio i proveo SAA.*

Konačno, da bi se postigao definitivan napredak, reforme treba da provedu i dosljedno kasnije nastave svi relevantni akteri. Naprimjer, brine odbijanje Republike Srpske da podrži Zakon o javnim nabavkama, kompatibilan sa onim u EU; to može ukazati na nedostatak opredjeljenja za reforme. Usto, efekti političkog sporazuma između trojice premijera o reformi Javnog rtv sistema mogao bi biti podriven

nespremnosti javnih tijela Federacije Bosne i Hercegovine da uvedu sistem prikupljanja pretplate za radio i televiziju. Slično, Bosna i Hercegovina ima dobar rezultat u regionalnoj saradnji i poboljšava svoje odnose sa susjedima. Međutim, unilateralno privremeno odgađanje obaveza iz Sporazuma o slobodnoj trgovini vis-à-vis Hrvatske te Srbije i Crne Gore daje osnova za zabrinutost. Napredak je dobrodošao, ali će zadovoljavajuće rješavanje 16 prioriternih područja identificiranih u Studiji izvodljivosti nalagati jedinstvo političke volje i daljnje odlučne napore».

3.1 Unutarnje tržište

3.1.1. Slobodno kretanje roba

Određeni napredak je postignut na ovom polju.

Što se tiče **standardizacije** i **mjeriteljstva**, u julu 2004. godine Bosna i Hercegovina usvojila je novi zakon o uspostavi tri neovisna instituta za standarde, mjeriteljstvo i intelektualno vlasništvo. Dok su rukovodna mjesta u tim tijelima nedavno popunjena, neovisni instituti još nisu propisno uspostavljeni. U ovom trenutku, pitanja koja se tiču standarda i mjeriteljstva i dalje rješava zajednička struktura (BASMP), koji nemaju potrebne resurse. Ta struktura nije članica Evropskog komiteta za standardizaciju (CEN), mada je pridružena članica Evropskog komiteta za elektro-tehničku standardizaciju (CENELEC) i članica Evropskog instituta za telekomunikacijske standarde (ETSI). BASMP je postigao značajan napredak ka članstvu u CEN/CENELEC-u, ali je on onemogućen zbog nedostatka statusa pridružene članice CEN i daljnjih postojanja obavezujućih standarda i tehničkih propisa iz bivše Jugoslavije. Evropski standardi 4295 (ENs) su preneseni u standarde Bosne i Hercegovine.

Nivoi kadrovske popunjenosti Instituta za **akreditaciju** poboljšani su u ovom izvještajnom periodu, ali ostaju nedovoljni da bi obuhvatili sve ekonomske sektore. Institut je do sada izdao 21 akreditaciju koja se tiče 10 laboratorija za testiranje, 3 laboratorije za kalibriranje, 2 tijela za certifikaciju i 6 inspeksijskih tijela. U junu 2005. godine, Institut je potpisao Sporazum o saradnji sa Evropskom kooperacijom za akreditaciju (EA). Taj sporazum bi trebao da pomogne ubrzanju procesa potpisivanja multilateralnih sporazuma o priznavanju dokumenata koje izdaju respektivna akreditacijska tijela. U decembru 2004. godine, bilateralni sporazum o saradnji potpisan je sa tijelom za akreditaciju Srbije i Crne Gore. Bilateralni sporazumi su sada predmet pregovora sa akreditacijskim tijelima Hrvatske i bivše Jugoslavenske Republike Makedonije.

U septembru 2004. godine, Parlamentarna skupština je usvojila okvirne Zakone o tehničkim uslovima za proizvode i **ocjenu usklađenosti**, kao i za **nadzor tržišta**. U skladu sa ovim Zakonom, državni Komitet za tehničke propise je uspostavljen sa zadatkom prenošenja Direktive novog pristupa EU. Mada je Zakon o tehničkim zahtjevima za proizvode i ocjenu usklađenosti na snazi, njegov značaj je ograničen, pošto nijedan tehnički propis, koji je prenesen iz *acquis*-ja nije usvojen na osnovu toga Zakona. Zakon o nadzoru tržišta omogućava uspostavu Inspekcije za nadzor tržišta, koja tek treba da se uspostavi.

Trenutno, procjena usklađenosti se ne sprovodi na lokalno proizvedene i uvezene proizvode prije nego što se plasiraju na tržište. Da bi izvezle proizvode u treće zemlje, kompanije moraju dobiti potvrdu u inostranstvu kako bi pokazale da poštuju propise zemlje odredišta. Najslabija tačka na ovom području je nedostatak propisne infrastrukture za procjenu usklađenosti. Kao konsekvencija, Bosna i Hercegovina ima teškoća u zaključivanju sporazuma o uzajamnom priznavanju proizvoda uključenih u Sporazum o slobodnoj trgovini koji je potpisala.

Određeni napredak je postignut na području **zaštite potrošača**. U septembru 2004. godine, Parlamentarna skupština usvojila je Zakon o općoj sigurnosti proizvoda. Na osnovu Zakona o zaštiti potrošača iz 2003. godine, Uredi za zaštitu potrošača, koji djeluju kao istražna tijela, uspostavljeni su u oba entiteta u junu 2004. godine. Članovi Vijeća za zaštitu potrošača su imenovani u novembru 2004. godine. Međutim, Vijeće nije postalo operativno do usvajanja novog Zakona o zaštiti potrošača. Ovaj Zakon će omogućiti uspostavu Ombudsmena za zaštitu potrošača i potrošačima dati nekoliko novih prava i zaštitu u pogledu cijena roba i usluga, reklamiranju roba i usluga, preciznog obilježavanja proizvoda, potrošačkih kredita, turističkih paket-aranžmana te *time-share* sporazuma. To će osigurati uklanjanje nepravilnih odredbi iz potrošačkih ugovora. Udruženje potrošača, koje uključuje osam udruženja potrošača, uspostavljeno je u decembru 2004. godine.

U zaključku, postignut je daljnji napredak na poljima standardizacije, certifikacije, mjeriteljstva i akreditacije. Međutim, to je bilo sporo i novi zakon se ne sprovodi propisno. Ljudski resursi i tehnički kapaciteti i dalje su ograničeni. Nedostatak tijela i procedura za ocjenu usklađenosti i dalje su prepreka koja otežava izvoz. Što se tiče zaštite potrošača, funkcionalni sistem zaštite potrošača, bliži zahtjevima EU, tek treba uspostaviti. Štoviše, osiguravanje postojanja stvarnog unutarnjeg tržišta u Bosni i Hercegovini od priličnog je značaja.

Da bi se riješili glavni nedostaci na ovom području, Bosna i Hercegovina treba osigurati brzu uspostavu neovisnih pojedinačnih instituta za standardizaciju, certifikaciju i mjeriteljstvo, te ih osposobiti da ispravno vrše svoje dužnosti. Institut za akreditaciju treba dobiti dovoljno osoblja da se nosi sa svim glavnim ekonomskim sektorima. Važno je uspostaviti mehanizme interne konsultacije i obavještanja o novim tehničkim propisima prije njihove primjene na mjere koje imaju efekta na trgovinu. Uspostava odgovarajuće strukture nadzora tržišta, zasnovana na adekvatnom zakonodavstvu o proizvodima, kao uspostava Inspekcije za nadzor tržišta, te ukidanje kontradiktornih predtržišnih kontrola pitanja su koja zahtijevaju hitnu akciju. Daljnji napori su potrebni kako bi se daljnje zakonodavstvo, koje podržava slobodno kretanje roba, približilo *acquis*-ju, te da bi se prenijela Direktiva novog i globalnog te Direktiva starog pristupa, i usvojili evropski standardi, pogotovo radi stvaranja uslova povoljnih za trgovinu. Novi Zakon o zaštiti potrošača treba također usvojiti, i to bez odlaganja, a relevantne provedbene institucije treba uspostaviti.

3.1.2. Kretanje ljudi, usluga i prava uspostave preduzeća

Mada je mali napredak postignut u pogledu kretanja ljudi, održivija akcija je registrirana u pogledu usluga i prava uspostave.

Nema napretka u pogledu **kretanja ljudi** te priznavanja profesionalnih kvalifikacija i diploma u ovom izvještajnom periodu. Blokada usvajanja državnog Zakona o visokom

obrazovanju je nastavljena, te je to dijelom razlog što zemlja nije bila u stanju provesti daljnje elemente Bolonjskog procesa i Lisabonske konvencije o priznavanju diploma, niti uvesti Evropski sistem prijenosa kredita (ECTS).

Novi koraci nisu preduzeti u vezi sa kretanjima radnika. Prema zasebnim zakonima u oba entiteta, strani državljani koji zakonito borave u njima imaju pristup zaposlenju.

Međutim, to je podložno izdavanju radnih dozvola te se, u većini slučajeva, prednost daje državljanima BiH. Time nije zajamčena puna nediskriminacija radnika EU koji zakonito borave u zemlji. Beneficije socijalnog osiguranja nisu osigurane izdržanim članovima porodice (bračnom drugu, djeci) stranih radnika. Štoviše, primjena koordiniranih pravila o socijalnoj sigurnosti za radnike EU mogla bi biti problematična stoga što je sistem socijalne sigurnosti i dalje tek elementaran i iscjepkan.

Formalno, postoji liberalan režim **prava uspostave preduzeća**. Kompanije iz EU imaju pravo da se uspostave i djeluju a da pri tome budu podložne istom tretmanu kao i domaće firme. One također imaju pravo da kupuju zemlju i imovinu po istoj osnovi kao i državljani zemlje. Sadašnje zakonodavstvo zabranjuje eksproprijaciju investicija, osim u javnom interesu. U takvim slučajevima, sve se procedure obavljaju u skladu sa primjenjivim zakonima i propisima, bez ijednog vida diskriminacije te uz plaćanje odgovarajuće naknade. Zakoni u oba entiteta sprovode te uslove. Nijedan od entiteta nije izvršio eksproprijaciju bilo koje strane investicije do sada.

Međutim, neformalne prepreke za uspostavu preduzeća i dalje postoje (kako za državljane zemlje, tako i za međunarodne operatere). Pitanja političke stabilnosti, teškog pristupa finansijama, korupcije, antikonkurencijskih praksi i komplicirani zakoni o registraciji preduzeća su ono što odbija investicije i poduzetništvo. Slabo funkcioniranje pravnog sistema u zaštiti imovinskih prava i ugovora, također uveliko opterećuju razvoj biznisa. Administrativne prepreke, poput titulara na zemlju, pristupa zemlji, radnih propisa, uslova za izdavanje dozvola i licence smatraju se stalnim izazovom kad je u pitanju ulazak na tržište i konkurentnost.

Okvirni Zakon o jedinstvenoj registraciji preduzeća u Bosni i Hercegovini je usvojen u septembru 2004. godine. Nakon toga, entiteti i Brčko Distrikt usvojili su odgovarajuće usaglašene zakone. Zakoni koji nisu još provedeni, omogućavaju kraći proces registracije preduzeća (koji treba da se završi u roku od pet dana) i smanjenje troškova registracije. Oni također omogućavaju da se firma registriira za cijelu Bosnu i Hercegovinu i uvode jedinstven sistem registriranja podataka o firmi. Adekvatna provedba ovog zakona trebala bi da pomogne u rješavanju problema neformalne ekonomiji Bosne i Hercegovine.

Što se tiče **slobode pružanja usluga**, došlo je do pozitivnog razvoja u bankarskom sektoru i sektoru osiguranja. Bosna i Hercegovina ne onemogućava strane ispostave u bankarskom sektoru a njen liberalni pristup pružanju usluga vidi se po broju stranih banaka u zemlji i pristupu stranih kompanija sektoru transportnih i usluga dostave pošiljki. Mada zasebne bankarske agencije i dalje postoje u oba entiteta, Bosna i Hercegovina je preduzela početne korake kako bi nadzor banaka stavila pod kontrolu države. Ovaj proces treba nastaviti kako bi se nadzor banaka podigao na državni nivo. U julu 2004. godine, jedinstveni Registar bankovnih računa postao je operativan. Zakon o osiguravajućoj agenciji usvojen je u aprilu 2004. godine, ali državna Osiguravajuća agencija još nije uspostavljena. Entiteti su također usvojili uglavnom harmonizirane zakone, mada još uvijek postoje značajne razlike.

Zakon o vanjskotrgovinskoj politici garantira jednak tretman za strane uslužne firme na domaćem tržištu, mada to može biti predmet uslovljavanja da se osnuje pravni subjekt u samoj zemlji. Uspostavljene strane uslužne firme su predmet istih propisa poreznog režima kao i domaći. Jedini sektor gdje formalna ograničenja na strane investicije u sektoru usluga još postoje su mediji, gdje je strano vlasništvo ograničeno na 49%. Nadalje usvojen je državni Zakon o računovodstvu i reviziji u junu 2004. Pored uvođenja obaveznih standarda računovodstva i revizije, te profesionalnog kodeksa ponašanja za cijelu zemlju, ovaj Zakon definira jednoobrazne uslove za stjecanje profesionalnih kvalifikacija u računovodstvu i reviziji, kao i obuke, testiranja, certifikacije i davanja licenci.

U sažetku, Bosna i Hercegovina je postigla mali napredak u vezi sa kretanjem radnika. Što se tiče usluga, napredak u bankarskom osiguravajućem sektoru je dobrodošao, ali tržište usluga oslobođeno prepreka i harmonično još uvijek nije osigurano. Provedba liberalnog zakonodavstva u području uspostave firmi ima izvjestan broj neformalnih prepreka, koje i dalje odvrću investitore. Zakon o jedinstvenoj registraciji preduzeća još uvijek nije u primjeni.

S obzirom na gore navedeno, važno je da Bosna i Hercegovina preduzme korake u usvajanju državnog Zakona o visokom obrazovanju te da osigura nediskriminatorski tretman radnika iz EU koji legalno rade u zemlji. Što se tiče usluga, nadzor nad bankama treba da se podigne na državni nivo, a učinkovito funkcioniranje nadzornog organa treba da se osigura. Osiguravajuća agencija treba biti uspostavljena i postati u potpunosti operativna i to hitno. Što se tiče prava na uspostavu, potrebno je nastaviti napore u tom pravcu, kako bi se spriječila *de facto* diskriminacija i uklonile neformalne prepreke uspostavi preduzeća. Jedinstveni sistem registracije također treba postati operativan. Od ključnog je značaja da se postojanje stvarnog unutarnjeg tržišta osigura u svim područjima obuhvaćenih ovim poglavljem.

3.1.3. Slobodno kretanje kapitala

U ovom području nije zabilježen neki poseban razvoj.

Dok su unutarnji transferi kapitala u potpunosti liberalizirani, neke restrikcije i dalje postoje za vanjske transfere, posebno u pogledu transfera koje preduzmu pojedinci i oni koji nemaju mjesto boravka u BiH. Zakon o direktnim stranim investicijama jamči pravo transfera i repatrijacije profita i novčanih doznaka te dopušta lokalnim i stranim kompanijama da imaju račune u jednoj ili više banaka ovlaštenih da vrše ili primaju devizne uplate. Zakon za provedbu u oba entiteta uključuju pravo transfera i repatrijacije.

Kupovinu i prodaju deviza obavljaju za to licencirane banke, kao i domaća lica ovlaštena da obavljaju devizne transakcije, te postoji neograničena konvertibilnost u euro. Ne postoji neka specifična kontrola devizne razmjene za transakcije u lokalnoj valuti. Zarada od izvoza i uvoza nije podložna zahtjevima repatrijacije, ali izvoznici moraju biti ovlašteni da se bave vanjskom trgovinom te moraju carini dostavljati dokumentaciju. Zarada od nevidljivih i tekućih transakcija ne mora biti predmet repatrijacije. U pogledu kupovine nekretnina, kompanije i građani iz EU imaju pravo kupovine zemlje i imovine na istoj osnovi kao i državljani Bosne i Hercegovine.

Platni sistem u Bosni i Hercegovina je već uporediv sa onim koji se koristi u modernom međunarodnom bankarstvu. Domaće platne transakcije unutar zemlje obavljaju se putem komercijalnih banaka, a Centralna banka djeluje kao agent za poravnanje. Sistem bruto poravnanja u stvarnom vremenu je uveden a operativna pravila za njegovu provedbu usvojena.

Glavne preostale restrikcije u ovom području odnose se na vanjske transfere kapitala. U svojim nastojanjima da približi svoje zakone EU zakonodavstvu u ovom području, Bosna i Hercegovina će trebati razraditi plan pune liberalizacije i srednjoročnog kretanja kapitala.

3.1.4. Carine i porezi

Bosna i Hercegovina je postigla napredak u području **carina**, a vlasti su u cjelini osigurale blagovremenu provedbu Plana carinske reforme. Jedan novi, jedinstveni carinski zakon - Zakon o carinskoj politici - usvojen je u decembru 2004. godine. Ovaj Zakon je važan korak ka usklađivanju carinskog zakonodavstva Bosne i Hercegovine sa *acquis*-jem.

Prema Zakonu o sistemu indirektnog oporezivanja iz 2003. godine, poreske uprave entiteta i Brčko Distrikta spojene su u januaru 2005. godine u jednu državnu upravu – Upravu za indirektno oporezivanje Bosne i Hercegovine (ITA). Proces reorganizacije carina, uključujući zapošljavanje novog osoblja, završen je početkom 2005. godine. ITA sada ima 1 568 uposlenih. Novi carinski uredi su uspostavljeni a 27 ranijih zatvoreno. Od uspostave ITA, carinski prihodi su povećani. U periodu januar – juni 2005. godine, ITA je ubrala 10% više prihoda nego što je planirano za taj period. U poređenju sa prvom polovinom 2004. godine, ubiranje prihoda povećano je za 12%.

U okviru reforme carina i poreza, Bosna i Hercegovina je uspostavila Jedinostveni račun i usvojila Zakon o uplatama na jedinstveni račun i raspodjelu prihoda. Sistem je počeo djelovati u januaru 2005. godine. U prvim mjesecima njegovog funkcioniranja, ubiranje i raspodjela javnih prihoda na državu, entitete i Brčko Distrikt obavlja se na dnevnoj osnovi. Bosna i Hercegovina je također usvojila Zakon o sistemu indirektnog oporezivanja koji osigurava jedinstven sistem indirektnog oporezivanja. Indirektno oporezivanje, kako to nalaže zakon, obuhvata i uvozne i izvozne carinske dažbine, akcize, PDV i sve druge poreze koji se računaju za robe i usluge, uključujući porez na promet i cestarinu. Međutim, provedba Zakona o akcizama i porezu na promet doživjela je odlaganja jer je bilo problema sa kupovinom poreskih markica koje treba da se pojave na duhanskim i alkoholnim proizvodima.

Što se tiče obračuna carina, Bosna i Hercegovina još ne koristi sistematsku transakcijsku vrijednost kao osnovu za utvrđivanje carinske vrijednosti, a referentne cijene se primjenjuju pri utvrđivanju carinske vrijednosti nekih proizvoda. Korištenje referentnih vrijednosti se redovno osporava i nije u skladu sa standardima WTO-a.

Bosna i Hercegovina i dalje ima slobodne zone. Njihovo upravljanje - mada poboljšano - i dalje izaziva zabrinutost. Zakon o slobodnim zonama utvrđuje uslove za uspostavu i djelovanje tih zona unutar carinske teritorije Bosne i Hercegovine. Međutim, kompatibilnost pravnog okvira sa *acquis*-jem i dalje je nejasna. Unatoč zatvaranju

nekoliko carinskih zona u ovom izvještajnom periodu, pet ih još uvijek djeluje. Bosna i Hercegovina je nedavno odobrila otvaranje jedne nove slobodne zone i usaglasila se sa širenjem jedne postojeće zone.

Bosna i Hercegovina je postigla napredak u zakonodavstvu o izdavanju potvrda porijekla. Pitanja porijekla razjašnjena su Zakonom o carinskoj politici. ITA je sada jedino tijelo odgovorno za izdavanje EUR.1 potvrda, a nove provedbene odredbe stupile su na snagu u januaru 2005. godine. Međutim, ostaju problemi vezani za kapacitet provedbe u Bosni i Hercegovini na tom polju. Obaveza Bosne i Hercegovine da pojača svoje administrativne kapacitete u ovom pogledu i dalje stoji.

U pogledu carinske saradnje i uzajamne pomoći u carinskim poslovima, Bosna i Hercegovina je zaključila jedan broj bilateralnih sporazuma u ovom izvještajnom periodu. Sporazum o saradnji i uzajamnoj pomoći sa Turskom ratificiran je u oktobru 2004. godine.

Mada su neka poboljšanja u vezi sa objektima na carinskim prijelazima postignuta, ipak se moglo postići više. Vlasti Bosne i Hercegovine su općenito bile spore u podršci provedbi projekata na ovom području.

Na području **oporezivanja**, najznačajniji napredak je bio usvajanje Zakona o dodanoj vrijednosti (PDV). Ovaj Zakon je pripremljen tako što je uzet u obzir *acquis* u tom području. Zakon omogućava jedinstvenu stopu od 17%. On sadrži i odredbe o donjem **pragu** PDV-a, koji je utvrđen na nivou 25 000 eura. Pripreme čiji je cilj stupanje na snagu ovog Zakona 1. januara 2006. godine, daleko su odmakle a registracija kompanija u svrhe PDV-a okončana. Ubiranje poreza i kontrolni kapaciteti, međutim, ostaju područje velike zabrinutosti. Stoga je potrebna jedna dugoročna strategija jačanja administrativnog kapaciteta.

Sve u svemu, uspostava jedinstvene uprave u Bosni i Hercegovini, odgovorne za carine i indirektno oporezivanje, reorganizacija carinskih uprava te uspostava jedinstvenog računa za upravljanje i preraspodjelu prikupljenih prihoda važna su dostignuća. Postepeno približavanje carinskog zakonodavstva Bosne i Hercegovine onom u EU je dobrodošlo. Usvajanje Zakona o PDV-u i pripreme za njegovu provedbu su također pozitivan razvoj.

Međutim, daljnji naponi su potrebni radi nastavljanja približavanja carinskog i poreznog zakonodavstva Bosne i Hercegovine sa *acquis*-jem te, što je još važnije, radi povećanja administrativnih kapaciteta kako bi provodili to zakonodavstvo, kao borbe protiv korupcije, prekograničnog kriminala i fiskalnih utaja. Adekvatno funkcioniranje ITA-e mora se osigurati kako bi se ubiranje prihoda dalje unapređivalo. Što se tiče slobodnih zona, potrebno je razjasniti pravni okvir i jamčiti adekvatan nadzor tih zona. Zakonodavstvo koje se tiče porijekla roba treba da bude ispravno provedeno, kako bi se spriječile prevare u tom ključnom području međunarodne trgovine. Pravila o procjeni carinske vrijednosti treba da budu provedena ispravno i u skladu sa međunarodnim praksama. Bosna i Hercegovina treba također da preduzme konkretne korake ka daljnjem poboljšanju svojih graničnih objekata i osigura uspješnu provedbu PDV-a od 1. januara 2006. godine. Ona također treba da se obaveže na primjenu kodeksa ponašanja u oporezivanju preduzeća. Kao prvi korak, treba da provede analizu jaza koja ima za cilj identifikaciju postojećih mjera koje bi mogle biti u suprotnosti s tim principima. Veća

transparentnost i razmjena informacija sa EU, kako bi se omogućilo provođenje mjera koje sprječavaju izbjegavanje ili utaju poreza također su bitni.

3.1.5. Konkurencija

Bosna i Hercegovina je postigla značajan napredak u svojim **antitrustovskim (antikartelskim)** mjerama. Prema Zakonu o konkurenciji Bosne i Hercegovine iz 2001. godine, Konkurencijsko vijeće uspostavljeno je u maju 2004. godine, kao državni organ za pitanja konkurencije. Uredi za konkurenciju su u entitetima potpuno uspostavljeni kao istražna tijela. Ta tijela su sada operativna i u potpunosti organizirana kako bi implementirala politiku i zakone na planu konkurencije u Bosni i Hercegovini. Konkurencijsko vijeće ima 14 članova. U maju 2005. godine, ono je postalo član Međunarodne konkurencijske mreže i počela proces pridruživanja drugim međunarodnim tijelima koja se bave pitanjima konkurencije. Ono je također uspostavilo kontakte sa relevantnim organima u regionu.

U 2005. godini, organi koji se bave konkurencijom izvršili su jedan broj istraga i izdali četiri mišljenja koje su kompanije od njih zatražile. Međutim, Konkurencijsko vijeće do sada nije donijelo nijednu obavezujuću odluku. U junu 2005. godine, usvojen je dopunjeni Zakon o konkurenciji. Ovaj Zakon ima za cilj jačanje antitrustovske kontrole, tj. omogućavanje organa za konkurenciju (Konkurencijskom vijeću i entitetskim Uredima za konkurenciju) veće istražne ovlasti i ovlasti sankcioniranja. Međutim, novi Zakon o konkurenciji treba da prođe detaljnu procjenu Evropske komisije, pošto je nekoliko amandmana dodano u procesu usvajanja. Štoviše, primjena sistema koji ne uključuje obavještanje mogla bi biti preuranjena u ovoj fazi. U ovoj početnoj fazi bilo bi bolje kada bi Bosna i Hercegovina primjenjivala sistem obavještanja, kako bi omogućila tijelima za provedbu i industriji da steknu potreban nivo stručnosti.

Što se tiče **državne pomoći**, mali napredak je zabilježen. Dok vlasti Bosne i Hercegovine priznaju važnost reformi na ovom području, adekvatno zakonodavstvo nije usvojeno, niti je bilo kakav napredak postignut u smislu sveobuhvatne inventure šema državne pomoći. Nijedan organ u Bosni i Hercegovini nije trenutno odgovoran na nadzor državne pomoći koja se daje u zemlji. Prema vlastima u Bosni i Hercegovini, državni nivo ne daje državnu pomoć. Međutim, entiteti i dalje pružaju državnu pomoć i kompanijama i sektorima.

U sažetku, recimo da uspostava Konkurencijskog vijeća Bosne i Hercegovine, te usvajanje novog Zakona o konkurenciji u julu 2005. godine predstavlja važan razvoj, te potvrđuje postojeće antitrustovske napore. Međutim, kapacitet Konkurencijskog vijeća treba ojačati, ako se želi da ono u potpunosti obavlja svoje zadatke. Nastojanja u cilju daljnjeg usaglašavanja zakonodavstva sa *acquis*-jem treba nastaviti. Što se tiče državne pomoći, Bosna i Hercegovina treba da usvoji potrebno državno zakonodavstvo kako bi osigurala praćenje državne pomoći u cijeloj zemlji, te pripremu sveobuhvatne inventure državne pomoći.

3.1.6. Javne nabavke

Napredak je postignut u Bosni i Hercegovini na ovom polju. Međutim, ispravna provedba zakona i procedura javnih nabavki i dalje predstavlja izazov.

Sve do usvajanja novog Zakona o javnim nabavkama Bosne i Hercegovine, u septembru 2004. godine, nisu postojala jedinstvena pravila nabavke na državnom nivou, a odgovornost za provedbu je bila podijeljena između raznih tijela. U toj situaciji, novi Zakon je omogućio uspostavu - na državnom nivou - dvije institucije odgovorne za javne nabavke, tj., Agenciju za javne nabavke (tijelo za monitoring i definiranje politika odgovorno Vijeću ministara), te Organ za razmatranje žalbi u vezi sa nabavkama (odgovorno za odlučivanje o žalbama). Taj Zakon je stupio na snagu u novembru 2004. godine, a entiteti su morali abrogirati svoje vlastito zakonodavstvo. Vlasti Brčko Distrikta i Federacije Bosne i Hercegovine su donijele potrebne zakonodavne odluke blagovremeno, ali je Republika Srpska tek u aprilu 2005. godine poništila svoje zakonodavstvo. To je usporilo stvarnu uspostavu tih tijela.

Novo zakonodavstvo se temelji na relevantnom *acquis*-ju o javnim nabavkama. Međutim, poštivanje nekih ključnih zahtjeva namjerno je odlagano, pogotovo onih koji se tiču nediskriminatornog tretmana, objavljivanja oglasa o nabavkama, te režima primjenjivog na komunalni sektor. Najozbiljnije odstupanje od standarda EU jest postojanje domaćih preferenci. Provedbeni zakon o nabavkama daje domaćim kandidatima, koji nude lokalne proizvode i koriste lokalnu radnu snagu, cjenovnu prednost do 15% nad stranim kandidatima ili kompanijama koji nude uvezene robe. To diskriminira strane kandidate (uključujući kompanije iz EU). Prema vlastima Bosne i Hercegovine, postojeće domaće preference će se postepeno smanjivati i do 1. januara 2011. godine ukinuti.

U zaključku, novo zakonodavstvo o javnim nabavkama Bosne i Hercegovine predstavlja pozitivan korak u približavanju sistema javnih nabavki u zemlji sa *acquis*-jem. Bosna i Hercegovina treba sada osigurati punu provedbu tog pravnog okvira, pri čemu posebnu pažnju valja posvetiti formiranju tijela utvrđenih Zakonom o javnim nabavkama, te ukupnom jačanju administrativnih kapaciteta. BiH također treba nastaviti približavati svoje zakonodavstvo *acquis*-ju i pripremiti akcioni plan za uklanjanje odredbi koje mogu diskriminirati firme iz EU koje učestvuju u operacijama javnih nabavki u Bosni i Hercegovini.

3.1.7. Zakon o intelektualnom vlasništvu

Izvjestan pozitivni razvoj je postignut u području intelektualnih, industrijskih i komercijalnih imovinskih prava (IPR). Međutim, provedbu i primjenu treba dalje jačati.

U julu 2004. godine, Bosna i Hercegovina je usvojila zakon kojim se uspostavlja zaseban Institut za intelektualno vlasništvo. Direktor je imenovan, ali Institut još nije uspostavljen, a Institut za standarde, mjeriteljstvo i intelektualno vlasništvo još uvijek je odgovorno za pitanja prava intelektualnog vlasništva. U decembru 2004. godine, stupio je na snagu Sporazum između Bosne i Hercegovine i Evropske organizacije za patente o saradnji na polju patenata (Sporazum o saradnji i širenju). Tokom 2005. godine, vlasti se preduzele jedan broj radnji protiv trgovaca piratskim CD-ovima i sličnim robama.

Bosna i Hercegovina je članica Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo (WIPO), a strana je potpisnica pet međunarodnih instrumenata o intelektualnom vlasništvu (Pariška konvencija za zaštitu industrijskog vlasništva, Madridski sporazum koji se tiče međunarodne registracije robnih marki, Sporazum iz Nice o međunarodnoj klasifikaciji roba i usluga u svrhe registracije robnih marki, Sporazum iz Locarna o uspostavi međunarodne klasifikacije industrijskog dizajna, te Bernska konvencija o zaštiti

književnih i umjetničkih djela). Međutim, unatoč nekim ciljanim akcijama, poput onih koje su provedene tokom 2005. godine protiv piratstva, ukupna provedba zakona u području prava na intelektualno vlasništvo i dalje je slaba. Provedba zakona o intelektualnom vlasništvu na granicama i dalje je prilično ograničena, što čini zemlju distributivnim punktom za piratske robe za ostali dio Evrope.

Daljnje akcije su potrebne ako zemlja želi osigurati onaj nivo zaštite prava na intelektualno vlasništvo uporedivog sa standardima EU. Bosna i Hercegovina treba posebno provesti i primjenjivati sadašnji pravni okvir, tj. osiguravati ispravno funkcioniranje Instituta za intelektualno vlasništvo, obrazovati ekonomske aktere te osigurati adekvatnu obuku i saradnju između tijela za provedbu zakona i sudstva u pitanjima koja se tiču prava na intelektualno vlasništvo. Stvaranje i podrška udruženjima za naplatu naknada od vitalnog je značaja. Bosna i Hercegovina treba dalje da razvija i svoj pravni okvir, sa ciljem ispunjavanja WTO TRIPS i približavanja *acquisu*.

3.1.8. Statistika

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine usvojila je Zakon o statistici u aprilu 2004. godine. Ovaj Zakon je omogućio Vijeću ministara da imenuje direktora i dva zamjenika direktora Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine (BHAS) u septembru 2004. godine. Vijeće ministara je u aprilu 2005. godine usvojilo i višegodišnji statistički program za 2005.-2008. Taj strateški dokument jasno definiše misiju, viziju, glavne zadatke i ciljeve koje treba da ispuni službena statistika. Sada postoje tri statistička zavoda u Bosni i Hercegovini, jedan na državnom (BHAS) i dva na entitetskom nivou. Ta situacija komplicira statističku saradnju i zahtijeva jaku koordinaciju i komunikaciju.

Što se tiče klasifikacija, uvedeni su NACE Rev.1.1 i PRODCOM. Mnoge druge Evropske klasifikacije treba tek uvesti. Za demografsku i socijalnu statistiku, pripreme za provedbu ankete o radnoj snazi su započele, a ankete o budžetu domaćinstava su poboljšane kako bi pružile bolje pondere za indeks potrošačkih cijena.

Što se tiče makroekonomske statistike, neke osnovne GDP kalkulacije su pripremljene u skladu sa Evropskim računovodstvenim sistemom (ESA 95). Jedan projekt uključivanja nepraćene, neformalne ekonomije u nacionalne račune je u toku. Nova metodologija obračunavanja Indeksa potrošačkih cijena primijenjen je 2004. godine a Bosna i Hercegovina učestvuje u Evropskom uporednom programu radi pružanja podataka o GDP za PPP. Mada su procjene o GDP-u primjenom metoda proizvodnje dostupne, kvalitet i kompletnost tih procjena treba poboljšati. Usto, mnoga područja nacionalnih računa i njihovih statističkih izvora treba dalje razvijati.

Što se tiče poslovne statistike, jedna pilot-anketa o industrijskim preduzećima provedena je zajedničkim radom svih statističkih zavoda u Bosni i Hercegovini, a podaci o industrijskoj proizvodnji na nivou države objavljeni su po prvi put 2005. godine. Što se tiče vanjskotrgovinske statistike, BHAS je po prvi put obradio podatke o vanjskoj trgovini na državnom nivou i prenio ih Eurostat-u u aprilu 2005. godine. Što se tiče poljoprivredne statistike, nije zabilježen napredak.

Cjelokupan statistički sistem Bosne i Hercegovine još uvijek je neusklađen sa Evropskim standardima. Posebno u područjima nacionalnih računa, statistike preduzeća, poljoprivredne i socijalne statistike, proces obezbjeđivanja uporedivih i usaglašenih

podataka na državnom nivou još nije stvarno započeo, te su potrebni značajni napori kako bi se postigao napredak u ovim područjima.

4.5 Sektorske politike

3.2.1. Industrija i mala i srednja preduzeća (SME)

Bosna i Hercegovina je načinila ograničen napredak u oblasti industrijske politike i SME.

Ne može se izvijestiti o bilo kakvim događanjima kad je u pitanju **industrijska strategija**. Organi Bosne i Hercegovine nisu pripremili industrijske strateške niti političke smjernice u ovoj oblasti. Industrijski sektor u Bosni i Hercegovini je i dalje karakteriziran niskom produktivnošću i lošom konkurentnošću. Industrijska proizvodnja tek treba oporaviti do svog prijeratnog nivoa, a iskorištenje kapaciteta je još uvijek nisko. Opadanje u oblasti proizvodnje znači i pogoršanje kvaliteta i proizvodnih kapaciteta, ne samo u tradicionalnim sektorima, poput naoružanja, čelika i hemijske industrije, nego i u proizvodnji odjeće, tekstila, kože i drveta. Shodno tome, izvoz je pomjeren prema sirovinama s niskom dodanom vrijednošću. Sve u svemu, proizvodnja roba za prodaju je bila loša, a povećana domaća potrošnja je nadomještena uglavnom iz uvoza.

Kad je u pitanju proces **restrukturiranja i privatizacije**, Bosna i Hercegovina još ima veliki portfelj firmi koje su u cjelini u državnom vlasništvu. Privatizacija je bila uvelike neuspješna iako se brza privatizacija strateških preduzeća u zemlji nalazi na vladinom dnevnom redu. Do kraja 2004, privatizirano je samo 22 od 108 strateških firmi. Dio problema je institucionalne prirode, pošto su procedure komplicirane a agencije za privatizaciju nemaju dovoljne kapacitete da bi u potpunosti vodile i okončavale prodaju. U Bosni i Hercegovini ima dvanaest agencija za privatizaciju (po jedna za svaki od dva entiteta i jedna za svaki od deset kantona Federacije), često s nadležnostima koje se preklapaju. Firme koje rade u više kantona ili firme od strateške važnosti mogu biti u nadležnosti nekoliko kantonalnih agencija i federalne agencije. Jednolikost firmi u smislu vrste djelatnosti ostavlja ih u nezgodnom položaju, jer se njihova finansijska pozicija stalno pogoršava jer permanentno nakupljaju zaostala dugovanja.

U **poslovnoj klimi** je došlo do izvjesnog napretka, iako još uvijek postoji mnogo prostora za dalja unapređenja. Trenutno je u toku niz akcija, posebno "Akcija buldožer", koja za cilj ima da se uklone dvostruki zahtjevi za davanjem odobrenja te druge prepreke za privredu. Krajem 2004. godine se ova akcija prenijela na Udruženje poslodavaca Bosne i Hercegovine, novoustanovljenu organizaciju koja sada provodi četvrtu fazu ovog projekta.

Što se tiče **politike malih i srednjih preduzeća**, Bosna i Hercegovina je potpisala Evropsku povelju za mala preduzeća i aktivno učestvuje u radu na određivanju prioriteta. Do sada, ciljevi Bosne i Hercegovine za 2005. su djelomično ispunjeni. Početkom 2005. su usvojeni i Zakon Bosne i Hercegovine o registraciji preduzeća kao i usklađeni zakoni entiteta; međutim, strategija razvoja SME, kojom se predviđa ustanovljenje Agencije za SME na državnom nivou, još nije usvojena. Ta strategija je od presudne važnosti u smislu pružanja zemlji sveobuhvatnog okvira strateških politika za razvoj SME.

Druga bitna pitanja za razvoj ovoga sektora su (1) finansijski sektor Bosne i Hercegovine koji, iako je dosta unaprijeđen, treba postati takav da više reagira na potrebe privrede, i treba razviti odgovarajuće finansijske instrumente pogodne za privredu, (2) poreska politika, kojom

bi se dalje trebalo podržavati otvaranje novih firmi, te (3) restrukturiranje postojećih Privrednih komora, i u smislu organizacije i u smislu pružanja usluga; kako stvari sada stoje, sistem Privrednih komora je kompleksan i iscjepkan, i rijetko pruža stvarnu dodanu vrijednost svojim članovima. Korištenje istraživačkih i politika inovacija kao sredstva za podršku ekonomskoj reformi je još uvijek na niskom nivou.

Ukratko, Bosna i Hercegovina nastavlja svoje napore ka uklanjanju barijera iz privrede. Što se tiče SME, Bosna i Hercegovina ide ka tome da postigne daljnji napredak u okviru Evropske povelje o malim preduzećima, i usvojila je zakonodavstvo koje za cilj ima olakšavanje procesa registracije preduzeća. Kratkoročni ciljevi Bosne i Hercegovine bi sad trebali biti da se usvoji i provede adekvatna strategija za SME, da se osigura učinkovita podrška SME i od strane finansijskog sektora a i od strane cjelokupne fiskalne politike Bosne i Hercegovine, te da se Privredne komore učine efikasnijima.

Kad je u pitanju privatizacija, Bosna i Hercegovina bi trebala učiniti daljnje napore da iznađe rješenja za ubrzanje ovoga već dobrano zakašnjelog procesa. Trebalo bi i bez odlaganja razraditi zdravu i sveobuhvatnu strategiju industrijskog razvoja.

3.2.2. Poljoprivreda

Bosna i Hercegovina je postigla određenog napretka u oblasti poljoprivrede. Međutim, i dalje postoje važni nedostaci.

Procjenjuje se da je poljoprivredni sektor predstavljao oko 11% GDP-a u 2004. godini. Zabilježeno je da je 4% radno aktivnog stanovništva zaposleno u tom sektoru, obično na malim poljoprivrednim dobrima koja proizvode samo za sebe.

U novembru 2004. godine je u okviru Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa ustanovljen odjel za poljoprivredu, hranu, šumarstvo i ruralni razvoj, iako mu nedostaju neophodni resursi. U sklopu tekuće reforme javne uprave, ovaj odjel se smatra prethodnikom budućeg državnog Ministarstva za poljoprivredu i ruralni razvoj. Bosna i Hercegovina još nema poljoprivrednu politiku i strategiju na državnom nivou.

U poljoprivrednom sektoru je došlo do ograničenog napretka u usvajanju zakona kompatibilnih sa standardima EU. Zbog nepostojanja zakona na državnom nivou, entiteti donose svoje vlastite poljoprivredne standarde, što ponekad dovodi do nekompatibilnosti internih standarda. U većini oblasti je upravni kapacitet za provođenje zakona još uvijek slab. Poljoprivredna infrastruktura je zastarjela i nedovoljno integrirana, a kvalitet proizvoda je još uvijek loš. Firme uz poteškoće ispunjavaju sanitarne i fitosanitarne standarde, i shodno tome, nisu u mogućnosti u cjelini iskoristiti svoj izvozni potencijal. Pored toga, neizvjesnostima vezanim za vlasništvo nad zemljištem se dalje ograničava razvoj poljoprivrednog sektora.

Međutim, tokom prošle dvije godine došlo je do nekih pozitivnih pomaka u veterinarskom sektoru. Ustanovljen je Ured za veterinarstvo, koji obuhvata agenciju za identifikaciju životinja i registriranje njihovog kretanja. U junu 2004. godine je Vijeće ministara odlučilo da graničnu veterinarsku inspekciju postavi u nadležnost države. Državni ured za veterinarstvo je formalno zadužen za izdavanje veterinarskih potvrda. Početkom 2005. godine osnovano je Nacionalno veterinarsko vijeće. U junu 2005. godine, stupile su na snagu izmjene i dopune Odluke o veterinarskoj potvrdi o zdravlju životinja i isporuka proizvoda životinjskog porijekla. Ta odluka je pomogla kod

uklanjanja barijera vezano za certifikaciju proizvoda životinjskog porijekla. Bosna i Hercegovina je izradila i izvozne certifikate, koji su generalno u skladu s *acquis*-jem. Usvojen je novi zakon o sigurnosti hrane kojim se predviđa ustanovljavanje agencije za sigurnost hrane. Ta agencija još nije ustanovljena.

Bez obzira na to, jedinstvena i harmonizirana primjena veterinarskih i standarda u polju sigurnosti hrane još nije osigurana. U avgustu 2005. godine je usvojena odluka o ustanovljenju nacionalne mreže veterinarskih laboratorija. Međutim, laboratorijski kapaciteti i strukture za podršku inspekcijama su i dalje nekoordinirani i nejednakog kvaliteta. U polju veterine, trenutno decentralizirane strukture ometaju učinkovitost. Rezultate analiza koje se obavljaju u jednom entitetu ne priznaju organi u drugom entitetu. Agencija za identifikaciju životinja se sastoji od glavnog ureda i devet regionalnih centara. Plan identifikacije životinja i kontrole kretanja je počeo u oba entiteta, iako sa značajnim kašnjenjem. Nacionalni plan za mjerenje rezidua treba da se uskladi sa standardima EU i da se provede.

Generalno gledano, fitosanitarni sektor trpi od nejasnoće pravnog okvira i nepostojanja laboratorijskih kapaciteta, iako je u septembru 2004. godine usvojena relevantno zakonodavstvo (zakoni o mineralnim đubrivima, proizvodima za zaštitu bilja, sjemena i sadnog materijala, te o zaštiti prava uzgajivača biljaka). Vijeće ministara je usvojilo i odluku kojom se ustanovljava fitosanitarna agencija, iako ona još uvijek ne radi.

Početkom 2005. godine usvojen je Zakon o sigurnosti hrane. Ovim zakonom predviđa se ustanovljenje neovisne agencije za sigurnost hrane. Imenovan je direktor agencije, ali agencija još uvijek nije ustanovljena.

U zaključku možemo reći da je Bosna i Hercegovina usvojila neke nove zakone u polju veterinarstva, fitosanitarnoj i prehrambenoj oblasti, i da nastavlja sa svojim naporima na njihovoj provedbi, posebno u veterinarskom sektoru. Iako to jesu koraci u pravom smjeru, još mnogo toga tek treba da se uradi u Bosni i Hercegovini da bi se razvio konkurentan poljoprivredni sektor koji bi bio kompatibilan sa standardima EU. U tom smislu je važan element razrada sveobuhvatne poljoprivredne strategije na nivou zemlje, koja bi trebala biti centralni element u donošenju strateških politika i cjelokupnoj koordinaciji tog sektora.

Strateško planiranje mora pratiti jedan praktičniji razvoj događanja. Poljoprivrednom odjelu Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa treba pružiti neophodne kadrovske i materijalne resurse u cilju adekvatnog izvršavanja njegovih zadataka, dok se ne ustanovi Ministarstvo poljoprivrede na državnom nivou. Fitosanitarna agencija bi trebala početi s radom. I Agencija za sigurnost hrane bi se trebala osnovati i početi raditi. Trebalo bi pripremiti program za unapređivanje pogona za preradu hrane. U veterinarskom sektoru, trebalo bi ojačati laboratorije i inspekcijske kapacitete; treba ustanoviti referentnu laboratoriju i razraditi procedure uzimanja uzoraka u skladu sa zahtjevima EU. Pored toga, pored obavljene identifikacije životinja i registracije grla krupne stoke, trebalo bi razraditi jednak sistem koji bi uključivao ovce i koze. Također je od presudne važnosti koordinirati napore između državnih organa i entiteta, kao i između samih entiteta. Poljoprivredni standardi trebaju biti kompatibilni u cijeloj Bosni i Hercegovini. Analiza koju obavi nadležni organ Države ili entiteta trebala bi se priznavati u cijeloj zemlji.

3.2.3 Okoliš

Bosna i Hercegovina je načinila ograničen napredak u ovom polju.

Pitanja okoliša se uglavnom rješavaju na nivou entiteta putem zakona, propisa i standarda. Međutim, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa je dobilo ovlast da radi na pitanjima prirodnih resursa, uključujući zaštitu okoliša, na državnom nivou. Upravni kapacitet Ministarstva se treba značajno ojačati da bi ono zasigurno moglo obavljati te zadatke.

Što se tiče integracije okolišnih pitanja u okviru drugih politika, nema zabilježenih posebnih događanja. Organi Bosne i Hercegovine su svjesni ovog osnovnog principa, ali nisu još uvijek u poziciji da mogu provoditi politiku u tom smislu.

Po pitanju **horizontalnog zakonodavstva**, u zakonodavstvu entiteta predviđa se procjena ekoloških utjecaja (PEU) na osnovu Direktive o PEU. Oba entiteta su usvojila podzakonske akte o PEU. U Federaciji Bosne i Hercegovine usvojen je i propis o okolišnim dozvolama za postojeće objekte.

Što se tiče **kvaliteta zraka**, ustanovljen je sistem monitoringa i on sada funkcioniра, iako cjelokupna struktura nadležna za nacionalni sistem okolišnog monitoringa tek treba da se ustanovi. Entiteti su također usvojili Zakon o zaštiti zraka i relevantne podzakonske akte.

U polju **upravljanja otpadom**, došlo je do određenih poboljšanja na polju zakonodavstva. Postojeće zakonodavstvo se primjenjuje u skladu sa Strategijom za upravljanje otpadom. Federacija Bosne i Hercegovine je 2005. godine usvojila značajnu količinu provedbenih zakona u toj oblasti. Trenutno je u izradi registar zagađivača. Međutim, princip da „zagađivač plaća“ još se uvijek ne primjenjuje.

Što se tiče **kvaliteta vode**, prikupljanje podataka o kvalitetu vode još uvijek ne funkcioniра dobro i izvještavanje Evropskoj agenciji za okoliš nije sistematično. Loš kvalitet vode i nedovoljan tretman otpadnih voda još uvijek predstavljaju ključni izazov u oblasti okoliša. Kvalitet vode je generalno loš zbog izlivanja skoro 95% općinskog i industrijskog otpada direktno u rijeke, odlaganja otpada uz obale rijeka, te zbog otjecanja vode od oborina iz poljoprivrednih zona. Povezanost kanalizacionim odvodom je nekih 50% u urbanim zonama, ali u ruralnim ne dostiže ni 10%.

U decembru 2004. godine je Bosna i Hercegovina potpisala Dunavsku konvenciju o održivom korištenju rijeke Dunav.

Oba entiteta i Distrikt Brčko su usvojili zakonodavstvo o **očuvanju prirode**. Međutim, relevantnih provedbenih zakona još nema.

Upravni kapacitet Bosne i Hercegovine u polju zaštite okoliša i dalje je nedovoljan. Institucionalna struktura u tom polju je kompleksna i nema centralne koordinacije i provedbe, čak ni kod međunarodnih sporazuma. Kapacitet na državnom nivou je posebno slab. Postoji jaz između pripisivanja okolišnih nadležnosti i sredstava za njihovo vršenje. Broj slobodnih radnih mjesta je značajan, i upravni razvoj je na ograničenom nivou. To se vidi po malom broju profesionalnih specijalista za okoliš u predmetnim oblastima, i po mnogim zvaničnicima koji su multifunkcionalni da bi se mogao pokriti nedostatak specijalista. Pored toga, veću nadležnost države za okoliš entiteti ne prihvataju uvijek. Bosna i Hercegovina pati i od ograničenog kapaciteta apsorpcije i ima vrlo ograničena

vlastita finansijska sredstva, što ima negativnog utjecaja po mogućnosti ustanovljavanja važnih investicija u polju okoliša.

Nadalje, politike i strategije u polju okoliša nema. Iako nacionalni akcioni plan u polju okoliša postoji, nema kapaciteta kod organa u cilju odlučivanja o prioritetima, politikama i mjerama za njihovu provedbu. U nedavnom operativnom pregledu tog sektora preporučeno je jačati kapacitet Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa i ustanovljenje Državne agencije za okoliš. Do sada ove preporuke nisu adekvatno provedene.

Da zaključimo, Bosna i Hercegovina jeste poduzela neke zakonodavne korake u vezi upravljanja zrakom, vodom i otpadom od prethodnog izvještaja. Propisna provedba zakona u tim oblastima trebala bi se tretirati kao prioritet. Također je važno da Bosna i Hercegovina osigura provedbu procjene ekoloških utjecaja u skladu sa zakonom, kao i postojanje funkcionalnog sistema ekološkog monitoringa. Bosna i Hercegovina bi trebala poduzeti korake ka progresivnoj primjeni principa „zagađivač plaća“. Također bi trebalo obratiti pažnju na utvrđivanje finansijskih izvora za potrebne investicije u polju kvaliteta vode i upravljanja otpadom.

Ključni preduslov za stvarni napredak je da se značajno unaprijedi upravni kapacitet Bosne i Hercegovine i da se ojačaju institucije uključene u zaštitu okoliša, posebno na državnom nivou. Ustanovljenje dobro opremljene i operativne Državne agencije za okoliš bi predstavljalo značajan korak naprijed u tom smislu. Važno je također osnovati harmoniziran pravni okvir za zaštitu okoliša na nivou zemlje.

3.2.4. Politika u oblasti transporta

Bosna i Hercegovina je u ovom polju načinila određeni napredak.

Organizacija transportnog sektora u Bosni i Hercegovini je kompleksna i nadležnost je tu podijeljena između Države i entiteta. Veliki dio transportne infrastrukture Bosne i Hercegovine je opravljen od rata. Međutim, ako zemlja treba da na kraju dostigne operativne standarde uporedive onima u EU i da se suoči sa sve konkurentnijom klimom, potrebno je vršiti značajna daljnja unapređenja. Putna mreža sastoji se od nekih 22.600 km, od kojih je većina u lošem stanju. Hitne popravke su potrebne na 10% glavnih puteva, a situacija je i lošija kod manjih puteva. Izgradnja autoputeva je počela, sa dionicom od 11 km koji je urađen 2003, kao dio Koridora Vc. Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD) potpisala je i ugovor s Bosnom i Hercegovinom za izgradnju obilaznice oko Sarajeva, također dijela Koridora Vc, te za izgradnju dionice od 29 km na sjeveru Bosne i Hercegovine, koja će se povezivati s Koridorom X. Posljednji od mostova preko rijeke Save koji je uništen tokom rata je obnovljen (Jasenovački most) i stavljen je u promet u junu 2005. godine.

Na regionalnom nivou, a u cilju osiguranja svoje adekvatne povezanosti s **transevropskom transportnom mrežom**, Bosna i Hercegovina aktivno učestvuje, kao predsjedavajući Upravnog komiteta, u implementaciji Memoranduma o razumijevanju iz juna 2004. o Osnovnoj regionalnoj transportnoj mreži Jugoistočne Evrope, uključujući Transportnu opservatoriju (SEETO). Bosna i Hercegovina je također učestvovala u Grupi na visokom nivou o produženju glavnih transevropskih transportnih osa prema susjednim zemljama i regionima, koja je ustanovljena 2004. godine.

Vežano za **cestovni transport**, Bosna i Hercegovina je ratificirala sporazume o Cestovnom transportu lica i roba s Danskom i Bjelorusijom, te je potpisala slične sporazume s Finskom, Grčkom, Bugarskom, Rusijom i Ukrajinom. Vršī se i unapređivanje zakonodavstva o sigurnosti cestovnog transporta.

Što se tiče **željezničkog transporta**, željeznicama u Bosni i Hercegovini se još uvijek upravlja na entitetskom nivou. Infrastrukturu se upravlja na državnom nivou, dok je vlasništvo nad objektima još na nivou entiteta. U junu 2005. godine je Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine usvojila Zakon o željeznicama. Taj zakon se može smatrati prvim korakom ka postizanju standarda EU. Njime se ustanovljava razlika između usluga željezničkog transporta i željezničke infrastrukture, te se uključuju odredbe o regulativi, licenciranju i usklađenosti. Njime se također omogućava imenovanje rukovodilaca infrastrukture. Međutim, biti će potreban revidirani međuentitetski dogovor da bi se pokrili drugi aspekti željezničkog sistema. Usprkos tim preliminarnim koracima, restrukturiranje sektora željeznica još uvijek ostaje veliki izazov.

U oblasti **kopnenih plovnih puteva**, Komisija za Savu, uspostavljena na osnovu međunarodnog sporazuma između Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije i Crne Gore i Slovenije, osnovana je u junu 2005, sa glavnim uredom u Zagrebu. Ovo tijelo ima za cilj da olakša ranu fazu rehabilitacije Save kao plovnog puta.

Vežano za **zračni transport**, Bosna i Hercegovina postala je članicom institucije EUROCONTROL u martu 2004. godine. U martu 2005. godine, Bosna i Hercegovina je parafirala "Horizontalni sporazum" s EU o određenim aspektima zračnih usluga. Bosna i Hercegovina vodi pregovore o Sporazumu o zajedničkom evropskom zračnom području (ECAA). Bosna i Hercegovina bi trebala da nastavi usklađivati svoju zakone o zračnom prometu sa segmentom *acquis*-ja vezanim za avijaciju u smislu ECAA. Trebalo bi primijeniti preporuke sa Posjete u cilju procjene situacije u okviru ECAA, obavljene u julu 2005. godine. Tokom izvještajnog perioda, Bosna i Hercegovina je potpisala sporazum o zračnim uslugama s Grčkom, Mađarskom, Bugarskom, bivšom Jugoslavenskom Republikom Makedonijom, Egiptom, Libijom i Tunisom.

Što se tiče **pomorskog transporta**, iako je Bosna i Hercegovina potpisnica nekoliko Konvencija Međunarodne organizacije za pomorski saobraćaj (IMO), i ima ograničenu morsku obalu, ipak tek treba da se potvrdi da li se najrelevantnije konvencije IMO-a, sa tačke gledišta *acquis*-ja, provode kako treba. Bosna i Hercegovina još nije potpisnica Konvencije SOLAS (Međunarodna konvencija za sigurnost života na moru) i Kodeksa ISPS (Međunarodni kodeks o sigurnosti brodova i lučkih objekata) koji su relevantni za sigurnost pomorskog saobraćaja.

Da zaključimo, naponi Bosne i Hercegovine na unapređivanju njene transportne infrastrukture se nastavljaju. Došlo je i do nekih zakonodavnih događanja u oblasti kopnenog transporta (ceste i željeznice). Što se tiče zračnog transporta, članstvo u EUROCONTROLU i pripreme za Sporazum o zajedničkom evropskom zračnom području predstavljaju pozitivna događanja. Bosna i Hercegovina sad treba osigurati progresivno približavanje svog zakonodavstva ka standardima EU, posebno tehničkih i sigurnosnih standarda, socijalnih standarda i liberalizacije tržišta. Stalno unapređivanje transportne infrastrukture je također od presudne važnosti za razvoj zemlje.

3.2.5. Energetika

Bosna i Hercegovina je načinila određeni napredak u ovom polju.

U julu 2004. godine usvojeni su Zakoni o neovisnom operatoru sistema i Kompaniji za prijenos. Entiteti su također usvojili zakone o proizvodnji i distribuciji energije. Neovisni operator sistema je pravno ustanovljen u julu 2005, a proces ustanovljenja Kompanije za prijenos je u toku. Ustanovljena je i Državna regulatorna komisija za električnu energiju, kao i Odjel za energetiku u okviru Ministarstva trgovine i ekonomskog restrukturiranja, koje je nadležno za energetske politiku u Bosni i Hercegovini. Međutim, entiteti su odlučili da imaju i svoje vlastite regulatore. Sada je neophodno izvršiti konsolidaciju energetske regulatore. Entiteti su konačno dogovorili akcione planove za restrukturiranje energetske sektora, što je najskorije uradila Federacija Bosne i Hercegovine u maju 2005. godine. Tim planovima se postavlja rok za restrukturiranje ovog sektora do kraja 2007. godine.

U skladu sa svojim obavezama iz Atenskog memoranduma, Bosna i Hercegovina bi također trebala izvršiti reformu plinskog sektora i ustanoviti regulatorno tijelo za njega. Međutim, do sada je u ovoj oblasti postignut mali napredak.

Bosna i Hercegovina odigrala je aktivnu ulogu u pripremi Energetskog sporazuma Zajednice, posebno tokom svog predsjedavanja od januara do juna 2005. Taj sporazum ima za cilj da se stvori regionalno integrirano energetske tržište za struju i prirodni plin u sklopu šireg tržišta EU. On je parafiran 13. maja 2005, i nedavno potpisan.

Do ponovne sinhronizacije električne mreže u Bosni i Hercegovini došlo je u oktobru 2004. godine. Time je stvoren okvir za učešće zemlje u razvoju regionalnog tržišta struje.

Sve u svemu, Bosna i Hercegovina nastavlja da ostvaruje napredak u energetske oblasti. Ustanovljenje neovisnog operatora sistema, napredak u ustanovljenju kompanije za prijenos i državnog regulator za energetiku, usvajanje entitetskih akcionih planova za restrukturiranje ovog sektora, ponovna sinhronizacija električne mreže i mjere poduzete u okviru Atenskog procesa su sve pozitivni koraci.

Međutim, potrebni su dalji i stalni naponi. Posebno je važno razraditi i usvojiti sveobuhvatnu energetske strategiju, konsolidirati državne i entitetske energetske regulatore i osigurati brzu uspostavu potpunog rada neovisnog operatora sistema i Kompanije za prijenos. Provedba akcionih planova za restrukturiranje energetske sektora, kao i konkretan napredak u sektoru plina, jednako su važni. U cilju konsolidacije koraka koje Bosna i Hercegovina preduzima u cilju svoje integracije u regionalna energetske tržišta, zahtjevi iz Energetskog sporazuma Zajednice trebali bi se blagovremeno provesti.

3.2.6. Informacijsko društvo i mediji

Došlo je do određenog napretka u oblasti informacijskog društva i medija.

Što se tiče liberalizacije tržišta, nisu zabilježena neka posebna događanja. Pitanje razbijanja oligopola usluga fiksnih linija u zemlji još nije obrađeno.

Što se tiče regulatornog okvira, Regulatorna agencija za komunikacije (CRA) je nadležna za reguliranje oblasti telekomunikacija i elektronskih medija, kao i za izdavanje radnih dozvola i elektronskim medijima i telekomunikacijskim operaterima. CRA je finansijski i

organizaciono odvojena od Ministarstva komunikacija. U novembru 2004, ona je donijela odluku da smanji cijenu glasovnih usluga za pozive između fiksne i mobilne mreže. Odluka kojom se nameće gornja granica cijena za glasovne telefonske usluge između fiksne i mobilne mreže stupila je na snagu u januaru 2005. godine. U martu 2005, Parlament Bosne i Hercegovine imenovao je sedam članova Vijeća CRA, koje je održalo svoj prvi sastanak u maju 2005. Vijeće je nadležnost za utvrđivanje strateških ciljeva u ovom sektoru i za nadgledanje njihove provedbe. Ono usvaja interna pravila CRA i služi kao žalbeno tijelo na odluke Agencije.

Što se tiče **usluga informacijskog društva**, Vijeće ministara je u novembru 2004. godine usvojilo Politiku, Strategiju i Akcioni plan informacijskog društva. Ipak, Bosna i Hercegovina nije još usvojila Zakon o Agenciji za informacijsko društvo. Zakonom se predviđa ustanovljavanje Agencije kao glavne institucije za provedbu razvojne strategije i akcionog plana za informacijsko društvo, kao i koordinaciju povezanih aktivnosti u zemlji. Bosna i Hercegovina je potpisala ali nije ratificirala Konvenciju o kibernetičkom kriminalu Vijeća Evrope. Ona će također morati uskladiti svoje zakonodavstvo sa standardima EU o elektronskoj trgovini i uslugama uslovnog pristupa.

Vezano za **audiovizuelnu politiku**, može se kazati da je zabilježen napredak. 1. juna 2005. je na snagu stupila Evropska konvencija o prekograničnoj televiziji. U avgustu 2004, BHT javna televizija, koja pokriva cijelu zemlju, počela je s emitiranjem. Vezano za zakona u polju javnih RTV emitera, usvajanje Zakona o javnom RTV sistemu i napredak načinjen ka usvajanju Zakona o javnom RTV servisu predstavljaju pozitivna događanja. Sada treba hitno usvojiti Zakon o javnom RTV servisu. Osnovna stavka zakona o javnim RTV emiterima je spajanje tri trenutno postojeća javna RTV emitera (dva entitetska RTV emitera i jedan na nivou zemlje) u jedinstven pravni subjekt sa jedinstvenim upravnim odborom, s ciljem sprečavanja jednojezičnih kanala. Time bi se trebalo pomoći kod smanjenja etničke podjele i odstraniti neprikladno korištenje javnih tv-servisa od strane politike. Bosna i Hercegovina će također morati osigurati blagovremeno usvajanje Zakona o javnim RTV emiterima na entitetskom nivou i ubrzati strukturalnu reformu sektora javnih RTV emitera. Propisna provedba Konvencije Vijeća Evrope o prekograničnoj televiziji i priprema za progresivno usklađivanje s Direktivom o „Televiziji bez granica“ također su važna pitanja.

3.2.7. Finansijska kontrola

Glavne institucije revizora (SAI) Bosne i Hercegovine, na državnom i entitetskom nivou, ustanovljene su zakonom 1999. godine. SAI su neovisne od ostalih vladinih organa, i odgovaraju Parlamentu. SAI se pozivaju da se u potpunosti drže preporuka takozvanih LIMA deklaracija INTOSAI-ja. Tri SAI sarađuju u Koordinacionom odboru. Njihovi izvještaji su dostupni široj javnosti, međutim, još uvijek nema reakcije i rada na provedbi preporuka od strane SAI.

Sve u svemu, trenutna postavka **javne interne finansijske kontrole** (PIFC) je neadekvatna. Bosna i Hercegovina bi trebala poduzeti koordinirane korake ka razvoju sistema Javne interne finansijske kontrole u skladu s međunarodnim kontrolnim i revizijskim standardima³ i najboljom praksom EU. Konkretnije rečeno, Bosna i

---

³ Smjernice INTOSAI za internu kontrolu javnog sektora

Hercegovina bi trebala razraditi i uvesti moderne principe rukovodne odgovornosti i funkcionalno neovisne interne revizije, s fokusom na ocjenjivanje internih sistema kontrole. Upravljanje i kontrola legalnosti i regularnosti finansijskih transakcija treba se dalje razvijati i koordinirati na harmoniziran način.

Na entitetskom nivou, i Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska trebaju razviti decentraliziranu internu reviziju u okviru konteksta propisne javne interne kontrole.

Bosna i Hercegovina bi trebala ustanoviti neovisnu centralnu organizaciju (po mogućnosti pri Ministarstvu finansija) zasnovanu na profesionalnim standardima transparentnosti i integriteta, a koja je osigurana jakom i stalnom podrškom vlade. Ta organizacija bi na dugoročnoj osnovi bila nadležna za harmonizaciju i koordinaciju razrade i provedbe zajednički dogovorene strategije PIFC-a koja bi trebala dovesti do sveobuhvatne primarne i sekundarne legislative i do adekvatnih organizacionih struktura za sisteme interne kontrole koji se odnose na javne fondove u cijelom javnom sektoru. Ta organizacija bi također bila nadležna za koordinaciju potreba u obuci za rukovodstvo, kontrolore i interne revizore, i trebala bi dobiti kadrovske resurse i druga sredstva potrebna za njen adekvatan rad.

3.2.8 Ostale politike

Napredak u odnosu na **zapošljavanje** i **socijalnu politiku** predstavlja dio posla u pravcu evropskih standarda. Daljim naporima ka ustanovljavanju ekonomskih i socijalnih prava kao i ka promoviranju zapošljavanja i poticanju socijalnog dijaloga će se doprinijeti unapređenju upravljanja i ekonomskog uspjeha.

4.6 Pravosuđe, sloboda i sigurnost

3.3.1. Vize, kontrola granica, azil i migracija

Bosna i Hercegovina je načinila napredak u ovim oblastima.

Što se tiče obrade **viza**, s novembrom 2004, podaci uneseni u lokalne sisteme u diplomatskim misijama i konzularnim predstavništvima se elektronski prenose u Ministarstvo sigurnosti. To je ubrzalo izdavanje viza. Razvijen je i informativni sistem za migracije, kojim se pokrivaju svi aspekti migracija. Ovaj sistem je namijenjen za potpunu kompjuterizaciju svih aspekata obrade viza, čime se ostvaruje razmjena informacija u realnom vremenu između organa koji izdaje vizu i drugih imenovanih organa.

Izdavanje viza na graničnim prijelazima povećalo se u 2004. godini na nekih 5.600 u odnosu na 4.300 u 2003. Međutim, zbog primjene novih instrukcija kojima se ograničavaju okolnosti pod kojima se vize mogu izdati na graničnom prijelazu, broj tih viza opao je na nekih 1.000 tokom prvih šest mjeseci 2005. godine.

Liste viza Bosne i Hercegovine nisu usklađene s listama EU. Bez obzira na to, nedavno ukidanje zahtjeva za dobijanjem viza za građane EU predstavlja pozitivno događanje.

Što se tiče **granične kontrole**, broj lica kojima je zabranjen ulaz u Bosnu i Hercegovinu popeo se s nekih 9.400 u 2003. godini na 10.500 u 2004. U 2004. godini, skoro 1.000 lica je uhapšeno pri pokušaju ilegalnog ulaska u Bosnu i Hercegovinu, što je 10% više nego 2003. Tokom izvještajnog perioda, Bosna i Hercegovina je usvojila niz zakona

relevantnih za upravljanje granicom, naime Zakon o policijskim službenicima, Zakon o nadzoru kontroli prijelaza državne granice, te novi Zakon o Državnoj graničnoj službi (DGS). Vijeće ministara je usvojilo nove odluke o internoj organizaciji DGS-a i odlučilo da poveća njene kadrovske resurse sa 2.000 na 2.500 uposlenika. U julu 2005. godine, Bosna i Hercegovina je usvojila i Strategiju integralnog upravljanja granicom. Time se omogućava bolja saradnja između Državne granične službe, Uprave za indirektno oporezivanje, fitosanitarnih i veterinarskih službi i tržišnih inspekcija, na osnovu regionalnih smjernica koje je distribuirala Evropska komisija svim zemljama Zapadnog Balkana u oktobru 2004. godine.

Angažman DGS-a u inicijativama regionalne saradnje je također povećan, posebno u okviru Centra za saradnju i Jugoistočnoj Evropi, Programu za demokratsku kontrolu oružanih snaga, Ohridskom procesu i Paktu stabilnosti. Također su poduzeti koraci na jačanju saradnje između DGS-a i drugih snaga unutrašnjeg reda. U junu 2005, Državna granična služba Bosne i Hercegovine potpisala je ugovor o saradnji s Graničnom policijom Hrvatske.

Zabilježena su pozitivna događanja u oblasti **azila**. Od jula 2004, Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine preuzelo je nadležnost za utvrđivanje izbjegličkog statusa od UNHCR-a, i preuzima nadležnost za upravljanje izbjegličkim centrima. U junu 2004. godine, Ministarstvo sigurnosti je izdalo podzakonski akt na Zakon o kretanju i boravku stranaca iz 2003, kojim se propisuju principi, nadležni organi, zahtjevi i procedura za sticanje izbjegličkog statusa i privremenog boravka na humanitarnim osnovama. Novo zakonodavstvo u širem smislu ispunjava međunarodne standarde. 2005. godine, Ministarstvo sigurnosti je predložilo izmjene i dopune na Zakon o migraciji i azilu vezano za ubrzanje procedura, zadržavanje stranaca, povlačenje/prestanak/prekid statusa. Predložene izmjene i dopune bi se trebale načiniti u skladu s *acquis*-jem i međunarodnim standardima, i ni u kom slučaju ne bi trebale odlagati provedbu postojećih odredbi, posebno uključujući one o azilu i pravima izbjeglica.

Trenutni nivo prijava za azil u Bosni i Hercegovini je nizak (u drugoj polovini 2004. bilo je samo 40 prijava); međutim, on se može povećati u narednim godinama ako Bosna i Hercegovina bude sve više postala zemlja destinacije umjesto tranzitne zemlje. Postoji još veliki broj ljudi koji uživaju privremenu zaštitu (nekih 3.000 građana albanskog porijekla iz Srbije i Crne Gore) i iznalaženje rješenja za njih biti će test za kapacitet Bosne i Hercegovine u tom polju. U tom kontekstu, broj osoblja koje radi na azilu pri Ministarstvu sigurnosti je i dalje nizak, sa samo 9 člana osoblja od predloženih 22.

Trenutno postoje tri prijemna centra u Bosni i Hercegovini, s kapacitetom od 815 lica. Organi Bosne i Hercegovine bi trebali nastaviti svoje napore ka preuzimanju pune nadležnosti za rad tih centara.

U oblasti **migracija**, Bosna i Hercegovina je u procesu razrade koherentne politike migracija, kojom će se pokriti aspekti prije ulaska, tokom ulaska i nakon ulaska. Broj ilegalnih imigranata koji putuju kroz Bosnu i Hercegovinu se smanjuje. Prema podacima Ministarstva sigurnosti, stopa readmisije u 2004. godini je bila 21 lice mjesečno, dok je u 2000. još uvijek bila preko 1.000 ljudi mjesečno. Organi Bosne i Hercegovine su preuzeli korake ka ustanovljavanju centra za zadržavanje ilegalnih migranata. U julu 2005. godine je usvojen Zakon o službama za strance, kojim se regulira Inspekcija za strance. Usvajanjem ovih zakona se na državnom nivou konsolidiraju pravila o ulasku, boravku i

izlasku za strance. Međutim, kao i u slučaju azila, nedostatak osoblja koje radi na pitanjima migracije je i dalje prisutan, posebno pri Ministarstvu sigurnosti. U junu 2004. su na snagu stupili podzakonski akt o putnoj dokumentaciji u jednom pravcu za strance i podzakonski akt o Zaštiti žrtava trgovine ljudima. U septembru 2005. usvojen je podzakonski akt o ustanovljavanju centralne baze podataka o strancima. Baza podataka ima za cilj da se spoje postojeće baze podataka u Graničnoj službi, Ministarstvu vanjskih poslova i Ministarstvu sigurnosti u jednu.

Napori Bosne i Hercegovine na reguliranju readmisije se nastavljaju. Do danas, Bosna i Hercegovina ima sporazume o readmisiji na snazi sa Hrvatskom, Srbijom i Crnom Gorom, Švedskom, Danskom, Italijom i Švicarskom, a i potpisala je sporazume sa Slovenijom i Mađarskom. Ona je također otpočela pregovore sa nizom drugih zemalja poput Grčke, Španije, Portugala, Njemačke, Slovačke, Poljske, Češke Republike, Bugarske, Rumunije, Norveške, i bivše Jugoslavenske Republike Makedonije. Bosna i Hercegovina je izrazila svoju spremnost da zaključi sporazum o readmisiji sa Evropskom zajednicom.

Tokom 2004. godine 2.144 građanina Bosne i Hercegovine bilo je poslano natrag u svoju zemlju, uglavnom iz Švedske (28%) i Njemačke (22%). Ove cifre predstavljaju značajno smanjenje u odnosu na 2003, kad je vraćeno 3.387 državljana Bosne i Hercegovine. U 2004. je u zemlju ponovno primljeno 255 građana trećih zemalja, što je značajno manje od cifre od 756 iz 2003.

Da zaključimo, došlo je do pozitivnih događanja vezano za vize, kontrolu granica, azil i migracije. Progresivna kompjuterizacija sistema vezanih za migracije, usvajanje novog državnog zakona o Službama za strance i ukidanje zahtjeva za vizama za građane EU su dobrodošla događanja. Čine se napori da se osigura učinkovitije upravljanje granicom u smislu legislative i osoblja. To izgleda da daje određene rezultate. Pored toga, provedbom Strategije integralnog upravljanja granicom bi se trebalo Bosni i Hercegovini pomoći da nađe pravu ravnotežu između olakšavanja trgovine i borbe protiv ilegalnog šverca. Po pitanju azila, Bosna i Hercegovina pokazuje sposobnost da progresivno preuzme ulogu koju su igrale međunarodne organizacije. Njen stav prema readmisiji i dalje je ostao konstruktivan.

Međutim, jedno ključno neriješeno pitanje za direktni naredni period je da se osigura adekvatno popunjavanje službi koje rade na azilu i migraciji pri Ministarstvu sigurnosti. Time bi se trebalo Ministarstvu omogućiti da propisno razradi i provodi politiku, kao i da obavlja izvršne funkcije bez pretjeranog oslanjanja na međunarodne organizacije. U oblasti viza, Bosna i Hercegovina bi trebala progresivno usklađivati svoju listu viza sa listama EU i dalje smanjivati broj viza koje se izdaju na granici. Stalni napori u oblasti upravljanja granicom su jednako važni, posebno propisnom provedbom nove strategije.

3.3.2. Pranje novca

Bosna i Hercegovina je ostvarila određeni napredak u ovoj oblasti.

U julu 2004. usvojen je novi zakon o Sprečavanju pranja novca, i on je stupio na snagu u decembru 2004. On predstavlja daljnji, ali još uvijek nepotpun, korak ka usklađivanju s relevantnim pravilima EU, uključujući standarde Finansijske akcione radne grupe. Na primjer, iako je borba protiv korupcije pri vrhu političkog dnevnog reda, vladine

transakcije su izuzete iz zakona o borbi protiv pranja novca. Nadalje, sankcije za kršenje Zakona o sprečavanju pranja novca trebaju obeshrabrujuće. Također je primijećeno da izgleda da su dozvoljeni anonimni računi i anonimne propusnice.

Državna agencija za istraživanje i zaštitu (SIPA) je postala primarna agencija u Bosni i Hercegovini nadležna za prikupljanje i analizu finansijskih transakcija, te za otvaranje krivičnih istraga po potrebi.

U okviru SIPA-e ustanovljena je Finansijska obavještajna jedinica (FIU) koja sad radi. U junu 2005. je FIU postala punom članicom Egmont grupe i već je počela dobivati izvještaje od ostalih zemalja-članica. U junu i julu 2005, FIU Bosne i Hercegovine je potpisala Memorandume o razumijevanju s FIU četiri susjedne zemlje – Slovenije, Hrvatske, Srbije i Crne Gore i Albanije. Sve u svemu, saradnja sa državnim tužiocima nadležnim za ova krivična djela je zadovoljavajuća, Međutim, internu saradnju između FIU i Odjela SIPA-e za krivičnu istragu treba dalje unapređivati.

Od usvajanja novih zakona došlo je do određene konkretne akcije. Državni tužilac je zamrznuo EUR 0,75 miliona na 12 računa nakon istrage u predmetima organiziranog kriminala. Međutim, evidencija izvršenja u smislu osuda, konfiskacija i zamrzavanja sredstava i dalje je ograničena u ovoj fazi, i u cjelini, provedba odbrane u borbi protiv pranja novca je u svojoj početnoj fazi.

Da rezimiramo, usvajanje i stupanje na snagu novog Zakona o sprečavanju pranja novca, određivanje Državne agencije za istragu i zaštitu kao centralnog organa za borbu protiv pranja novca u Bosni i Hercegovini, te stvaranje Finansijske obavještajne jedinice predstavljaju pozitivna događanja. Povećanje jako potrebne međunarodne saradnje u toj oblasti je također korak u ispravnom pravcu. Međutim, potrebne su daljnje akcije, uzimajući u obzir i to da na učinkovitost odbrane od pranja novca negativno utiče korupcija, organizirani kriminal, neformalna ekonomija i visok nivo gotovinskih transakcija. Bosna i Hercegovina bi trebala u cijelosti popuniti Finansijsku obavještajnu jedinicu i dalje jačati saradnju između finansijsko-obavještajnih službenika i krivičnih istražitelja. Treba nastaviti s naporima u cilju unapređivanja zakonodavstva o pranju novca i evidenciji izvršenja u Bosni i Hercegovini.

3.3.3. Droge

U ovom polju nisu zabilježena nikakva posebna događanja.

Bosna i Hercegovina se još uvijek smatra primarno tranzitnom zemljom za šverc drogom. Zakon o sprečavanju zloupotrebe narkotika i njihovih prethodnika još nije usvojen, a Ured za narkotike nije ustanovljen. Bosna i Hercegovina još uvijek nema politiku u polju droga na državnom nivou. Prema Sigurnosnom izvještaju iz 2004, koji je objavilo Ministarstvo sigurnosti 2005, Bosna i Hercegovina je zabilježila povećanje i u švercu drogom i u njoj upotrebi. U tom izvještaju se procjenjuje da se 80% zapadnoevropskog tržišta snabdijeva heroinom preko Balkanske rute, koja vodi i kroz Bosnu i Hercegovinu. Postoje i pokazatelji da Bosna i Hercegovina postaje i proizvođač sintetičkih droga. Ova situacija se razlikuje po smanjenju broja registriranih krivičnih djela vezanih za droge u odnosu na 2003. Količina zaplijenjene droge i dalje je skoro zanemariva za jednu važnu tranzitnu zemlju u smislu šverca drogom.

Uzimajući u obzir gore navedeno, Bosna i Hercegovina bi trebala značajno pojačati napore u ovoj posebno osjetljivoj oblasti. Ona bi trebala ubrzano razraditi državnu politiku u polju droga u skladu sa standardima EU, npr. Strategija u polju droga EU za 2005-2012 i Akcioni plan EU u polju droga za 2005-2008. Trebalo bi usvojiti planirani Zakon o sprečavanju zloupotrebe narkotika i njihovih prethodnika. Ustanovljavanje državnog ureda za narkotike mora se smatrati prioritetom. Rezultati u borbi protiv šverca drogom postići će se samo ako snage unutrašnjeg reda u Bosni i Hercegovini budu propisno opremljene i ako saradnja između agencija i međunarodna saradnja budu učinkovito funkcionirale. U tom kontekstu, stalno jačanje Državne agencije za istrage i zaštitu, Državne granične službe, Carinske uprave i Ministarstva sigurnosti je od presudne važnosti. U oblasti upotrebe droga, bilo bi važno da Bosna i Hercegovina obavi javne informativne kampanje u cilju upozoravanja stanovništva, posebno mladih, o opasnostima koje nosi zloupotreba droga.

3.3.4. Policija

Bosna i Hercegovina je ostvarila napredak u ovoj oblasti, iako provedba cjelokupne reforme policije još nije obavljena.

Na državnom nivou, Zakon o državnoj agenciji za istragu i zaštitu (SIPA) usvojen je u julu 2004. Ovo je tijelo polako postalo operativno. Ono sada radi u adekvatnim ali ipak privremenim prostorijama, i ima dovoljan budžet za svoje potrebe. Angažman osoblja napreduje sporo, bez obzira na konkurentnu platu koja se nudi i značajan broj radnih mjesta koja su još otvorena. Međutim, većina odjela sad radi, a Odjel za krivične istrage je počeo sa provođenjem istraga. Neki se predmeti sada istražuju po zahtjevu Tužioca, u vezi proizvodnje i trgovine drogom, lažnih dokumenata, trgovine ljudima, i avionske nesreće Predsjednika bivše Jugoslavenske Republike Makedonije. Trenutno pod istragom ima preko 100 predmeta ratnih zločina. Formirana je Zajednička ćelija za krivično-obavještajnu djelatnost u cilju kanalisanja obavještajne građe međunarodnih obavještajnih faktora. U junu 2004. ustanovljena je Obavještajno-sigurnosna agencija, kojom su se ujedinile dvije bivše entitetske obavještajne službe.

Također su poduzeti konkretni koraci ka povećanju rada na državnom operativnom radu policije, naime u oblastima sudske medicine, krivične analitike i operative te upravljanja bazama podataka i telekomunikacijama. Neophodna infrastruktura je uspostavljena u junu 2005. i očekuje se da se njome poboljšaju razmjena podataka i operativni kapaciteti. Također je u junu 2005. četrnaest vladinih institucija u Bosni i Hercegovini potpisalo sporazum o koordinaciji obavještajnih, sigurnosnih i policijskih aktivnosti u borbi protiv svih oblika teškog kriminala. Koordinaciono tijelo koje se sastoji od nadležnih institucija na državnom i entitetskom nivou održalo je svoje prvo zasjedanje u julu 2005. godine.

Komisija za restrukturiranje policije (PRC), uspostavljena u julu 2004. sa zadatkom da predloži „jedinstvenu strukturu policijskog rada za Bosnu i Hercegovinu pod punim političkim nadzorom Vijeća ministara”, razmotrila je pitanje pune reforme policije. U decembru 2004. godine, ona je dostavila izvještaj koji sadrži preporuke za provedbu restrukturiranja policije. Zaključci PRC-a su već mjesecima predmet rasprave između entiteta, države i međunarodne zajednice. Konačno je postignut kompromisni dogovor o reformi policije. Taj sporazum su odobrili entitetski i državni parlament.

Da napravimo rezime, ustanovljenje Državne agencije za istrage i zaštitu i reforma i centralizacija obavještajnih službi su dobra postignuća. Centralni elementi policije doživljavaju stalno jačanje tokom izvještajnog perioda. Obavljena je obuka, unaprijeđene istražiteljske tehnike i ojačana infrastruktura. Postignut je sporazum u skladu sa zahtjevima EU o temeljnom pitanju potpunog restrukturiranja policije. Sada je od presudne važnosti da se taj sporazum provede kako treba i da se usvoji detaljan Akcioni plan za reformu policije u skladu s rokovima iz sporazuma. Od presudne je važnosti i dalje jačanje Državne agencije za istrage i zaštitu, posebno obavljanjem njenog popunjavanja kadrom.

3.3.5. Borba protiv organiziranog kriminala i terorizma

Bosna i Hercegovina je postigla određeni napredak u **borbi protiv organiziranog kriminala**.

Uspostavljen je pravni okvir i Bosna i Hercegovina je potpisnica glavnih međunarodnih konvencija u ovoj oblasti. Tokom izvještajnog perioda, došlo je do nekih uspješnih gonjenja osoba uključenih u organizirani kriminal, uključujući i političare visokog nivoa. Bosna i Hercegovina je načinila dalji napredak u provedbi Akcionog plana protiv organiziranog kriminala koji je prezentiran ministrima EU u novembru 2003. Međutim, mogućnosti postojećeg pravnog okvira se ne iskorištavaju uvijek do kraja. Na primjer, mogućnost konfiskacije sredstava nakon osude do sada nije korištena. Također se treba primijetiti da organizirani kriminal i dalje predstavlja jedinu glavnu prijetnju Bosni i Hercegovini u smislu sigurnosti i stabilnosti.

Bosna i Hercegovina je i dalje zemlja i porijekla i tranzita kad se radi o **trgovini ljudima**. Švercovana djeca, često Romi po nacionalnosti, su žrtve prisilnog rada. Žene koje najčešće dolaze iz Moldavije, Ukrajine, Rusije, Rumunije i sve više i iz Srbije i Crne Gore, švercuju se kroz Bosnu i Hercegovinu na putu ka Zapadnoj Evropi. Prema podacima iz američkog „Izvještaja o trgovini ljudima“ za 2005, Bosna i Hercegovina je i dalje zemlja „2. kolone“ (zemlje gdje se problemi švercovanja zadržavaju bez obzira na priznate napore od strane organa). U aprilu 2005. usvojen je Nacionalni akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima, za provedbu u periodu 2005-2007. Njime se obrađuju uglavnom pitanja sprečavanja i zaštite žrtava, kao i gonjenja krivičnih djela na osnovu državnog i entitetskih zakona o borbi protiv šverca. Od 2003. godine, Krivični zakon Bosne i Hercegovine definira trgovinu ljudima kao jedno od najtežih krivičnih djela. U julu 2004. usvojen je Zakon o zaštiti svjedoka i on je stupio na snagu u decembru 2004. Međutim, postoje određene nedosljednosti između različitih nivoa legislative na državnom i entitetskom nivou, kojima se podriva efikasno gonjenje. Činjenica da je se uspješno sudilo u samo malom broju predmeta šverca i da su kazne obično lagane je također predmet zabrinutosti. U 2004. godini, policija je vršila istragu i predala tužiocima ukupno 47 predmeta. Od tog broja, sudovi su izrekli kazne u ukupno 18 predmeta, gdje su u 12 od tih predmeta krivci bili proglašeni krivima. Mjere organa vlasti u smislu zaštite žrtava šverca su još uvijek neadekvatne, čak i nakon usvajanja novih pravilnika i podzakonskih akata o toj zaštiti. U toku 2005. organi su obezbijedili sredstva za šest skloništa širom Bosne i Hercegovine, koja vode nevladine organizacije. Državni koordinator za borbu protiv šverca je razradio i potpisao memorandume o razumijevanju u cilju ujedinjavanja standarda za skloništa, u saradnji s domaćim nevladinim organizacijama, a policija je obezbijedila sigurnost.

Bosna i Hercegovina ima ograničene mogućnosti poduzimanja mjera protiv **terorizma**. Radna grupa za borbu protiv terorizma u Bosni i Hercegovini, osnovana u februaru 2004, koja radi u sklopu Ministarstva sigurnosti, i dalje je aktivna. Tokom 2004. godine, procesuirano je ukupno 83 predmeta koji uključuju međunarodni terorizam, što predstavlja porast od 30% u odnosu na 2003. Bosna i Hercegovina je primila 71 zahtjev od Interpola a u 12 predmeta je vršena istraga na zahtjev domaćih institucija. Naknadni kontakti po tim zahtjevima doveli su do istrage nad 380 osoba zbog sumnje na uključenost u terorističke djelatnosti ili međunarodne terorističke organizacije, što predstavlja povećanje od 52% u odnosu na 2003. godinu. Ova povećana aktivnost predstavlja pozitivno događanje.

Bosna i Hercegovina je ratificirala Evropsku konvenciju o suzbijanju terorizma, koja je stupila na snagu u januaru 2004. U februaru 2005, ona je potpisala Dodatni protokol na Evropsku konvenciju o borbi protiv terorizma.

Da zaključimo, usprkos ostvarenom napretku, borba protiv terorizma je i dalje izazov za Bosnu i Hercegovinu. Organizirani kriminal se smatra ozbiljnom prijetnjom po stabilnost, sigurnost i socioekonomski razvoj zemlje. Iako se moraju priznati poduzeti koraci u smislu zakonodavstva i struktura, Bosna i Hercegovina bi se sada trebala posebno fokusirati na provedbu svog Akcionog plana protiv organiziranog kriminala i na osiguranje adekvatnog gonjenja počinitelja krivičnih djela. Treba ojačati i mjere za zaštitu žrtava šverca i za adekvatnu provedbu novog zakonodavstva o zaštiti svjedoka. Što se tiče borbe protiv terorizma, neophodni su stalni naponi na povećanju kapaciteta Bosne i Hercegovine, na osiguranju dobre koordinacije između Državne agencije za istrage i zaštitu i Državne obavještajne službe, te jačanje međunarodne saradnje.

4.7 Generalna ocjena

Od posljednjeg izvještaja, Bosna i Hercegovina je ostvarila daljnji napredak u smislu ispunjavanja **Evropskih standarda**. Napredak se uglavnom sastoji od usvajanja nove legislative i ustanovljavanja jednog broja novih institucija. Uočeni su i neki naponi na jačanju upravnih kapaciteta. Sada je neophodno osigurati stalne napore u cilju povećavanja njenog provedbenog kapaciteta, u pogledu budućeg Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju.

Vezano za *unutarnje tržište*, Bosna i Hercegovina je načinila određeni napredak u oblasti *slobodnog kretanja roba*, posebno usvajanjem novih zakona o standardima, certifikaciji, ocjenjivanju usklađenosti, općoj sigurnosti proizvoda, i nadzoru nad tržištem. Međutim, novi zakoni se još uvijek ne provode kako treba. Kadrovski i tehnički resursi su još uvijek ograničeni i neprimjena ocjenjivanja usklađenosti na domaću proizvodnju još uvijek ometa izvozne kapacitete Bosne i Hercegovine. Što se tiče *kretanja osoba, usluga i prava ustanovljenja*, načinjen je određeni dodatni napredak vezano za usluge i ustanovljenje, posebno putem usvajanja zakona u sektoru osiguranja i ustanovljenjem jedinstvenog registra privrednih društva. U oblasti *kretanja kapitala* nije došlo ni do kakvih značajnih događanja.

Bosna i Hercegovina je ostvarila napredak u oblasti *carina i oporezivanja* usvajanjem nove carinske legislative, ustanovljenjem jedinstvene carinske uprave i reorganizacijom carinskih službi. Usvojen je zakon o PDV-u i obavljene su pripreme za njegovu provedbu. Međutim, sama provedba ovog zakona kao i stvarna naplata PDV-a još uvijek

predstavljaju važne izazove. Potrebni su stalni napori na povećanju naplate prihoda, da bi se suzbili neplaćanje poreza, korupcija i prekogranični kriminal, i da bi se osiguralo upravljanje slobodnim zonama, carinskim vrednovanjem i pitanjima porijekla u skladu sa standardima EU. Posebno kod carinskog vrednovanja, korištenje cjenovnika predstavlja veliku zabrinutost. Što se tiče *konkurencije*, ustanovljenje Konkurencijskog vijeća i usvajanje novog Zakona o konkurenciji predstavljaju pozitivne korake. Međutim, nisu zabilježena nikakva značajna događanja u odnosu na državnu pomoć. Sistem *javnih nabavki* je prošao kroz dalje približavanje. Sada su potrebni dalji napori da se ustanovi agencija za javne nabavke i tijelo za reviziju javnih nabavki i da oni počnu raditi. Što se tiče *prava na intelektualnu, industrijsku i komercijalnu svojinu (IPR)*, novom legislativom se predviđa ustanovljavanje posebnog instituta za intelektualnu svojinu. Bosna i Hercegovina je potpisala sporazum o saradnji s Evropskom organizacijom za patente i provela je neke radnje u borbi protiv piratstva. Međutim, provedba zakona u oblasti IPR i dalje je ograničena i treba je jačati.

Što se tiče *sektorski politika*, Bosna i Hercegovina nastavlja svoje napore ka uklanjanju barijera za privredu i ka provedbi Evropske povelje o SME. Međutim, ona nije bila u mogućnosti da razradi adekvatne strategije za sektore *industrije i SME*. Što se tiče *poljoprivrede*, došlo je do određenih unapređenja usvajanjem zakona u oblastima veterine, fitosanitarnom i polju sigurnosti hrane, ali nema ukupnog strateškog planiranja i neke od institucija predviđene u novom zakonodavstvu nisu ustanovljene. Trebalo bi također poboljšati koordinaciju između države i entiteta i između samih entiteta. U oblasti *okoliša*, Bosna i Hercegovina je poduzela određene korake u sektorima zraka, voda i otpada. Međutim, provedbeni kapaciteti su još uvijek ograničeni, zbog slabih kadrovskih i tehničkih resursa. U tom kontekstu, ustanovljenje dobro opremljene Državne agencije za okoliš trebalo bi biti prioritet.

U oblasti *transporta*, nastavljaju se napori koji za cilj imaju unapređivanje transportne infrastrukture. Usvojena je legislativa o željeznicama. Zabilježena su i pozitivna događanja što se tiče avijacije, uključujući i regionalnu saradnju. Međutim, potrebni su stalni napori na jačanju strateškog planiranja, na daljnjem unapređivanju infrastrukture i osiguravanju progresivnog usklađivanja, posebno u smislu tehničkih i sigurnosnih standarda, socijalnih standarda i liberalizacije tržišta. Što se tiče *energetike*, došlo je do pozitivnih događanja u oblasti struje, posebno ustanovljavanjem državnog regulatora, te ustanovljavanjem neovisnog operatora sistema i nacionalne kompanije za prijenos. Oba entiteta su također usvojila akcione planove za restrukturiranje ovog sektora, a nastavljena je saradnja u cilju osnivanja regionalnog tržišta energije. Bosna i Hercegovina bi sad trebala osigurati provedbu različitih Akcionih planova, konsolidirati državna i entitetska regulatorna tijela, ubrzati reformu sektora plina i pripremiti sveobuhvatnu politiku u polju energetike. Bosna i Hercegovina je potpisala Energetski sporazum zajednice jugoistočne Evrope.

Vezano za *informacijsko društvo i medije*, ostvaren je određeni napredak. Iako su poduzeti neki koraci na jačanju Regulatorne agencije za komunikacije, zakon o osnivanju Agencije za informacijsko društvo nije usvojen i nije načinjen nikakav napredak u vezi liberalizacije oligopola za usluge fiksnih linija. Usvajanje zakona o javnom emitterskom sistemu i napredak ostvaren ka usvajanju Državnog zakona o javnom emitterskom servisu predstavljaju pozitivna događanja. Treba donijeti odgovarajuće entitetske zakone kad se formalno usvoji Zakon o javnom RTV servisu.

Vežano za *pravosuđe, slobodu i sigurnost*, ostvaren je napredak u odnosu na *vizne zahtjeve, kontrolu granice, azil i migracije*. Usvojena je integralna strategija za upravljanje granicom i načinjeni naponi da se smanje ilegalne migracije i da se poveća učinkovitost kod izdavanja viza. Nadležnosti vezane za azil, koje su do sada obavljala međunarodna tijela, postepeno preuzimaju državni organi. Međutim, nedostaci u Ministarstvu sigurnosti ugrožavaju propisnu provedbu zadataka. Broj viza koje se izdaju na granicama trebalo bi dalje smanjivati. Što se tiče *pranja novca*, usvajanje novih zakona i ustanovljenje neophodnih struktura predstavljaju pozitivne korake. Sad bi trebalo osigurati propisnu provedbu ovih zakona. Nije mnogo toga postignuto u polju borbe protiv *droga*. Bosna i Hercegovina bi trebala razraditi državnu politiku o drogama, usvojiti adekvatne zakone o drogi i njenim prethodnicima, i ustanoviti Državni ured za narkotike, tako da bi mogla biti učinkovitija u borbi protiv trgovine drogama.

Došlo je do određenog napretka u oblasti *policije*. Pored postizanja sporazuma o sveukupnoj policijskoj reformi, ustanovljena su državna tijela i ona sada rade. Obavještajne službe su objedinjene. Obavljena je obuka i dostavljena oprema. Vežano za *borbu protiv organiziranog kriminala i terorizma*, usvojena je strategija u borbi protiv trgovine ljudima. Poduzeti su daljnji koraci u smislu strategije, zakona i strukture, i došlo je do dobre saradnje s međunarodnom zajednicom u oblasti borbe protiv terorizma. Međutim, neophodni su povećani naponi, posebno pošto se organizirani kriminal smatra glavnom prijetnjom za stabilnost i sveukupni socioekonomski razvoj Bosne i Hercegovine. Zakon o zaštiti podataka još nije donesen a trebao bi biti usvojen bez odlaganja. Propisna provedba zakona i gonjenje počinitelaca krivičnih djela su od ogromne važnosti.

B. EVROPSKO PARTNERSTVO: GENERALNA OCJENA

U gornjem tekstu su razmotreni napredak Bosne i Hercegovine i njen opći status u provedbi Procesu stabilizacije i pridruživanja. Ovim poglavljem se ukratko vrši procjena ukupnog obima do kog su provedeni prioriteti Evropskog partnerstva, usvojeni od strane Vijeća juna 2004.⁴

Svrha Evropskog partnerstva je da se pomogne organima Bosne i Hercegovine da utvrde kratkoročne i srednjoročne prioritete koji se moraju provesti u cilju toga da zemlja načini daljnji napredak prema EU. Ti prioriteti su odabrani na osnovu toga da je realno očekivati da ih Bosna i Hercegovina može ispuniti ili u njima ostvariti značajan korak naprijed tokom narednih par godina.

Pravi se razlika između kratkoročnih prioriteta, za koje se očekuje da će se ispuniti za jednu do dvije godine, i srednjoročnih prioriteta, za koje se očekuje da će se ispuniti u roku od tri do četiri godine. Evropsko partnerstvo formira osnovu za programiranje pomoći iz sredstava EU.

Generalno uzevši, Bosna i Hercegovina je ostvarila dobar napredak u provedbi kratkoročnih prioriteta Evropskog partnerstva, a počela je i da rješava neke od onih srednjoročnih. Preduzeti su značajni koraci na usvajanju zahtijevanih zakona. Međutim, po pitanju provedbe zakona te izgradnje institucija, Bosna i Hercegovina se susreće s većim poteškoćama. Funkcioniranje državnih institucija još nije adekvatno, i većina institucija zavisi od budžetskih ograničenja, što dovodi do nedostatka kvalificiranog kadra, uredskog prostora i resursa u cjelini. Shodno tome, provedbeni kapaciteti su i dalje nerazvijeni u nizu osnovnih sektora.

Što se tiče prioriteta vezanih za **političku situaciju**, Bosna i Hercegovina je bila u stanju da održi propisne općinske izbore 2004. godine. Saradnja sa ICTY se popravila i poduzeti su koraci da se pruži podrška povratku izbjeglica i provedbi ljudskih prava i prava manjima. Većina obaveza iz perioda nakon pristupanja Vijeću Evrope je ispunjeno. Po pitanju upravljanja, nova državna ministarstva i institucije ustanovljeni su, i uprkos nekim prekidima, rad Vijeća ministara se u cjelini poboljšao. Što se tiče javne uprave, i tu su poduzeti neki pozitivni koraci. Na državnom i entitetskim nivoima su obezbijedena neophodna sredstva za finansiranje Agencije za državnu službu, a međuagencijska saradnja je ojačala. U oblasti pravosuđa, ustanovljeno je jedinstveno Visoko sudsko i tužilačko vijeće i sveukupno funkcioniranje pravosudnog sistema se unaprijedilo. Reforma odbrane i policije je također doživjela napredak.

Da bi se propisno riješili politički prioriteti iz 2004, sada bi se naponi Bosne i Hercegovine trebali fokusirati na postizanje pune saradnje s ICTY, provedbu tekućih obaveza nakon pristupanja Vijeću Evrope i ustanovljavanje jedinstvene strukture ombudsmana. Potrebni su dalji naponi na zaokruživanju pravnog i upravnog okvira za zaštitu manjina, i za osiguranje njihove provedbe. Svim državnim ministarstvima i institucijama treba obezbijediti adekvatnu popunjenost kadrovima i adekvatne uredske prostore. Bosna i Hercegovina mora razraditi sveobuhvatan akcioni plan za reformu javne

---

⁴ Odluka Vijeća 2004/515/EC od 14. juna 2004. o principima, prioritetima i uslovima sadržanim u Evropskom partnerstvu s Bosnom i Hercegovinom (SL L 221, 22.6.2004, str. 10)

uprave i za osiguravanje njene provedbe. Također je neophodno dalje unapređenje koordinacije između entiteta i državnog nivoa.

Što se tiče prioriteta koji se odnose na **ekonomsku situaciju**, Bosna i Hercegovina održava relativno stabilan makroekonomski okvir, nastavlja napore na unapređenju ukupne privredne klime i načinila je određeni početni napredak ka stvaranju pouzdanih statističkih podataka. U oblasti upravljanja budžetom, usvojen je zakon koji obuhvata višegodišnje planiranje budžeta i poduzeti su koraci na pripremi konsolidiranog vladinog računa. Nadalje, načinjen je napredak u smislu ustanovljavanja centralizirane evidencije svih prihoda pri javnim organima na različitim nivoima vlade, uključujući donacije nepovratnih sredstava i druge forme međunarodne pomoći. Ustanovljeno je Nacionalno fiskalno vijeće u cilju pomoći kod jačanja fiskalne održivosti.

Glavni preostali izazovi su da se efikasno riješi domaći dug i da se pruži garancija o fiskalnoj održivosti zemlje, da se načini daljnji napredak u polju statističkih podataka, da se dalje razviju kapaciteti za ekonomsko planiranje i pripremu budžeta, da se osigura funkcioniranje konsolidiranog vladinog računa, da se ubrza strukturalna reforma i dalje unaprijedi privredna klima.

Što se tiče prioriteta vezanih za **Evropske standarde**, Bosna i Hercegovina je bila u stanju riješiti cijeli broj njih. U oblasti *unutarnjeg tržišta*, Bosna i Hercegovina je ustanovila Konkurencijsko vijeće i poduzela korake ka međusobnom priznavanju proizvoda u cijeloj zemlji, ka uklanjanju međuentitetskih administrativnih granica i ka ustanovljavanju centralnog registra privrednih društava. Nadalje, ona je ustanovila Upravu za indirektno oporezivanje na državnom nivou. Što se tiče *sektorskih politika*, i Bosna i Hercegovina i entiteti su sad usvojili Akcione planove za tržište električne energije i provode ih. Zemlja je napravila napredak u provedbi svojih obaveza u sklopu Atenskog memoranduma o razumijevanju iz 2003. za uspostavu regionalnog energetskog tržišta. Usvajanje zakona o javnom RTV sistemu i napredak postignut u usvajanju Zakona o javnom RTV servisu predstavljaju pozitivna događanja. U oblasti *pravosuđa, sigurnosti i slobode*, počela je s radom Državna agencija za informacije i zaštitu (SIPA) i dodijeljeni su dodatni resursi Ministarstvu sigurnosti. Obavještajne službe Bosne i Hercegovine su također postavljene na državni nivo, i njihovi kapaciteti su unaprijeđeni. Postignut je sporazum o reformi policije, kojim se u obzir uzimaju principi zacrtani od strane Evropske komisije.

Međutim, zahtjevi Evropskog partnerstva za 2004. su ispunjeni samo djelomično, te su i dalje neophodni stalni naponi da bi se Bosna i Hercegovina dalje približavala standardima EU. U oblasti *unutarnjeg tržišta*, Bosna i Hercegovina sada treba osigurati propisnu provedbu zakona koji su usvojeni. Bosna i Hercegovina bi trebala osigurati ispunjavanje svojih trgovinskih ugovornih obaveza i poštivanje odredbi sporazuma o slobodnoj trgovini koje je zaključila. Od osnovne je važnosti osigurati adekvatan nadzor i upravljanje slobodnim zonama u skladu sa standardima EU. Nadalje, izdavanje i kontrolu potvrda o porijeklu treba dalje unapređivati. U odnosu na jedinstveni ekonomski prostor Bosne i Hercegovine, važno je ubrzati uklanjanje dvostrukih dozvola, ovlaštenja i slične prepreke na teritoriji Bosne i Hercegovine, kako bi se postiglo stvarno unutrašnje tržište. Zakon o javnim nabavkama treba propisno provoditi. Neophodni su stalni naponi na provedbi Zakona o standardizaciji, mjeriteljstvu i intelektualnom vlasništvu, te osiguravanje adekvatnog funkcioniranja jedinstvenog registra privrednih društava.

Kad su u pitanju *sektorske politike*, Bosna i Hercegovina bi trebala osigurati konačno usvajanje i propisnu provedbu sve neophodnih zakona o javnim RTV emiterima, uključujući i entitetski nivo, te usvajanje neophodnog zakonodavstva za osnivanje Agencije za informacijsko društvo. Ona bi isto tako trebala nastaviti svoje napore ka osnivanju regionalnog energetskog tržišta. U polju okoliša, Bosna i Hercegovina bi trebala osobito jačati državne kapacitete putem ustanovljavanja potpuno operativne Državne agencije za okoliš.

U oblasti *pravde, sigurnosti i slobode*, treba propisno provesti reformu policije. Neophodni su stalni naponi na rješavanju kriminaliteta, a posebno organiziranog kriminala, na efikasan način. Ministarstvo sigurnosti bi trebalo dalje ojačati i u smislu kadra i u smislu finansiranja. Preostale mjere Akcionog plana za borbu protiv organiziranog kriminala Bosne i Hercegovine treba provesti bez odlaganja. Treba usvojiti zakon o zaštiti ličnih podataka.

O napretku Bosne i Hercegovine u rješavanju pitanja utvrđenih kao prioriteta u Evropskom partnerstvu od juna 2004, detaljnije se govori u drugim dijelovima ovog izvještaja, posebno u poglavlju B.3. Na osnovu nalaza ovog Izvještaja, Komisija je Vijeću predložila na usvajanje revidirano Evropsko partnerstvo za Bosnu i Hercegovinu. Evropsko partnerstvo će i dalje biti ključno sredstvo za usmjeravanje napora Bosne i Hercegovine ka njenom daljnjem približavanju EU. Njemu se treba posvetiti neophodna politička pažnja i ono bi trebalo pomoći Bosni i Hercegovini da uspostavi svoj plan usvajanja zakona i izgradnje institucija.

STATISTIČKI ANEKS

STATISTIČKI PODACI (sa 1. septembrom 2005)

Bosna i Hercegovina

GDP po glavi stanovnika po regionima	Skala	Jedinica	Fusnota	1995
Region 1	Miliona	EUR		:
Region 2	Miliona	EUR		:

Stopa nezaposlenosti po regionima	Skala	Jedinica	Fusnota	1995
Region 1	Jedinica (x1)	%		:
Region 2	Jedinica (x1)	%		:

Javna potrošnja	Skala	Jedinica	Fusnota	1995
Potrošnja na zdravstvo, kao udio od GDP	Jedinica (x1)	%		:
Potrošnja na socijalnu zaštitu isključujući administrativne troškove (uključujući potrošnju na zdravstvo), kao udio od GDP	Jedinica (x1)	%		:
SI: Izdaci za kadrovske resurse (javna potrošnja na obrazovanje) kao udio od GDP	Jedinica (x1)	%		:

Starosna struktura populacije	Skala	Jedinica	Fusnota	1995
Osobe mlađe od 15 godina kao udio ukupne populacije	Jedinica (x1)	%		:
Osobe između 15 i 64 godine kao udio ukupne populacije	Jedinica (x1)	%		:

Osobe starije od 65 godina kao udio ukupne populacije	Jedinica (x1)	%		:
---	---------------	---	--	---

Međunarodne migracije	Skala	Jedinica	Fusnota	1995
Broj imigranata	Hiljada	Broj		:
Broj emigranata	Hiljada	Broj		:

Tercijarno obrazovanje	Skala	Jedinica	Fusnota	1995
Stopa učešća za osobe od 18 do 24 godine starosti	Jedinica (x1)	%		:

- e Procjena
- f Predviđanje
- p Nepredviđeno

Napomena:

Puni paket ključnih indikatora se može naći na http://europa.eu.int/estatref/info/sdds/en/coop_eur/coop_eur_definitions.pdf. Definicije indikatora za koje se od zemalja traži da ih prate mogu se naći (na engleskom) na http://europa.eu.int/estatref/info/sdds/en/coop_eur_definitions.pdf, gdje su također uključene definicije izvađenih iz Eurostatove baze podataka, i iz Comexta. Kad zemlje pokazuju odstupanja od traženih, to se naznačuje u listi u fusnoti.